DZIENNIK URZĘDOWY
WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 18 stycznia 2016 r.

Poz. 313

Elektronicznie podpisany przez:
Agnieszka Augustynowicz
Data: 2016-01-18 14:17:45

UCHWAŁA NR 93/XVI/2015
RADY MIASTA PIECHOWICE

z dnia 3 grudnia 2015 r.

w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Piechowice 2016-2019.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym *(tekst jednolity Dz. U. z 2015 r. poz. 1515)* oraz art.87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami *(tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446)* Rada Miasta w Piechowicach uchwala co, następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Piechowice 2016-2019, zaopiniowany pozytywnie przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu, który stanowi załącznik nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta Piechowice.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego oraz podlega opublikowaniu na stronie internetowej urzędu.

Przewodniczący Rady Miasta:
P. Zackiewicz

Załącznik nr 1 do uchwały nr 93/XVI/2015
Rady Miasta Piechowice z dnia 3 grudnia 2015 r.

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016 - 2019

PIECHOWICE 2015

SPIS TREŚCI:

1. WSTĘP 4

2. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLSCE. 5

3. PODSTAWA PRAWNA ORAZ CELE SPORZĄDZENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI. 13

4. POLITYKA PAŃSTWA W KONTEKŚCIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. 18

4.1. Krajowy Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016. 18

4.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020. 19

4.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. 22

4.4. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”. 24

4.5. Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo. 25

4.6. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020. 25

4.7. Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary wiejskie (dalej: KSRR). 25

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016-2019 Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU. 27

5.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015–2018. 27

5.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego Perspektywa 2020. 28

5.3. Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku. 28

5.4. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego 2006-2014. 29

6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016-2019 Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA POZIOMIE GMINY. 30

6.1. Strategia Rozwoju Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2010-2015. 30

6.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice. 30

6.3. Strategia turystyczna. 33

6.4. Program ochrony środowiska na lata 2010-2013 z perspektywą do 2018 roku. 35

6.5. Wieloletnia Prognoza Finansowa. 36

7. HISTORIA PIECHOWIC. 36

7.1. Położenie Gminy Miejskiej Piechowice. 36

7.2. Historia starożytna. 37
7.3. Historia Gminy Miejskiej Piechowice. 37
8. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO PIECHOWIC. 47
8.1. Zabudowa mieszkalna, willowa, pensjonatowa. 47
8.2. Domy przysłupowe, szachulec, mur pruski. 50
8.3. Pałace, parki. 51
8.4. Obiekty sakralne, pomniki, obeliski. 54
8.5. Zabytki techniki i przemysłu. 60
8.6. Schroniska turystyczne. 67
8.7. Drogowskazy, inskrypcje. 70
8.8. Obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków. 71
8.9. Stanowiska archeologiczne. 71
8.10. Pomniki przyrody oraz obszary przyrodnicze objęte ochroną prawną. 72
8.11. Obszary i strefy ochrony konserwatorskiej. 73
8.12. Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków. 74
8.13. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. System Informacji Przestrzennej. 74
8.14. Infrastruktura turystyczna. 75
8.15. Propagowanie dziedzictwa kulturowego. 79
8.16. Atrakcje turystyczne. 81
10. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ, ZADANIA ZDEFINIOWANE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE. 89
10.1. Monitoring i weryfikacja wyznaczonych kierunków działań oraz zadań. 96
11. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016-2019. 100
12. MOŻLIWOŚCI FINASOWANIA ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY, ZACHOWANIA ORAZ PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. 101
12.1. Środki Województwa Dolnośląskiego. 101
12.2. Środki Dolnośląskiego Konserwatora Zabytków 102
12.3. Pozyskanie funduszy z budżetu państwa. 103
12.4. Programy strukturalne Unii Europejskiej. 110
13. FINANSOWANIE ZADAŃ ZWIĄZANYCH Z ZACHOWANIEM I OCHRONĄ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. 119

1. WSTĘP

Człowiek przez wieki próbował i ciągle próbuje ujarzmić dzieła natury. Czyni to niejednokrotnie w sposób dramatyczny, związany z nadmierną ekspansją i wykorzystaniem bogactw natury. Jednakże istnieją inne, pozytywne w swoim aspekcie formy współpracy z otaczającą nas przestrzenią. To czerpanie z niej inspiracji i wpisywanie dzieł ludzkich, tak by tworzyły harmonijną całość. Proces powstawania miast w tak trudno dostępnych regionach wymagał siły, odwagi i wyobraźni ludzi, którzy byli zdecydowani przyczynić się do jego rozwoju. W tak niepowtarzalnej przestrzeni pośród gór i lasów położona jest miejscowość – Piechowice. Miasto wraz z historycznymi przysiółkami - obecnie osiedlami, w sposób naturalny wkomponowane jest w górski krajobraz. Głównym bogactwem Piechowic są walory przyrodnicze, tradycje szklarskie oraz papiernicze wreszcie zachowane budynki mieszkalne świadczące o historii ludzi, którzy w nich przebywali. Są to obiekty typu rezydencjonalnego, pałace, wille, oraz regionalna zabudowa. Podejmowanie działań z zakresu ochrony zasobów dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego jest w pewnym sensie walką z czasem, który jest także nieubłagany dla zdegradowanej i niezabezpieczonej tkanki zabytkowej. W tym wypadku niezbędne są działania długofalowe oparte na zdefiniowanych planach wyznaczających politykę jednostki samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania przestrzenią i zachowania dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego. W niniejszym Programie wiodącą ideą jest kwestia zachowania dziedzictwa kulturowego ze szczególnym wyeksponowaniem tradycji szklarskich i papierniczych, tak by zasób ten inspirował, uczył i stanowił potencjał rozwojowy dla mieszkańców Piechowic oraz odwiedzających go turystów.

Złoty Widok.
Źródło: Rafał Kotylak

2. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLSCE.

Dziedzictwo kulturowe, będące świadectwem istnienia minionych pokoleń jak i obecnych, jest jednym z najważniejszych dóbr podlegającym ochronie. Dzięki bogactwu i złożoności dziedzictwa kulturowego w zakresie materialnym i niematerialnym możemy zdobywać wiedzę oraz rozwijać jej kolejne aspekty, nie tylko w dziedzinie sztuki lecz również w dziedzinie techniki. Mamy możliwość przeżywać emocje w wyniku bezpośredniego obcowania z dziełami sztuki, architektury, muzyki czy myśli, zgodnie z tym co stwierdził Josef Conrad *„Sztuka to wielkie ucho i wielkie oko świata: słyszy i widzi - i ma zawstydzić, drażnić, budzić sumienie”*. Człowiek w kontekście ochrony i zachowania tych dóbr może spełnić nieocenioną rolę. Może być jego strażnikiem, powiernikiem lecz również w wyniku ignorancji i braku szacunku przyczynić się do jego utraty o czym wielokrotnie świadczyły wydarzenia w dziejach ludzkości. Dobra te, raz utracone nie podlegają odnowieniu. Zatem, należy podjąć wszelkie wysiłki by chronić tak cenny zasób. W Rzeczypospolitej Polskiej istnieją podstawowe akty prawne, które respektują zasadę związaną z ochroną i poszanowaniem dóbr kultury. Należą do nich, m.in.:

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.**

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce.

Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.** (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 594, z późn. zm.).

W art. 7 ust 1. ustawy do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące m.in.: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych.

- **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.** (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r. poz. 1446).

Podstawowym aktem prawnym regulującym zapisy w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ww. ustawa. Zawiera ona szczegółowe zapisy określające przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, a także organizację organów ochrony zabytków. Ponadto określa politykę zarządzania zabytkami oraz wyznacza główne zadnia państwa oraz obywateli (właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych).

Art. 4 ustawy precyzuje zakres ochrony zabytków, który polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:
- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 ustawy określa, iż opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na:
- zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami.

Art. 3 ustawy podaje definicje następujących znaczeń:
- **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki, bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości,
- **zabytek ruchomy** - rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych,

- **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów, bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem,
- **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkam**i - instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami,
- **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań,
- **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań,
- **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku,
- **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich,
- **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń,
- **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego,
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg,
- **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi,
- **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze,
- **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ustawa określa trzy kategorie zabytków, które podlegają ochronie i opiece bez względu na stan zachowania (art. 6):

- **zabytki nieruchome:** krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki - zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca

upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,

- **zabytki ruchome:** dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmaty, pamiątki historyczne, militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery, wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu, maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne, wytwory sztuki ludowej, rękodzieła i inne obiekty etnograficzne, przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- **zabytki archeologiczne,** w szczególności te, które są pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

W art. 7 ustawy wymieniono cztery formy ochrony zabytków do których należą:

Wpis do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Do rejestru wpisuje się zabytek na podstawie decyzji wydanej przez WKZ z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę. Ponadto starosta w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków znak informujący o tym, iż zabytek podlega ochronie.

Uznanie za Pomnik Historii (przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego).

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa powyżej, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego" w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).

Utworzenie parku kulturowego.

Park kulturowy może utworzyć Rada Gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Burmistrz (wójt, prezydent miasta) w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy. Rada Gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia. Na terenie parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy dotyczące:

- prowadzenia robót budowlanych oraz innej działalności przemysłowej,
- zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych,
- umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń, etc.,
- składowania lub magazynowania odpadów.

Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa w art. 18 wskazuje, na potrzebę uwzględnienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, jak również w koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach w szczególności:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,

- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Zgodnie z art. 19 ust 1 ustawy, w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy należy uwzględnić w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. W studium i w planie w zależności od potrzeb ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmującej obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy, nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z art. 20 ustawy projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa reguluje również funkcjonowanie i zadania organów bezpośrednio związanych w państwie z ochroną zabytków. Zgodnie z art. 89. ustawy należą do nich:

- minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków,
- wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Ponadto art. 90. ustawy precyzuje, iż Generalny Konserwator Zabytków jest sekretarzem lub podsekretarzem stanu w urzędzie obsługującym ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Do zadań wykonywanych przez Generalnego Konserwatora Zabytków należy w szczególności:

- opracowywanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz z koncepcji polityki przestrzennego zagospodarowania kraju,
- podejmowanie działań związanych ze wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacją kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami,
- prowadzenie krajowej ewidencji zabytków i krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem,

- wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz przepisach odrębnych,
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie przestrzegania oraz stosowania przepisów dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków,
- promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków,
- organizowanie szkoleń dla służb konserwatorskich,
- organizowanie konkursów promujących opiekę nad zabytkami, w tym przyznawanie wyróżnień, nagród pieniężnych lub rzeczowych,
- opiniowanie wniosków o nadanie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”,
- współpraca z organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków,
- organizowanie szkoleń w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- podejmowanie działań dotyczących troski o zabytki związane z historią Polski, pozostające poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Natomiast zgodnie z art. 91 ust. 4 ustawy do zadań wykonywanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków należy w szczególności:

- realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- sporządzanie, w ramach przyznanych środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie,
- wydawanie, zgodnie z właściwością, decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych,
- sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych,
- organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- opracowywanie wojewódzkich planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynacja działań przy realizacji tych planów,
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach,
- współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków.

Przy ministrze właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniodawczo-doradczy w sprawach realizacji polityki Rady Ministrów w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniodawczy do spraw działań konserwatorskich podejmowanych przy zabytkach. Przy Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniodawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 199).

Ustawa w art. 1 zwraca uwagę na uwzględnienie w procesie sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także w ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego - wymagania co do ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W studium należy uwzględniać uwarunkowania wynikające m.in. ze: stanu środowiska, w tym stanu rolniczej i leśnej przestrzeni produkcyjnej, wielkości i jakości zasobów wodnych oraz wymogów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ponadto ww. dokumenty winny określać obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk, obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 1409, z późniejszymi zmianami).

Zasadnym dla rozważanej problematyki Programu jest przytoczenie artykułów dotyczących prac przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru oraz Gminnej Ewidencji Zabytków.

Art. 30. ust. 2 ustawy wskazuje, iż w zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie (art. 32 ust. 4 pkt 2), oraz w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada na zgłaszającego, w drodze postanowienia, obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji.

Art. 39 określa regulacje związane z otrzymaniem pozwolenia na prace przy obiektach zabytkowych:

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki Konserwator Zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których

mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 39a. precyzuje: Budowa obiektu budowlanego, tymczasowego obiektu budowlanego i urządzenia budowlanego na obszarze Pomnika Zagłady lub jego strefy ochronnej w rozumieniu ustawy z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. Nr 41, poz. 412, z późn. zm.) wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania zgody właściwego wojewody.

3. PODSTAWA PRAWNA ORAZ CELE SPORZĄDZENIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W myśl art. 87 ustawy zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Gminny program opieki nad zabytkami ma na celu:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy - po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Programy ogłaszane są w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Ustawy:

- Ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. (Dz. U. z 2015 r., poz. 199, ze zmianami).
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane. (Dz. U. z 2013 r., poz. 1409 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska. (tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 1232).
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 782).
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej. (tekst jednolity Dz. U. z 2012 r., poz. 406).
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie. (tekst jednolity Dz. U z 2014 r., poz. 1118).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach. (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późniejszymi zmianami.)
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach. (Dz. U. z 1997 r. Nr 85, poz. 539 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. (tekst jednolity Dz. U. z 2015 r., poz. 1446).
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko. (Dz. U. z 2008 r. Nr 199, poz. 1227 z późniejszymi zmianami).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o lecznictwie uzdrowiskowym, uzdrowiskach i obszarach ochrony uzdrowiskowej oraz o gminach uzdrowiskowych. (Dz. U. z 2005 r. Nr 167 poz. 1399).

Rozporządzenia:

- Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 października 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie

i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. U. z 2014 r., poz. 399).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne. (Dz. U. z 2014 r., poz. 110).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych. (Dz. U. Nr 165, poz. 987, ze zmianami).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę, niezgodnie z prawem. (Dz. U. Nr 113, poz. 661).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę. (Dz. U. Nr 54, poz. 280).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 kwietnia 2005 r. w sprawie uznania za Pomnik Historii. (Dz. U. Nr 64, poz. 570, 569, 568).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. (Dz. U. Nr 212, poz. 2153).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 czerwca 2004 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich i architektonicznych, a także innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych. (Dz. U. Nr 150, poz. 1579).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”. (Dz. U. Nr 124, poz. 1304).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. (Dz. U. Nr 30, poz. 259).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych. (Dz. U. Nr 71, poz. 650).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 r. w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. (Dz. U. Nr 118, poz. 1233).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. (Dz. U. Nr 164, poz. 1587).

Konwencje, Karty:
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. (UNESCO, Haga 1954; Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212).
- Protokół do konwencji haskiej z 1954 roku sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 248).

- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego UNESCO, Paryż 1972 rok (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190), zobowiązuje do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości oraz do włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego.
- Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury. (UNESCO, Paryż 1970; Dz. U z 1974 r. Nr 20, poz. 106).
- Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona), La Valetta 1992 rok (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564), zobowiązuje do utworzenia systemu prawnego dla ochrony dziedzictwa archeologicznego i pogodzenia potrzeb archeologicznych oraz ustaleń planów zagospodarowania przestrzennego.
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. (UNESCO, 2003. Dz. U. z 2011 r., nr 172, poz. 1018).
- Europejska konwencja krajobrazowa, Florencja 2000 rok (Dz. U. z 2006 r. Nr 14, poz. 98), zobowiązuje do ustanowienia i wdrożenia polityki w zakresie krajobrazu, który przyczynia się do tworzenia kultur lokalnych i jest podstawowym komponentem europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (UNESCO, Paryż 2005; Dz. U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).
- Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (Rada Europy, Grenada 1985; Dz. U. z 2012 r. poz. 210).
- Karta Ateńska.
- Karta Wenecka.
- Karta Lozańska.
- Karta ochrony dziedzictwa cyfrowego (UNESCO, 2003).

Uchwały Rady Miasta Piechowice:

- Uchwała Nr 193/XXXIII/01 Rady Miasta Piechowice z dnia 05 czerwca 2001 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Piechowice - Południe w Piechowicach, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 81 z dnia 20.07.2001 r., poz. 1037.
- Uchwała Nr 166/XXXI/2005 Rady Miasta Piechowice z dnia 2 lutego 2005 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Michałowice w Piechowicach, opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 60 z dnia 07.04.2005 r., poz. 1289.
- Uchwała Nr 167/XXXI/2005 Rady Miasta Piechowice z dnia 22 lutego 2005 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Górzyniec w Piechowicach opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 79 z dnia 05.05.2005 r., poz. 1728.
- Uchwała Nr 83/XI/07 Rady Miasta Piechowice z dnia 27 września 2007 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla rejonu „Złotego Widoku” w Piechowicach, opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 268 z dnia 13.11.2007 r., poz. 3135.

- Uchwała Nr 233/XL/2009 Rady Miasta Piechowice z dnia 30 kwietnia 2009 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Pakoszów w Piechowicach – obszar planistyczny „A", opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 113 z dnia 08.07.2009 r., poz. 2336.
- Uchwała Nr 234/XL/2009 Rady Miasta Piechowice z dnia 30 kwietnia 2009 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Piastów w Piechowicach – obszar planistyczny „A", opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 113 z dnia 08.07.2009 r., poz. 2337.

- Uchwała Nr 172/XXXIV/2013 Rady Miasta Piechowice z dnia 31 stycznia 2013 r., w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Piastów w Piechowicach – obszar planistyczny „B", opublikowana w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego z dnia 31.05.2013 r., poz. 3423.
- Uchwała Nr 90/XV/99 Rady Miejskiej w Piechowicach z dnia 30 listopada 1999 r., w sprawie uchwalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice.
- Uchwała Nr 327/LVII/2010 Rady Miasta Piechowice z dnia 23 września 2010 r., w sprawie uchwalenia Programu Ochrony Środowiska Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2010-2013 z perspektywą do roku 2018.
- Uchwała Nr 31/V/2015 Rady Miasta Piechowice z dnia 27 lutego 2015 roku w sprawie zmiany Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2015-2020.
- Uchwała Nr 26/V/20 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 lutego 2015 r., w sprawie przystąpienia Gminy Miejskiej Piechowice do Stowarzyszenia „Partnerstwo Ducha Gór" działającego, jako Lokalna Grupa Działania.
- Uchwała Nr 43/VI/2015 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 marca 2015 r., w sprawie zmian budżetu Gminy Miejskiej Piechowice na rok 2015.
- Uchwała Nr 6/III/2014 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 marca 2015 r., Uchwała Budżetowa na rok 2015 Gminy Miejskiej Piechowice.
- Uchwała Nr 44/VI/2015 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 marca 2015 r., w sprawie zmiany Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2015-2020.
- Uchwała Nr 7/III/2014 Rady Miasta Piechowice z dnia 30 grudnia 2014 r., w sprawie uchwalenia Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2015-2020.

4. POLITYKA PAŃSTWA W KONTEKŚCIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

4.1.Krajowy Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013–2016 jest programem wieloletnim i wytycza politykę rozwoju w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Dokument został opracowany zgodnie z art. 84 i 85 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa nakłada na Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego obowiązek sporządzenia Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Zgodnie z ww. artykułami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. W dokumencie założono, iż jakościowa przemiana w zakresie ochrony zabytków w Polsce może nastąpić jedynie dzięki łączeniu zasobów, lepszemu sieciowaniu struktur i współdziałaniu organów ochrony zabytków.

W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków w Polsce, w tym roli i znaczenia rejestru zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków w Polsce.

W oparciu o diagnozę oraz analizę SWOT zdefiniowano cel główny Krajowego Programu: *Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków*. Podstawą przyjęcia ww. celu głównego jest ocena dziedzictwa kulturowego jako naturalnego kapitału wpływającego na rozwój potencjału kulturowego i kreatywnego będącego również podstawą wzmacniania tożsamości społecznej.

Realizacja celu głównego opiera się na trzech celach szczegółowych:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Dla wszystkich wymienionych w Krajowym Programie celów i zadań opracowano szczegółowy harmonogram realizacji wraz z planem finansowym programu. Istotnym założeniem w Programie jest wyznaczenie, tzw. zagadnień horyzontalnych – tematów wiodących, do których należą:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań, itp.);
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych;
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin, w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych (ich stanowienie jest władczą kompetencją rad gmin) jako skutecznej formy ochrony zabytków

Realizacja ww. celów szczegółowych będzie osiągnięta w oparciu o zdefiniowane w dokumencie kierunki działań, do których należą m.in.: porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych, wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie z obowiązującą doktryną konserwatorską, wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego, etc. Program ma na celu także zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami.

4.2.Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 określa politykę rozwoju kultury w kontekście partycypacji Polski w Unii Europejskiej. W dokumencie przyznano, iż w wyniku rozszerzeniu Wspólnoty, Polska należy do najbiedniejszych państw UE, na co ma wskazywać poziom PKB liczony na jednego mieszkańca, który w Polsce jest zbliżony do 45% średniej UE. W związku z wyznaczeniem długofalowej strategii gospodarczej Polski, a tym samym Narodowego Planu Rozwoju, którym jest osiągnięcie wysokiego i stabilnego tempa wzrostu gospodarczego w dokumencie przyznano, iż jest to możliwe tylko przy prawidłowym wykorzystaniu potencjału kultury, gdyż stanowi ona zasadniczy element

przygotowania do życia w społeczeństwie, kreuje postawy społeczne, normy oraz estetyczne, moralne i etyczne wartości. Wszelkie podejmowane inwestycje w obszar kultury poza niewymiernymi, społecznymi korzyściami mają również swój czysto ekonomiczny wymiar. Inwestycje te mogą pełnić funkcję mnożników rozwoju. Dla sformułowania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury przeprowadzona została wnikliwa diagnoza prawna, ekonomiczna, instytucjonalna i organizacyjna sfery kultury. Diagnoza ta wykazała, iż w kategoriach ekonomicznych sektor kultury i jej przemysł generuje prawie 4,5% PKB i dowiodła również faktu, że wydatki na kulturę w Polsce należą do najniższych w Europie.

W celu poszerzenia problematyki w kontekście polityki rynkowej opracowano jej Uzupełnienie na lata 2004-2020[1]. Biorąc pod uwagę znaczenie roli kultury w rozwoju gospodarczym oraz fakt partycypacji Polski w Unii Europejskiej, pojawiła się szansa na realizację projektów dotyczących sfery kultury w oparciu o nowe unijne, źródła finansowania

Wyznaczona misja w Strategii opiera się na: *zrównoważonym rozwoju kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski (…).*

Założenia Narodowej Strategii Kultury realizowane są w ramach 5 Narodowych Programów Kultury wymienionych w *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury* oraz 11 Programów Operacyjnych. Programy obejmują okres 2004-2020. Alokacja finansowa ze środków Ministra Kultury ogłaszana jest na każdy rok budżetowy.

1. Program Operacyjny „Promocja twórczości”.
2. Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.
3. Program Operacyjny „Promocja czytelnictwa”.
4. Program Operacyjny „Edukacja kulturalna i upowszechnianie kultury”.
5. Program Operacyjny „Obserwatorium kultury”.
6. Program Operacyjny „Promocja kultury polskiej za granicą”.
7. Program Operacyjny „Rozwój infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz wzrost efektywności zarządzania kulturą”.
8. Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.
9. Program Operacyjny „Media z kulturą”.
10. Program Operacyjny „Rozwój inicjatyw lokalnych”.
11. Program Operacyjny „Znaki Czasu”.

Wymienione poniżej Programy analizowane będą na podstawie aktualnych wytycznych ogłoszonych na stronie internetowej Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego przygotowanych na 2016 rok[2].

Projekty związane z ochroną dziedzictwa kulturowego realizowane są w ramach Programów: *Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe*[3] oraz *Program Operacyjny Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.*

[1] *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005, na: http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf.
[2] http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2015.
[3] Program jest zgodny z *Narodowym Programem Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013.*

Program Operacyjny Dziedzictwo Kulturowe.

Celem Programu „Dziedzictwo Kulturowe" jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i zagranicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo Kulturowe" składa się z następujących priorytetów:

Ochrona zabytków.
Realizowane będą zadania związane z zachowaniem materialnego dziedzictwa kulturowego uwzględniające konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Wspieranie działań muzealnych.
W ramach Priorytetu wspierana jest działalność w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacja zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych.

Kultura ludowa i tradycyjna.
Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej.

Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą.
W ramach Priorytetu wsparcie otrzymają zadania mające na celu poprawę stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Ochrona zabytków archeologicznych.
Wsparcie otrzymają projekty uwzględniające ochronę dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego.
Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiąganie zysku, lub uczelni publicznych.

Miejsca Pamięci Narodowej.
W ramach tego Priorytetu wspieranie będą samorządy w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

Program Operacyjny Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program Operacyjny ma na celu efektywne wykorzystanie środków europejskich na rzecz kultury. Dofinansowanie otrzymają projekty obejmujące działania gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury, angażujące różnorodne grupy społeczne, projekty wspierające międzynarodową współpracę artystów, wymianę dzieł, etc.

4.3.Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju. W dokumencie przedstawiono wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określono cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu, wskazano również na zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych. Dokument proponuje zerwanie z dotychczasową dychotomią planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego na poziomie krajowym, wojewódzkim i lokalnym oraz w odniesieniu do obszarów funkcjonalnych, wprowadza współzależność celów polityki przestrzennej z celami polityki regionalnej oraz wiąże planowanie strategiczne z programowaniem działań w ramach programów rozwoju i programów operacyjnych współfinansowanych ze środków UE. Ponadto określa działania państwa w sferze legislacyjnej i instytucjonalnej dla wzmocnienia efektywności systemu planowania przestrzennego i działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

W wyznaczonej wizji zagospodarowania przestrzennego kraju Polska w roku 2030 będzie krajem o ugruntowanych warunkach trwałego i zrównoważonego rozwoju, dobrze zagospodarowanym, sprawnie zarządzanym i bezpiecznym, gdzie poziom dochodów Polaków osiągnie średni pułap europejski, a PKB na mieszkańca będzie zbliżony do średniej UE. W odniesieniu do ochrony walorów zastanych dziedzictwo kulturowe ziem polskich będzie eksponowane i promowane, a dbałość o obiekty dziedzictwa kulturowego i spuściznę dawnych mieszkańców ziem polskich oraz zachowanie tradycji lokalnych przyczyni się do rozwoju turystyki i wspomoże proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Natomiast krajobraz ważny dla historii kultury będzie chroniony w rozwiniętej sieci parków kulturowych, krajobrazowych i pomników historii.

Cechą Polski w 2030 roku ma być spójność społeczno-gospodarcza i terytorialna, w której regiony kreują ogólnokrajowe impulsy rozwojowe, przyczyniając się do osiągania celów ogólnych polityki regionalnej i przestrzennej.

Celem strategicznym koncepcji jest *efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia*

zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Osiąganie tego celu będzie się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. W dokumencie wyznaczono cele szczegółowe umożliwiające realizację celu strategicznego:

- *Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.* W sferze sporządzania dokumentów przestrzennych na poziomie kraju i województwa predyspozycje przyrodnicze i kulturowe terenu stanowić będą podstawę do kształtowania funkcji rozwojowych struktur przestrzennych.

- *Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów*. Spójność ta będzie ulegać poprawie jeśli nastąpi restrukturyzacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych i miast. W związku z czym należy przeprowadzić na poziomie regionalnym identyfikację obszarów zdegradowanych w miastach oraz na terenach poprzemysłowych, powojskowych i powydobywczych, a także weryfikację jakościową ich walorów funkcjonalnych. Następnie w planach zagospodarowania przestrzennego województw należy wyznaczyć obszary, które (na poziomie lokalnym) powinny zostać objęte kompleksowymi programami rewitalizacji/restrukturyzacji oraz regionalnymi programami inwestycyjnymi, wpisującymi się w strategię rozwoju danego miasta (łączące działania na obszarach zdegradowanych i tych dobrze rozwijających się), jak również w strategię rozwoju województwa. Przygotowanie lokalnych programów rewitalizacyjnych będzie warunkiem niezbędnym do prowadzenia działań inwestycyjnych przewidzianych w regionalnych strategiach rozwoju. Oprócz działań z zakresu rewitalizacji przestrzennej i społeczno-gospodarczej obszarów miejskich będą prowadzone działania służące rekultywacji terenów poprzemysłowych, umożliwiające zmianę pełnionych przez nie funkcji na określone w strategiach rozwoju danego obszaru.

- *Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.*

- *Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.* W zadaniu tym ujęto postulat, iż dalszy rozwój społeczno-gospodarczy możliwy jest w oparciu o zachowane w dobrym stanie zasoby naturalne, kulturowe i lokalne walory środowiska. Zatem zapewnienie korzystania z wysokich walorów środowiskowo-krajobrazowych, wymaga uruchomienia mechanizmów służących zmniejszeniu liczby konfliktów o przestrzeń oraz wspomaganiu gospodarowania na obszarach cennych przyrodniczo. Zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju

społeczno-gospodarczego będzie wymagało aktywnego udziału różnych podmiotów publicznych oraz społeczności lokalnych.

- *Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.*

- *Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.*
  W kontekście ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego zapewnienie ładu przestrzennego będzie się wiązać m.in. z ochroną jakości i tożsamości krajobrazu naturalnego i zurbanizowanego – ważnego składnika otoczenia ludzkiego, warunkującego jakość życia oraz określającego odrębność przyrodniczą i kulturową poszczególnych regionów kraju.

Polityka przestrzenna wobec obszarów wiejskich będzie zmierzać do uruchomienia istniejącego potencjału rozwojowego tych obszarów w celu zwiększenia ich konkurencyjności jako miejsca zamieszkania i pracy, wypoczynku oraz prowadzenia działalności gospodarczej i poprawy warunków życia mieszkańców. Dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich niezbędna będzie należyta ochrona i wykorzystanie dla celów rozwojowych ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego, poprawa jakości i dostępności usług publicznych, wzmacnianie społeczności lokalnych, tworzenie warunków do rozwoju działalności gospodarczej, co sprzyjać będzie powstawaniu źródeł dochodu poza rolnictwem oraz przyczyni się do zwiększenia atrakcyjnośći obszarów wiejskich jako miejsca do życia, wypoczynku i pracy.

4.4.Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”.

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”. Trzecia fala nowoczesności[4] jest *dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusze rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju, z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju, obejmującym okres 15 lat.* Została opracowana na bazie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju z dnia 6 grudnia 2006 r. (M.P. z 2013 r. poz. 121). Założeniem wyjściowym przy konstruowaniu Strategii stała się konieczność przezwyciężenia kryzysu finansowego w jak najkrótszym czasie. Wolniejszy rozwój spowodowałby, że jakość życia ludzi poprawiałaby się bardzo wolno. Niezbędne jest zbudowanie przewag konkurencyjnych na kolejne dziesięć lat, czyli do 2030 roku tak aby po wyczerpaniu dotychczasowych sił rozwojowych Polska dysponowała nowymi potencjałami wzrostu w obszarach dotychczas nieeksploatowanych. Celem głównym dokumentu jest poprawa jakości życia Polaków mierzona zarówno wskaźnikami jakościowymi, jak i wartością oraz tempem wzrostu PKB w Polsce. Zadania z zakresu ochrony i zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego związane są z upowszechnieniem dostępności do

[4] *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030”. Trzecia fala nowoczesności, Warszawa 2013* http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20130000121.

dziedzictwa kulturowego, realizowane będą w ramach celów: „*Stworzenie Polski cyfrowej*” i „*Wzrost społecznego kapitału rozwoju*”.

4.5.Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo.

Główną strategią rozwojową kraju jest *Strategia Rozwoju Kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo*[5]. Została przyjęta uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. (M.P. z 2012 r. poz. 882). Dokument stanowi bazę do 9 zintegrowanych strategii. W dokumencie w kontekście wykorzystania technologii informatycznych w celu digitalizacji przyjęto zadania odnoszące się do zasobów kultury i dziedzictwa narodowego. W strategii zwrócono również uwagę na problem marginalizacji obszarów zurbanizowanych i poprzemysłowych, gdzie występuje niski poziom inwestycji, zjawiska ubożenia oraz patologii społecznych. Wśród obszarów narażonych na marginalizację wymieniono m.in. obszary przygraniczne związane z niską krajową dostępnością terytorialną, różnicami kulturowymi, społecznymi oraz zjawiskiem drenażu endogenicznych potencjałów regionalnych przez regiony zagraniczne. Polityka regionalna w tym zakresie powinna podejmować działania służące zmniejszaniu barier, zwiększaniu współpracy gospodarczej, dialogu politycznego i międzykulturowego oraz zwiększaniu konkurencyjności i atrakcyjności zarówno w wymiarze ekonomicznym, jak i społecznym, pozwalającej na pełne wykorzystanie endogenicznych potencjałów rozwojowych.

4.6.Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.

Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 przyjęto uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 roku. W dokumencie wskazano na fakt, iż dziedzictwo kulturowe stanowi nie tylko: „*przedmiot ochrony, ale jest również zasobem, który winien zostać wykorzystywany dla obecnego i przyszłego rozwoju. Obejmuje ono nie tylko materialne dobra kultury, ale także wartości artystyczne i poznawcze utrwalające naszą pamięć narodową oraz tworzące tożsamość.*” Zdefiniowane w Strategii cele szczegółowe odnoszące się do ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego, związane są m.in.: z kształtowaniem postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji poprzez rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne, upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze oraz rozwijanie kompetencji społecznych liderów i animatorów; następnie z rozwojem i efektywnym wykorzystaniem potencjału kulturowego i kreatywnego poprzez ochronę dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

4.7.Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary wiejskie (dalej: KSRR).

Krajowa strategia rozwoju regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary wiejskie została przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku[6]. Dokument wyznacza

[5] *Strategia Rozwoju Kraju 2020*, Warszawa 2012, http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20120000882.
[6] https://www.mir.gov.pl/media/3337/KSRR_13_07_2010.pdf.

cele polityki rozwoju regionalnego względem obszarów wiejskich i miejskich oraz definiuje ich relacje w odniesieniu do innych polityk publicznych o wyraźnym terytorialnym znaczeniu. Głównym celem strategicznym polityki regionalnej jest: *„efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym*".

Zagadnienia ochrony krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w procesach rozwoju regionów zostały uwzględnione w Celu 1: *Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów* Kierunek działania: 1.3. *Budowa podstaw konkurencyjności województw* – działania tematyczne 1.3.6. *Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego.*

Założenia polityki regionalnej w kontekście ochrony zasobów kulturowo-przyrodniczych będą:

- sprzyjać ochronie środowiska przyrodniczego, jak i jego racjonalnemu wykorzystaniu dla zaspokojenia potrzeb społecznych i gospodarczych (w tym turystycznych),
- zachowywać i rozwijać, a przede wszystkim szeroko udostępniać zasoby kulturowe regionów oraz ułatwiać ich wykorzystanie społeczne i gospodarcze,
- wspierać promocję i rozwój turystyki przyjazdowej, w tym wykorzystującej potencjał uzdrowiskowy.

W dokumencie przyznano, iż dotychczasowe doświadczenia z wdrażania programów operacyjnych współfinansowanych przez UE w Polsce wskazują, że największy wpływ rozwojowy mają inwestycje związane z najważniejszymi obiektami przyrody i kultury, mające znaczenie krajowe i regionalne, takimi jak obiekty wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO czy parki narodowe. Natomiast w wymiarze społecznym kultura „stanowi jeden z ważniejszych czynników kreujących potencjał intelektualny regionów, budujących kapitał ludzki oraz spójność i integrację społeczną", „przyciąga inwestorów i turystów", oraz „kreuje pozytywny wizerunek miast i regionów", służąc zwiększeniu wzrostu gospodarczego.

Niezwykle istotnym z punktu rozważanej problematyki są założenia Celu 2. *Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych.* Kierunek działania 2.3. *restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno/gospodarcze*. Wsparciem będą objęte kompleksowe programy rewitalizacyjne obejmujące zagadnienia infrastrukturalne, gospodarcze i społeczne. Rewitalizacja, jak ją określono w dokumencie, ma nie być rozumiana tylko jako odnowienie tkanki mieszkaniowej lecz jako poprawa istniejącej infrastruktury w wymiarze gospodarczym, społecznym. Takie podejście ma warunkować efektywność działań na rzecz przywrócenia właściwych funkcji miast lub ich dzielnic, czy zmiany funkcji zdegradowanych terenów poprzemysłowych.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016-2019 Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU.

5.1.Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015–2018.

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015-2018 jest dokumentem łączącym i kontynuującym politykę państwa w kontekście opracowanych dokumentów strategicznych w obszarach związanych z kulturą i jej zasobami. W celu określenia celu strategicznego, w dokumencie przeprowadzono m.in. szczegółową analizę zasobów dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego w województwie dolnośląskim obejmującą rejestry zabytków, programy opieki nad zabytkami sporządzonymi na poziomie gmin i miast oraz architekturę - sakralną, mieszkalną w tym rezydencjonalną, użyteczności publicznej, obronnej, przemysłowej; zabytków - techniki, sepulkralnych, archeologicznych, ruchomych; zabytkowych terenów zielonych; miejsc historycznych oraz niematerialnego dziedzictwa. Po przeprowadzeniu analizy SWOT odnośnie dziedzictwa kulturowego przyznano, iż lata zaniedbań i popełniane w tym czasie błędy przyniosły znaczący ubytek substancji zabytkowej i historycznej regionu - w części nieodwracalny. Natomiast stan zachowania poszczególnych grup zabytków i potrzeby konserwatorskie uznano za zróżnicowane. Stwierdzono, iż najlepszej kondycji są zabytki użyteczności publicznej, z wyjątkiem dworców oraz architektura sakralna, przede wszystkim wyznania katolickiego, w tym dawne kościoły ewangelickie zaadaptowane do nowego obrządku. Najgorsza jest sytuacja architektury rezydencjonalnej, opuszczonej przez dawnych użytkowników, zarówno w 1945 roku, jak i po 1989 roku.

Za cel strategiczny Programu uznano: *Zwiększenie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społecznym i ekonomicznym Dolnego Śląska.* Cel strategiczny realizowany jest w oparciu o dwa cele kierunkowe. W pierwszym celu kierunkowym: *Zabezpieczenie i zagospodarowanie potencjału kulturowego regionu* przyjęto dwa priorytety: *ochrona*

i rewitalizacja zabytków oraz zwiększenie potencjału ekonomicznego regionu. W drugim celu kierunkowym: *Zaangażowanie społeczne w zakresie ochrony i dziedzictwa*, przyjęto również dwa priorytety: *pogłębianie poczucia odpowiedzialności za wielokulturowe dziedzictwo regionu, aktywizacja społeczności i podmiotów lokalnych*. Przyjęte działania mają na celu ratowanie i zabezpieczenie zdegradowanych obiektów zabytkowych, edukację, dokumentację i promocję wartości kulturowych jako marki Dolnego Śląska oraz współpracę transgraniczną w zakresie promocji oraz turystyki kulturowej.

5.2.Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego Perspektywa 2020.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego Perspektywa 2020 został opracowany na podstawie uchwały Nr LVIII/889/2006 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 września 2006 r. Dokument stanowi podstawowe narzędzie dla kształtowania przez samorząd wojewódzki regionalnej polityki przestrzennej, której celem publicznym jest ochrona i kształtowanie ładu przestrzennego w oparciu o prowadzenie polityki zrównoważonego rozwoju województwa. Efektywne zarządzanie przestrzenią wymaga uwzględnienie potrzeb odnoszących się m.in. do dziedzictwa kulturowego. W tym kontekście, podstawowym założeniem jest ochrona i odnowa środowiska przyrodniczo-krajobrazowego, ochrona i odnowa dziedzictwa kulturowego i zabytków, miejsc pamięci oraz dóbr kultury współczesnej, ochrona i wzmocnienie walorów urbanistycznych, architektonicznych. Potrzeby te będą realizowane m.in. w ramach następujących celów strategicznych: ochrona zasobów przyrodniczo-krajobrazowych i racjonalne ich wykorzystanie oraz udostępnienie, a także stworzenie spójnego, regionalnego systemu obszarów chronionych; zintegrowana ochrona i rewitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz utrzymanie tożsamości i odrębności kulturowej i krajobrazowej regionu. W Planie zwrócono również uwagę na wykorzystanie potencjału turystycznego i uzdrowiskowego regionu jako elementu stymulującego jego rozwój gospodarczy. W tym zakresie istotne są działania związane z rozwojem i modernizacją infrastruktury turystycznej, uzdrowiskowej, szczególnie w ośrodkach o górskim i uzdrowiskowym charakterze.

5.3.Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego do 2020 roku.

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020 przyjęta została uchwałą Nr XXXII/932/13 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 28 lutego 2013 r. Dokument określa cele i priorytety polityki rozwoju województwa dolnośląskiego. Wizja: **Blisko siebie, blisko Europy. Dolny Śląsk 2020 jako zintegrowana wspólnota regionalna, region konkurencyjny, spójny, otwarty, dynamiczny.** Cel strategii: *Nowoczesna gospodarka i wysoka jakość życia w atrakcyjnym środowisku.* Rozwinięcie celu brzmi następująco*: Dolny Śląsk regionem koncentracji innowacyjnych podmiotów produkcyjnych i usługowych współpracujących z rozwiniętym sektorem badawczym oraz intensywnego rozwoju nowoczesnej turystyki opartej o współpracę międzyregionalną i transgraniczną, tworzących razem atrakcyjne miejsca do życia dla mieszkańców o coraz wyższych kwalifikacjach i rozwiniętej kulturze obywatelskiej.*

W Strategii uwzględniono terytorialny wymiar polityki rozwoju zgodnie z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego, w której wyznaczono Obszary Strategicznej Interwencji

(OSI) oraz, zgodnie z krajowej polityką przestrzenną, wyznaczano obszary szczególne tzw. Obszary Funkcjonalne. Wyodrębniono cztery Obszary Integracji. Gmina Piechowice znajduje się w obrębie Sudeckiego Obszaru Integracji, który cechuje się wieloma barierami rozwojowymi, wynikającymi m.in. z depopulacji, dużego bezrobocia i utrudnionych warunków prowadzenia inwestycji prorozwojowych i infrastrukturalnych (specyfika terenów górskich i podgórskich, tereny cenne przyrodniczo, w tym chronione prawnie). Ponadto charakteryzuje się on wyjątkowymi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi, w tym dwoma parkami narodowymi, a także największym, nie w pełni wykorzystanym potencjałem turystyczno-uzdrowiskowym. Dalszy rozwój tego obszaru został uzależniony od stworzenia i wypromowania kompleksowej oferty turystycznej, wypoczynkowej i uzdrowiskowej we współpracy ze stroną czeską, uwzględniającej wymogi i zasady ochrony cennych walorów środowiska.

W Strategii zdefiniowano osiem grup tzw. Makrosfer. Działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego odnoszą się do następujących Makrosfer: rozwój obszarów miejskich i wiejskich, zasoby, turystyka, edukacja, kultura nauka i informacja. Szczególnie istotne dla rozważanej problematyki w kontekście Gminy Piechowice są wyznaczone m.in. następujące przedsięwzięcia:

- przeciwdziałanie degradacji urbanistycznej miast i ograniczanie rozlewania się zabudowy,
- rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich, zwłaszcza zwartych powierzchni o charakterze parkowym,
- rekultywacja i zagospodarowanie terenów poprzemysłowych i powydobywczych,
- wspieranie działań na rzecz rewitalizacji zabytkowych zespołów urbanistycznych i najcenniejszych obiektów architektury,
- promowanie regionu jako atrakcyjnego miejsca dla uprawiania turystyki, w tym promocja produktów turystycznych i produktów regionalnych, m.in.: obiektów UNESCO, Szlaku Cysterskiego, Drogi Św. Jakuba, Sudetów z Karkonoszami, Parku Kulturowego Dolina Pałaców i Ogrodów, Doliny Baryczy ze Stawami Milickimi, Wzgórz Trzebnickich, produktów uzdrowiskowych oraz innych wymienionych w priorytetach form uprawiania turystyki na Dolnym Śląsku,
- odbudowa i renowacja architektury zdrojowej, w tym m.in. pijalni wód oraz rewitalizacji parków i adaptacja na cele uzdrowiskowe obiektów o wysokim potencjale rozwojowym,
- rewitalizacja istniejących szlaków turystycznych, w tym także szczególnie atrakcyjnych pod względem krajoznawczym i widokowym linii kolejowych oraz tworzenie nowych tras turystycznych w oparciu o inwentaryzację krajoznawczą,
- utworzenie nowych tras turystycznych w oparciu o inwentaryzację krajoznawczą.

Zadania zdefiniowane w Programie opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Piechowice 2016-2019 wpisują się w określone założenia Strategii z zakresu ochrony dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego oraz możliwości wykorzystania walorów kulturowych dla rozwoju infrastruktury turystycznej w tym turystyki kulturowej.

5.4.Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego 2006-2014.

Dokument związany z wyznaczeniem Strategii Powiatu Jeleniogórskiego obowiązywał w latach 2006-2014. Należy monitorować stronę Starostwa Powiatowego w celu zapoznania się z założeniami nowej Strategii w kwestiach odnoszących się do ochrony i zachowania zasobów przyrodniczo-kulturowych.

6. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE. RELACJE PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016-2019 Z DOKUMENTAMI OPRACOWANYMI NA POZIOMIE GMINY.

6.1. Strategia Rozwoju Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2010-2015.

Strategia Rozwoju Gminy Miejskiej Piechowice została zaplanowana na lata 2010-2015, w związku z powyższym jej założenia nie wpisują się w ramy czasowe funkcjonowania *Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Piechowice 2016-2019*. Zgodnie z przyjętą uchwałą nr 57/X/ 2015 Rady Miasta Piechowice, przystąpiono do opracowania Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Piechowice na kolejne lata 2016-2026. W trakcie przygotowywania dokumentu, należy wziąć pod uwagę zakres merytoryczny związany z ochroną, zachowaniem i promocją dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego.

6.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice.

Zasady związane z harmonijnym planowaniem i gospodarowaniem przestrzenią zostały określone w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice. Studium zawiera charakterystykę m.in. zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz wyznacza w tym zakresie kierunki i działania związane z ich ochroną i przyszłym rozwojem.

W dokumencie przyznano, iż obiekty i obszary zabytkowe stanowią wyraz tożsamości kulturowej miasta i winny one wyznaczać ramy architektoniczno-przestrzenne dla nowych przedsięwzięć inwestycyjnych. Jako cenny zasób, obiekty i obszary zabytkowe aktualnie objęte są prawną ochroną, która oznacza m.in.:

- ochronę obiektów zabytkowych poprzez wpis do rejestru zabytków lub ewidencji WKZ,
- ochronę zespołów urbanistycznych poprzez ustanowienie stref ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego i układów ruralistycznych oraz wpis do ewidencji zabytków,
- ochronę zespołów urbanistycznych poprzez ustalenie strefy „A" i „B" ochrony konserwatorskiej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,
- ochronę zasobów archeologicznych poprzez ustalenie i udokumentowanie stanowisk archeologicznych,
- ochronę zasobów archeologicznych poprzez ustanowienie stref „OW" obserwacji archeologicznej i wpis do ewidencji zabytków,
- ochronę reliktów hutnictwa szkła w Cichej Dolinie poprzez ustanowienie i wpis do ewidencji zabytków strefy „W" ochrony konserwatorskiej,
- ochronę zespołu pałacowo parkowego Pakoszów poprzez ustanowienie i wpis do ewidencji zabytków strefy „W" ochrony konserwatorskiej.

Ponadto dokument kieruje uwagę na istnienie w przestrzeni miejskiej obiektów powstałych przed 1945 rokiem, które także kształtują jego strukturę oraz charakteryzują się znaczną wartością historyczną i architektoniczną. W przestrzeni miejskiej znajdują się również relikty gospodarki pasterskiej zlokalizowane na zboczach Kamienieckiego Grzbietu w Górzyńcu oraz relikty hutnictwa w Cichej Dolinie. Stwarzają one potencjalną możliwość atrakcyjnego zagospodarowania w kierunku dydaktyczno-turystycznym.

W Studium wskazano także na czynniki utrudniające i ograniczające rozwój kulturowy miasta m.in.: zły stan techniczny i wysoki stopień dekapitalizacja zabytków, brak funduszy gwarantujących zachowanie obiektów w należytym stanie technicznym, przeprowadzanie remontów na własną rękę bez odpowiednich zezwoleń, które naruszają trwale wartości przestrzenne i historyczne, występowanie elementów dysharmonizujących w otoczeniu obiektów zabytkowych oraz w historycznie ukształtowanych zespołach urbanistycznych. W celu powstrzymania i ułatwienia procesów zwianych z właściwym gospodarowaniem zasobami zabytkowymi w dokumencie zdefiniowano następujące postulaty związane z kierunkami rozwoju:

- dokonanie pełnego rozpoznania zasobów kulturowych miasta i uzupełnienie ewidencji WKZ o wartościowe historycznie i kulturowe obiekty nie objęte dotychczas spisem konserwatorskim,
- dokonanie pełnego rozpoznania i oceny wartości kulturowej reliktów gospodarki pasterskiej w obszarze południowego zbocza Kamienieckiego Grzbietu oraz na tej podstawie opracowanie zakresu ochrony w ramach projektowanego zespołu przyrodniczo-krajobrazowego. W wypadku wprowadzania w omawianym obszarze zainwestowania stworzenie preferencji dla obiektów zabytkowych dyslokowanych z obszarów zagrożonych,
- dla szczególnie wartościowych obszarów narażonych na znaczny ruch inwestycyjny postuluje się opracowywanie planów miejscowych jako narzędzia dla prowadzenia właściwej, zgodnej z uwarunkowaniami historyczno-kulturowymi gospodarki przestrzennej. Plany winny określać także granice stref ochrony konserwatorskiej i wynikające z nich rygory,

- postuluje się utworzenie stałej ekspozycji reliktów hutnictwa szkła w Cichej Dolinie oraz organizowania tam cyklicznych imprez turystyczno-dydaktycznych,
- promowanie dobrych wzorców w renowacji zabytków i tworzenie zachęty dla kultywowania lokalnej tradycji w budownictwie (poprzez wsparcie materialne, konkursy, akcje promujące inwestorów i wykonawców itp.).
- kształtowanie, w strefach ochrony konserwatorskiej ujętych w ewidencji zabytków, zabudowy w nawiązaniu do lokalnej tradycji, z poszanowanie historycznych walorów zabudowy, jej rozplanowania, podziałów parcelacyjnych oraz układów zieleni. Nowo realizowana zabudowa winna skalą, formą architektoniczną oraz zastosowanymi materiałami wykończeniowymi w sposób twórczy nawiązywać do ukształtowanych struktur przestrzennych, kompozycyjnych i krajobrazowych.

W dokumencie postuluje się objęcie ochroną nowych, następujących obszarów przyrodniczych:

- fragment lasu przy Małej Kamiennej w zachodniej części Górzyńca – postulowana forma ochrony – rezerwat florystyczny,
- Borówczane Skały, Zbójnickie Skały, Bobrowe Skały oraz skałki pod szczytem Grzybowiec – postulowana forma ochrony – pomniki przyrody nieożywionej,
- tereny przylegające do granicy KPN, poniżej Łabskiego Szczytu, Śnieżnych Kotłów i Mielca – tymczasowo w formie użytków ekologicznych, a docelowo włączyć w obszar KPN, rejon góry Złoty Widok oraz Kociołków (Michałowice) – postulowana forma ochrony – zespół przyrodniczo-krajobrazowy,
- zespół łąk w północnej części jednostki strukturalnej Górzyniec (stanowiących także obszar reliktów gospodarki pasterskiej) – w formie zespołu przyrodniczo-krajobrazowego (lub częściowo w formie użytków ekologicznych),
- buczyny w rejonie wodospadu Szklarki oraz rzeki Kamiennej i w rejonie Cichej Doliny oraz otoczenie Bobrowych Skał, Czarnej Płóczki i Trzech Jaworów – w formie użytków ekologicznych obiekty przyrody ożywionej zakwalifikowane w inwentaryzacji przyrodniczej do objęcia ochroną – w formie pomników przyrody ożywionej (po zakończeniu prac dokumentacyjnych)

W studium określono ustalenia szczegółowe dotyczące wyznaczonych obszarów: „A”, „B”, „C”, „D”, „E”, „F”, „G”, „H”, „I”, „J”.

Wymagania związane z obszarami oraz zasadami ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego i uzdrowisk zostały w studium określone w rozdziale 4. Ponadto dotyczą one m.in. następujących działań:

- tereny wskazane pod mieszkalnictwo oraz usługi związane ze stałym pobytem dzieci i młodzieży obejmuje się ochroną akustyczną,
- nowo realizowana zabudowa winna zachować i podkreślać istniejące walory krajobrazowe - zarówno w zakresie środowiska przyrodniczego jak i kulturowego poprzez restrykcyjnie ustalone w planach miejscowych wymagania przestrzenne,
- przy wprowadzaniu nowych form zagospodarowania mogących negatywnie oddziaływać na środowisko wymaga się stosowania rozwiązań technologicznych minimalizujących to oddziaływanie w możliwie najwyższym stopniu.

Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej zostały wymienione powyżej (s. 30, 31).

Na obszarach objętych strefami ochrony konserwatorskiej wszelkie działania inwestycyjne należy uzgodnić z odpowiednimi służbami ochrony konserwatorskiej. Dla terenu gminy miejskiej Piechowice jednostką współpracującą jest Wojewódzki Urząd Konserwatora Zabytków - Delegatura w Jeleniej Górze.

❖

Natomiast w obrębie występujących stanowisk archeologicznych wprowadza się wymóg prowadzenia badań archeologicznych przy inwestycyjnych pracach ziemnych.

6.3.Strategia turystyczna.

Strategia turystyczna została opracowana w dwóch tomach i stanowi część fragment strategii międzygminnej opracowanej w 2008 roku. W dokumencie przeprowadzono analizę zasobów przyrodniczo-kulturowych. Wśród nich wymienia się zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków. Ponadto zwrócono uwagę na wysoki stopień rozwoju infrastruktury turystycznej, sprzyjający uprawianiu turystyki m.in. kulturowej. W celu ulepszenia wizerunku gminy zaleca się podjąć następujące działania:

- poprawa atrakcyjności wizualnej gminy miejskiej,
- sanacja istniejących oraz wyznaczanie nowych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i rowerowych wraz z towarzyszącymi urządzeniami (parkingi, miejsca biwakowe, punkty widokowe, system informacji wizualnej),
- promocja unikalnych atrakcji turystycznych, kulturalnych i dydaktycznych z wykorzystaniem istniejących zasobów (np. Cicha Dolina, łąki w Górzyńcu),
- tworzenie warunków dla rozwoju masowych i specjalistycznych form turystyki i sportu,
- rozwój zróżnicowanej bazy pobytowej z rozbudowaną infrastrukturą sportową i rozrywkową, rozwój agro- i ekoturystyki, rozwój kontaktów transgranicznych.

W Strategii w szczegółowy sposób zdefiniowano zadania dotyczące obiektów zabytkowych oraz obszarów cennych przyrodniczo zlokalizowanych w obrębie gminy miejskiej Piechowice. Zadania dotyczą następujących obiektów i obszarów:

- **Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Piechowicach**
  Konserwacja i bieżąca naprawa kościoła parafialnego w Piechowicach, budowa 20 miejsc parkingowych, ustawienie ławeczek oraz tablicy informacyjnej dotyczącej historii kościoła.
- **Kościół pw. Bożego Ciała Piechowice, osiedle Piastów**
  Konserwacja i bieżąca naprawa kościoła parafialnego, ustawienie ławeczek oraz tablicy informacyjnej dotyczącej historii kościoła.
- **Dworzec PKP**
  Przeprowadzenie remontu oraz lepszego oznakowania i zagospodarowania miejsc parkingowych, umieszczenie tablicy informacyjnej z trasami rowerowymi i szlakami w Piechowicach.
- **Rezerwat „Krokusy w Górzyńcu”**
  Zwiększenie ilości oznakowanych miejsc parkingowych przed wjazdem do lasów państwowych, utwardzenie podłoża na placu przy ul. Zawadzkiego, ustawienie ławeczek oraz tablicy informacyjnej o rezerwacie, krokusach, itp., ustawienie tablicy informacyjnej przy parkingu ul. Zawadzkiego – opisująca dojście do rezerwatu i innych miejsc.
- **Ścieżka przyrodniczo-edukacyjna „Cicha Dolina”**
  Budowa miejsc parkingowych przy pomniku przyrody (Cis), oznaczenie dojścia, ustawienie ławeczek, tablic informacyjnych, oznakowanie trasy, umieszczenie koszy na śmieci.

- **Sztolnie w Piechowicach**
  Budowa miejsc parkingowych, oznaczenie dojścia ustawienie ławeczek, tablic informacyjnych, ustawienie koszy na śmieci.
- **Stadion Miejski w Piechowicach**
  Wytyczenie i budowa miejsc parkingowych, utworzenie Centrum Turystyki i Rekreacji. Nowy budynek – jako centrum turystyki i rekreacji: ogrodzenie terenu, opisanie i wyznaczenie tras dla uprawiających nordic walking i turystykę rowerową.
- **Stawy Pakoszowskie**
  Zagospodarowanie agroturystyczne przez właściciela, poprawa estetyki wokół stawów (teren prywatny) ustawienie ławeczek, wiaty, makiety z widokiem na pasma górskie, umieszczenie koszy na śmieci.
- **Bobrowe Skały**
  Budowa miejsc parkingowych przy punktach wypadowych na szlak na Bobrowe Skały, umieszczenie tablicy informacyjnej z opisem panoramy, informacji o walorze turystycznym, wytyczenie i wykonanie tras wspinaczkowych.
- **Schronisko „Złoty Widok”**
  Budowa miejsc parkingowych, ulepszenie infrastruktury wokół schroniska, wykonanie remontu, modernizacja schroniska i terenu wokół schroniska, umieszczenie tablic informacyjnych.
- **Teren wokół pomnika przyrody Cis (kompleksowe zagospodarowanie turystyczne tego terenu – priorytet!)**

Budowa miejsc parkingowych (miejsce może również służyć jako punkt wypadowy w Cichą Dolinę szlak szklarski-projekt), regulacja stosunków wodnych i prace zabezpieczające pomnik przyrody, wykonanie i utwardzonych miejsc parkingowych, umieszczenie ławeczek dla turystów, lepsze wyeksponowanie cisa, wykonanie tablicy informacyjnej, opis pomnika przyrody, opis dojścia do Cichej Doliny, wykonanie ścieżki edukacyjnej, zaprojektowanie i wykonanie szlaku szklarskiego.

Głównym zakresem merytorycznym Strategii jest rozwój turystyki w regionie. Dokument wyznacza zatem działania związane z poszerzeniem infrastruktury turystycznej, które dotyczą m.in. utworzenia nowych szlaków pieszych i rowerowych wraz z ich zapleczem oraz małą architekturą. Planowane szlaki piesze to: szlak szklarski, szlak uwzględniający walory turystyczne Piechowic, szlak Nordic Walking, Nordic Walking –Michałowice, szlak dojściowy na „Złoty Widok" przez największe w Karkonoszach „Kociołki Wietrzeniowe". Postuluje się również zwiększenie ilości szlaków rowerowych m.in. o trasę olimpijczyka Marka Galińskiego. Istniejące szlaki piesze i rowerowe powinny zostać dodatkowo wyposażone m.in. w parkingi, wiaty, tablice informacyjne, kosze na śmieci, etc.

6.4.Program ochrony środowiska na lata 2010-2013 z perspektywą do 2018 roku.

W dokumencie[7] przyjęto cel nadrzędny polityki ekologicznej zgodny z Programem ochrony środowiska dla województwa dolnośląskiego oraz Programem ochrony środowiska powiatu jeleniogórskiego, którym jest dążenie do osiągnięcia zrównoważonego i trwałego rozwoju Piechowic poprzez poprawę środowiska przyrodniczego, zachowanie jego istotnych walorów, utrzymanie ładu przestrzennego i rozwój infrastruktury ochrony środowiska. Ochrona dziedzictwa przyrodniczego w tym komponentów kulturowych obejmuje następujące działania polegające m.in. na:

- wzmacnianiu systemu obszarów chronionych,
- preferowaniu mechanizmów ochrony zasobów i walorów przyrodniczych oraz krajobrazowych poza obszarami chronionymi,
- zapobieganiu rozprzestrzeniania się zabudowy na tereny cenne przyrodniczo oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie,
- prowadzeniu szczególnie troskliwej gospodarki na siedliskach podmokłych i wilgotnych oraz powstrzymywaniu procesów odwodnienia siedlisk,
- odtwarzaniu zniszczonych ekosystemów i siedlisk ze stanowiskami zagrożonych gatunków roślin, zwierząt i grzybów,

[7] http://piechowice.bip.pbox.pl/public/?id=54507.

- renaturalizacji cieków oraz dopuszczenia do spontanicznego kształtowania się koryt, bez wycinania drzew i krzewów oraz innej roślinności przy ich brzegach,
- rewitalizacji zdegradowanych terenów poprzemysłowych.

6.5.Wieloletnia Prognoza Finansowa.

Zgodnie z Uchwałą Nr 31/V/2015 Rady Miasta Piechowice z dnia 27 lutego 2015 roku w sprawie zmiany Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2015-2020 ujęto zadania odnoszące się do propagowania i zachowania dziedzictwa kulturowego. W ramach przedsięwzięć z programu Europejska Współpraca Terytorialna Polska-Czechy planowana jest realizacja projektu Czesko-Polski szlak grzbietowy. W 2015 roku planowane jest wykonanie dokumentacji projektowej. Ponadto, w dokumencie ujęto wydatki na prace projektowe związane z budynkami zlokalizowanych w obrębie historycznego układu urbanistycznego miasta Piechowic: dokumentacja projektowa kanalizacji deszczowej i drogi, budowa odcinka kanalizacji deszczowej na ul. Orzeszkowej; I etap urządzenia osiedla przy ul. Szkolnej; dokumentacja projektowa termomodernizacji budynku Urzędu Miasta, dokumentacja projektowa termomodernizacji Szkoły Podstawowej nr 1.

7. HISTORIA PIECHOWIC.

7.1.Położenie Gminy Miejskiej Piechowice.

Gmina miejska Piechowice położona jest w południowo-zachodniej części województwa dolnośląskiego, w dolinie rzeki Kamienna i Mała Kamienna. Obejmuje fragmenty Przedgórza i szczytowych partii Karkonoszy, a także wschodnią część Grzbietu Kamienickiego Gór Izerskich. Gminę tworzy pięć jednostek strukturalnych. Miasto - Piechowice oraz pozostałe jednostki osadnicze zwane osiedlami tj. Piastów, Pakoszów, Górzyniec i Michałowice. Miasto Piechowice położone jest na terenie podgórskim, na wysokości 360-480 m n.p.m. Najwyżej położoną jednostką administracyjną jest osiedle Michałowice usytuowane na wysokości 560-650 m n.p.m wraz z jego granicą, którą tworzy czwarty pod względem wysokości szczyt Karkonoszy i całych Sudetów - Wielki Szyszak, osiągający wysokość 1509 m n.p.m. Gmina miejska graniczy z gminami Jelenia Góra, Stara Kamienica, Szklarska Poręba oraz z Republiką Czeską.

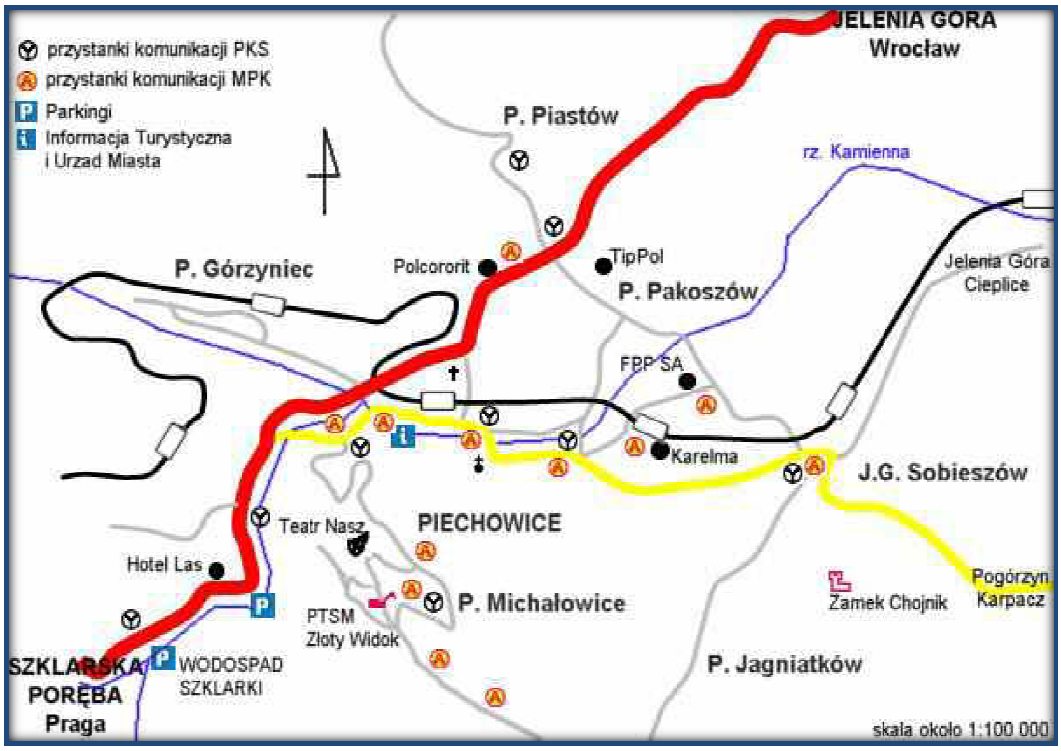

Lokalizacja Gminy Piechowice
Źródło: Urząd Miasta Piechowice

7.2.Historia starożytna.

Najstarsze znaleziska archeologiczne z rejonu Piechowic pochodzą z epoki neolitu. Osada ludzka pojawiła się tu prawdopodobnie pod koniec XIII wieku. Pierwszy dokument mówiący o tym obszarze pochodzi z 1281 roku i dotyczy Joanitów, którzy dokupili sobie za sto grzywien srebra i dwie beczki wina grunty między Ciekoniem - dawna nazwa Kamiennej i Pleśnią - obecnie Małą Kamienną.

7.3.Historia Gminy Miejskiej Piechowice.

Piechowice od XIII do XVII wieku

Pierwsza wzmianka dotycząca Piechowic pochodzi z *„Liber fundationis episcopatus Vratislaviensis”* z 1305 roku. W rejestrze biskupstwa wrocławskiego miejscowość została wymieniona jako *„Petirsdorf”*, która wraz z 20 innymi wsiami płaciła podatki na rzecz kościoła. Piechowice wzmiankowane są również w dokumencie pochodzącym z 28 stycznia

1337 roku, a dotyczącym sprzedaży lasu mieszczaninowi Wernerowi przez księcia Henryka I jaworskiego.

Nazwa wsi Petersdorf – Wieś Piotra, pochodzi najprawdopodobniej od jej legendarnego założyciela Hansa Petera, który w 1402 roku wybudował młyn wodny nad Kamienną. Inna wersja wskazuje, iż młyn wybudował niejaki Peter Skirn. Nazwa wsi przez wieki była zapisywana dowolnie: *Petirsdorf - 1305 rok, Petersdorff - 1550 rok, Pettersdorff - 1687 rok, Pettersdorf - 1727 rok, Petersdorf - 1747 rok, Pitschdorf, Petersdorf - 1845 rok, Piotrowice - 1945 rok, Piechowice - 1946 rok*

Z początkiem powstania Piechowic wiąże się istnienie pod koniec XIII wieku w Cichej Dolinie u stóp Grzybowca osady *Quirl* [8] i huty szkła - bodaj najstarszej na Śląsku produkującej prymitywne, zielonkawe szkło górskie *vitrum montanum*.

Rozwojowi hutnictwa szkła towarzyszyło pojawienie się osad drwali i kurzaków. Pierwsi - wyrąbywali okoliczne lasy, a drudzy - w mielerzach wypalali węgiel drzewny. Na tereny opuszczone przez huty lub wytrzebione z lasów wkraczało najpierw pasterstwo, a po nim stałe osadnictwo rolnicze występujące w charakterystycznej zabudowie łańcuchowej wzdłuż rzeki lub potoku[9].

Założenie Piechowic może wiązać się z kolonizacją Śląska w XIII wieku. Tereny te wchodziły w skład dzielnicy śląskiej i należały do części, nad którą panował książę Bolesław II Łysy zwany Rogatką oraz książę legnicki, który zmarł w 1278 roku. Po jego śmierci ziemie przeszły pod panowanie księcia Bernarda lwóweckiego zmarłego w 1286 roku, a następnie należały do księstwa świdnicko-jaworskiego rządzonego przez jego brata, Bolka I, zmarłego w 1301 roku.

W czwartej ćwierci XIII wieku miała miejsce kolejna fala kolonizacyjna i zakładanie nowych wsi na obszarze Dolnego Śląska. Według dokumentu z 12 marca 1281 roku, książę Bernard lwówecki sprzedał zakonowi joannitów ze Strzegomia obszar o powierzchni 250 łanów wokół „*warme Brunnen*" czyli „ciepłych źródeł", a więc w okolicy dawnych Cieplic Śląskich. Kilka miesięcy później, bo w czerwcu tego samego roku, książę Bernard sprzedał tym samym joannitom strzegomskim obszar 100 łanów nad rzeką Kamienną. Leżały one między *„rzeką, którą nazywają Kamienna, która płynie z jednej strony i Małą Kamienną z drugiej, ze wszystkimi przyległościami*". Cena kupna wynosiła 100 srebrnych marek i 2 beczki wina. Joannici kupili ten obszar prawdopodobnie ze względu na występujące tutaj bogactwa naturalne. Od 1364 roku Piechowice stają się na długie lata własnością rodziny Schaffgotschów.

Kolejni władcy z linii Piastów przyczynili się do rozwoju społecznego i gospodarczego terenów, które im podlegały. Do bardzo korzystnych należy zaliczyć czas panowania Piastów świdnicko-jaworskich. Przykładem był książę Bolko II Mały. Prowadził on zręczną politykę międzynarodową i dbał o rozwój gospodarczy swoich włości. Umierając bezpotomnie, przekazał potężne i silne księstwo swojej żonie Agnieszce, która w 1392 roku, zgodnie z zawartymi wówczas układami, musiała przekazać je czeskim Luksemburgom. Piechowice pozostają pod czeskim panowaniem do 1526 roku.

W XV wieku Piechowice należały już do dużych wsi, w której mieszkańcy trudnili się wyrębem lasów na potrzeby wędrownych hut szkła powstających w górnej części doliny Kamiennej, uprawą lnu przerabianego na miejscu na płótno oraz poszukiwaniem metali

[8] Nazwa *„Quirltal"* oznacza „Poprzeczną Dolinę" jako dolinę leżącą prostopadle w stosunku do rzeki Kamiennej.

[9] Zdzisław Gasz, *Piechowice – Wielka i mała historia*, Piechowice 2012, s. 11.

(złoto, żelazo) i drogich kamieni, które najczęściej znajdowano w pobliskich Górach Izerskich.

Okres panowania czeskiego charakteryzował się rozwojem gospodarczym, ale również poważnymi niepokojami społecznymi, jakimi były wojny husyckie. Jednakże region w tym czasie nie ucierpiał bezpośrednio.

Rewolucja dotycząca kwestii religijnych, a związanych z wystąpieniem Marcina Lutra w 1517 roku w Wittenberdze, nie była obojętna dla mieszkańców regionu. Większość dokonała wówczas konwersji i przyjęła protestantyzm. Zmianę tę aprobowali Schaffgotschowie, będący również ewangelikami i chociaż Śląsk należał wtedy do Habsburgów wyznających obrządek chrześcijańsko-katolicki, to reformacja rozwijała się bez przeszkód. Sytuację tę wykorzystali prześladowani za religię uchodźcy z Czech, osiedlając się na terenach gdzie nie groziły im konsekwencje wynikające z faktu bycia ewangelikiem.

W 1526 roku cały Śląsk na blisko 200 lat przeszedł pod panowanie austriackich Habsburgów. Na czas ich panowania przypada okres wojny trzydziestoletniej (1618-1648)[10], której skutki nie ominęły terenów podkarkonoskich. Chociaż brak jest źródłowych danych mówiących o stanie ludności Piechowic z tego okresu, to dane dotyczące Śląska wskazują, iż po zawarciu pokoju westfalskiego w 1648 roku, region był zrujnowany i wyludniony[11]. Zniszczeniu uległo 36 miast, 1095 wsi i 113 zamków. Ludność zmalała o 1/3 w wyniku epidemii dżumy oraz głodu. W sąsiedzko położonej Jeleniej Górze pozostało z 600 mieszkańców 60. Ponadto tereny podkarkonoskie były dotknięte przemarszem wojsk cesarskich, protestanckich szwedzkich, które rabowały, paliły oraz żądały zaopatrzenia i kontrybucji dla wojsk. Niemalże wszystkie wioski szukały schronienia w górach. Sytuację pogarszała fala napływających z Czech uchodźców religijnych szukających schronienia i żywności. Zakładali nowe osiedla. Przykładem założonego przez egzegulantów osiedla są Michałowice.

Rozwój przemysłu tkackiego w Piechowicach

Po wojnie 30-letniej nastąpił okres stabilizacji i rozwoju gospodarczego. Szczególnie przyczynili się do tego czescy i śląscy egzulanci. Dzięki nim rozwinęła się w regionie produkcja tekstylna. Ponadto rowijała się hodowla owiec. Towary znajdowały szerokie rynki zbytu za granicami, a Jelenia Góra i Kamienna Góra stały się znaczącymi centrami ich produkcji – szczególnie lniarskiej. W Piechowicach obserwuje się rozwój tkactwa chałupniczego, które staje się powszechnym zajęciem dla sporej części mieszkańców. Warto przy tej okazji zauważyć, iż warunki naturalne wsi podkarkonoskich sprzyjały tkactwu. Krótki okres lata i dosyć jałowe gleby były dobre do uprawy lnu, zaś bogactwo lasów gwarantowało drewno na popiół i potaż potrzebny do bielenia płócien. Tkactwo szczególnie odpowiadało uboższym rolnikom – chałupnikom i zagrodnikom, którzy mogli uprawiać len na swoich niewielkich działkach, zaś jego obróbkę realizować po pracach polowych – jesienią i zimą[12]. Niestety nie znamy dokładniejszych danych o rozmiarach tkactwa w Piechowicach.

[10] Wojna trzydziestoletnia - wojna toczona w latach 1618-1648 pomiędzy habsburskimi cesarzami i katolickimi książętami Rzeszy, skupionymi w tzw. Lidze Katolickiej, których popierały Hiszpania, Niderlandy i okresowo Dania, a obozem protestanckim, tzw. Unią Protestancką, oraz jego sprzymierzeńcami: Francją, Szwecją, Holandią, Sabaudią i Danią.

[11] Zdzisław Gasz, *Piechowice – Wielka i mała historia*, Piechowice 2012, s. 15.

[12] Zdzisław Gasz, *Piechowice – Wielka i mała historia*, Piechowice 2012, s. 17.

Zmiana układu politycznego w XVIII wieku oraz rewolucja gospodarcza wywarła olbrzymi wpływ na rozwój gospodarki na terenach należących do Śląska. W wyniku tzw. wojen śląskich, które miały miejsce w latach 1740-1742, 1744-1745 oraz 1756-1763, prawie cały Śląsk, bo oprócz Śląska Cieszyńskiego i Opawskiego, przeszedł spod panowania Habsburgów pod rządy pruskie. Wojny odcisnęły swoje piętno w postaci zniszczeń wielu terenów, a pod względem gospodarczym - ustalenie granic celnych spowodowało odcięcie tradycyjnych rynków zbytu dla wyrobów tkackich i szklarskich, tym samym doprowadzając do upadku miejscową, rzemieślniczą produkcję. Ponadto rewolucja gospodarcza w Anglii, oraz wynalezienie maszyny parowej następnie przędzalniczej i stosowanie tańszej bawełny, pogłębiło trwający już kryzys rzemiosła chałupniczego.

Dynamiczny rozwój gospodarczy Piechowic ma miejsce już od XV wieku, gdzie głównym źródłem utrzymania mieszkańców było hutnictwo szkła oraz związany z nim wyręb drewna i uprawa lnu. Na początku XVII wieku Piechowice stają się liczącym ośrodkiem tkactwa chałupniczego oraz zdobnictwa szkła.

Kolejny wiek charakteryzuje się dalszym rozwojem tkactwa, gdyż Piechowice stają się nie tylko miejscem produkcji tkanin, ale ośrodkiem handlu płótnem i przędzą. W 1746 roku w Piechowicach znajdowały się 4 bielniki, a wśród 70 rzemieślników większość była tkaczami. Ich specjalnością było tkanie cienkich woalów. W kolejnych latach liczba bielników wzrosła do 12, gdzie ten ostatni znajdował się w Górzyńcu. W 1825 roku czynnych było 13 bielników, pracowało 22 tkaczy płótna, 30 pończoszników, 3 hurtowników płótna i kupców. W latach 30-tych XIX wieku funkcjonowało już 14 bielników. W tym okresie takie zgrupowanie bielników należało do największych w Sudetach. Ponadto w Piechowicach znajdowały się warsztaty lniarskie i bawełniane. W 2 poł. XVIII wieku Piechowice pod względem wielkości i liczby mieszkańców zaliczały się do bogatych wsi. Po wojnach napoleońskich stopniowo obserwuje się upadek tkactwa.

Tradycje hutnictwa szklarskiego w Piechowicach

Istotną gałęzią produkcji w Piechowicach było szklarstwo. Hutnictwo szkła w dolinie rzeki Kamiennej sięga do co najmniej XIV wieku, gdyż na XIV i XV wiek datowane są znaleziska archeologiczne po dawnej hucie szkła położonej w Piechowicach w Cichej Dolinie [13]. Przez kolejne wieki w Piechowicach funkcjonowały niewielkie zakłady obróbki szkła: grawernie i malarnie, które wykorzystywały półprodukty pochodzące z hut w pobliskiej Szklarskiej Porębie i z Czech. W 1690 roku wybudowano szlifiernię szkła i kamieni szlachetnych poruszaną siłą wodną.

Klęską dla miejscowego szklarnictwa staje się przyłączenie Śląska do Prus w 1741 roku. Granica państwowa przecięła dobrze współpracujące ze sobą ośrodki po czeskiej i śląskiej stronie Karkonoszy. Rozwijające się tkactwo wykorzystywało do produkcji drewno bukowe i usuwało stopniowo słabsze ekonomicznie szklarstwo, które również wykorzystywało drewno w produkcji. Zostało one wyparte do górskich, słabych lasów

[13] Ślad szklarskiego pieca hutniczego – skorupy. Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze.

świerkowych. Upadły huty w Białej Dolinie i pod Babińcem[14]. Punktem zwrotnym była inicjatywa Hansa Ulryka Schaffgotscha, który sprowadził z czeskiej strony Karkonoszy wybitnego mistrza szklarskiego Wolfganga Preisslera. Następnie wykorzystując swój kapitał, założył w 1844 roku w Białej Dolinie w Szklarskiej Porębie hutę, dając swoją nowoczesną produkcją przykład dla innych inwestorów. Dzięki geniuszowi architekta Franza Pohla, który wybudował zakład i był jego pierwszym dyrektorem, huta osiągnęła niebywały poziom artystyczny i bardzo szybko zyskała uznanie. Jej wyroby trafiały do rezydencji rodów królewskich i arystokratycznych w całej Europie i w Stanach Zjednoczonych. Potwierdzeniem kunsztu artystów zatrudnionych w *„Josephinenhütte”* była jej ogromna innowacyjność wyrażająca się we wprowadzaniu nowych technik szklarskich, które były później kopiowane przez czeską i włoską konkurencję. Huta zdobywała także prestiżowe nagrody, takie jak złoty medal na pierwszej wystawie światowej w Londynie[15].

Konkurencja dla huty pojawiła się w 1862 roku, kiedy w Piechowicach Friedrich Wilhelm Heckert kupił od Benjamina Matterne leżący nad rzeką Kamienną „Felsenmühle” będący szlifiernią szkła. W 1866 roku Fritz Heckert uruchomił na tej parceli zakład zdobienia szkła, następnie w 1889 roku powstaje huta szkła. Firma zatrudniała wielu fachowców z czeskiej strony Karkonoszy. Byli to doskonali dmuchacze, szlifierze i malarze szkła, dzięki którym zakład doścignął jakością starszą hutę ze Szklarskiej Poręby. Sławę Fritzowi Heckertowi przyniosły szkła trawione, złocone i malowane transparentnymi emaliami o wzornictwie wywodzącym się z indyjskiej prowincji Jodphur. Dużą popularnością cieszyły się także szkła historyzujące, a szczególnie nawiązujące do wzorów antycznych i staroniemieckich. Produkowane w hucie szkła wyroby wyróżniały się bogatą dekoracją malarską połączoną z iryzowaniem i złoceniem, koloryt wówczas nabierał intensywności, stwarzając wyraziste tło dla stylizowanych malatur roślinnych[16].

Kryzys gospodarczy i inflacja po pierwszej wojnie światowej spowodowały, że 8 listopada 1923 roku *„Josephinenhütte”* ze Szklarskiej Poręby, zakłady szklarskie w Sobieszowie i huta Heckerta w Piechowicach połączyły się tworząc towarzystwo akcyjne *„Josephinenhütte-Heckert-Kynast Kristallwerke A.G”* w skrócie znane pod nazwą *„Jo-He-Ky”*. Na siedzibę nowo powstałego Towarzystwa wybrano Piechowice, a połączone zakłady od 1925 roku funkcjonowały pod wspólną nazwą *„Josephine”*. Po latach niemieckiego kryzysu gospodarczego lat 20-tych XX wieku, głównym rodzajem produkcji stało się szkło kryształowe w stylistyce art deco. Powstawały modne wówczas serwisy do napojów, zestawy kryształowe do deserów czy komplety do win i wódek.

Po II wojnie światowej, kiedy to Śląsk przechodzi w ręce Polski, *„Josephine”* z hutami w Szklarskiej Porębie i Piechowicach kontynuuje produkcję. Polscy hutnicy i zdobnicy przez kilka lat uczą się od swoich niemieckich mistrzów. W roku 1958, huta szkła kryształowego *„Josephine”*, przyjmuje polską nazwę „Julia”. W 1999 roku sprywatyzowany zakład kupują Amerykanie, którzy doprowadzają najpierw do zamknięcia zakładu w Szklarskiej Porębie, a ostatecznie do upadłości całego zakładu. W 2006 roku część huty „Julia” w Piechowicach kupuje polska rodzina, która ponownie uruchamia produkcję. Obecnie huta produkuje głównie na eksport na najbardziej wymagające rynki, gdzie trafia nawet 80% wytworzonych tutaj kryształowych dzieł sztuki. Huta szkła kryształowego „Julia” jest dziś jedyną ocalałą pamiątką po wspaniałych szklarskich tradycjach tej części

[14] Zdzisław Gasz, *Piechowice – Wielka i mała historia*, Piechowice 2012, s. 21.
[15] http://crystaljulia.com/historia/.
[16] Hilke Domsch, *Piechowice-Oferty turystyczne, Informacje, Jelenia Góra, s. 7.*

Karkonoszy i jedynym żywym pomnikiem huty *„Josephine”* w starych murach huty Fritza Heckerta[17].

Rozwój papiernictwa

Tradycja papiernictwa w Piechowicach sięga 1672 roku, gdy powstał pierwszy młyn papierniczy na gruntach należących do hrabiego Christopha Leopolda Schaffgotscha z Cieplic. Na odkupionych ziemiach Georg Kahl wybudował zakład papierniczy. Jego działalności kontynuowali kolejni właściciele: Daniel Schwerdtner, Christian Urban, Anton Wilhelm Albrecht. Intensywny rozwój papiernictwa w Piechowicach nastąpił w drugiej połowie XIX wieku, gdy do produkcji wprowadzono maszyny papiernicze wykorzystujące w większych ilościach surowiec pod postacią szmat konopnych, bawełnianych, lnianych czy też słomy.

W 1853 roku na miejscu młyna zbożowego, kupiec z Cieplic - Johann Gottlieb Enge wybudował fabrykę papieru, w której zainstalował dwie maszyny papiernicze własnej konstrukcji. W swojej fabryce Enge korzystał z słomy – w ten sposób stając się pierwszym na Śląsku producentem papieru ze słomy. Możliwości piechowickiej papierni były dość duże, gdyż produkowano 30 centarów (ok.. 1500 kg) papieru ze słomy - przydatnego głównie do pakowania. Zapotrzebowanie papierników na ten surowic sprawiło, że w Piechowicach powstał drugi zakład przetwarzający słomę na masę papierniczą.

Stopniowo, powodzenie zastosowania słomy do produkcji papieru zaczęło słabnąć na rzecz naturalnego bogactwa, jakim było drewno. Nową metodę opracował Saksończyk Friedrich Gottlob Keller. W 1843 roku metodą mechaniczną uzyskał z drewna ścier, a w rok później wyprodukował papier.

Po raz pierwszy przetwarzanie drewna dla celów papierniczych w Piechowicach wprowadził Theodor Hitze z Berlina w 1861 roku. Jego zakład powstał w środkowej części miejscowości, najprawdopodobniej w budynku zlokalizowanym obecnie na ul. Żymierskiego 53 (Piechowicki Ośrodek Kultur). Półsurowiec, wytwarzany na pięcioprasowym ścieraku był sprzedawany okolicznym papiernikom.

Zapotrzebowanie podjeleniogórskich papierni na ścier wzrastało, skutkiem czego w okolicy powstało wiele nowych ścieralni. Wiodącą rolę w tym zakresie pełniły Piechowice, stając się swoistym centrum produkcji masy drzewnej do celów papierniczych. W 1880 roku działały w Piechowicach co najmniej 4 ścieralnie. W największej piechowickiej ścieralni należącej do spółki C.Griesch&Tiepold wykorzystywano 3 ścieraki prasowe. W 1887 roku w Piechowicach liczba ścieralni wzrosła do ok. 7, spośród których największa była wyposażona w 6 ścieraków.

Fabrykę należącą do J.G. Enge w 1843 roku, po śmierci właściciela przejął Oswald Enge, który również do produkcji papieru zaczął stosować ścier. Po jego śmierci firmę odziedziczyła żona Oswalda – Klara Enge, doprowadzając fabrykę do rozkwitu. W 1886 roku uruchomiono niewielką celulozownię siarczynową, która wytwarzała masę na potrzeby własnej papierni. Pod koniec XIX wieku rozbudowano należącą do firmy ścieralnię oraz wyposażono ją w 6 ścieraków o napędzie 360 KM. W 1917 roku spłonął zakład, z pożaru uratowały się kotłownia, celulozownia i budynek mieszkalny. Produkcji papieru nigdy nie wznowiono. Z odszkodowania odbudowano wytwórnię białego i brązowego ścieru, z którego

[17] http://crystaljulia.com/historia/.

na miejscu wytwarzano tekturę. W 1 ćw. XX wieku zakład dysponował dwoma ścierakami i ośmioma tekturówkami ręcznymi i zatrudniał 20 osób.

Na początku lat 80-tych XIX stulecia powstała kolejna fabryka papieru. Theodor Hitze, właściciel pierwszej ścieralni, zakupił do swego zakładu maszynę papierniczą, na której ze ścieru produkował dziennie 60 centnarów (3 tony) papieru do drukowania. W 1885 roku Hitze usiłował sprzedać fabrykę, najprawdopodobniej ze względu dużej konkurencji. Po jego śmierci zaniechano produkcji papieru koncentrując się na produkcji ścieru. U schyłku XIX wieku Piechowice były najważniejszym ośrodkiem przemysłu papierniczego w okręgu jeleniogórskim i jednym z ważniejszych na Śląsku

Istniejąca do dziś fabryka papieru powstała na pograniczu Piechowic i Sobieszowa w 1879 roku, w miejscu XVII-wiecznej czerpalni oraz wytwórni ścieru drzewnego. Od 1861 roku jako właścicieli młyna wymienia się spółkę handlową z Jeleniej Góry - *Carl i Weinmann Co*. Weinmann początkowo produkował papier starą techniką. W wyniku wzrostu konkurencji stosującej nowoczesne rozwiązania polegające na zastosowaniu maszyn papierniczych, zaprzestał produkcji. W 1879 roku rozpoczął produkcję ścieru. Urządzenia były napędzane energią wodną. W 1881 roku ścieralnię nabyli Heinrich i Oskar Berger, którzy uruchomili maszynową produkcję papieru. Specjalnością fabryki stały się kolorowe papiery afiszowe i pakowe. W 1890 roku wyłącznym właścicielem przedsiębiorstwa został Oskar Berger, jednakże nazwę *H&O. Berger* utrzymano do początków XX wieku. By pozyskać nowe środki na rozwój zakładu w 1903 roku Oskar Berger założył spółkę z Hellmuthem Dittrichem. Odtąd firma znana była pod nazwą „*Papierfabrik Berger & Dittriech*". Do Dittricha należała duża ścieralnia w środkowych Piechowicach – fabryka założona w 1861 roku przez Theodora Hitze. W 1906 roku oficjalnie włączono ścieralnię do fabryki. W 1908 roku wybudowano nową halę produkcyjną wyposażoną w kompletny ciąg urządzeń do produkcji kartonu. Przed I wojną światową fabryka Oskara Bergera i Hellmutha Dittricha była największą papiernią w Piechowicach i jedną z większych na Śląsku produkującą papiery afiszowe i kartony. W okresie międzywojennym fabrykę wyposażono w kolejne urządzenia m.in. zakupiono dwa ścieraki, dwie odwadniarki cylindryczne, holendry, gniotownik, etc. Produkcja utrzymywała się na stałym poziomie – 10 tys. ton wyrobów rocznie. Jeszcze na przełomie lat 20 i 30 XX wieku firma zatrudniała 250 pracowników natomiast 6 lat później około 50. Oskar Berger i Hellmuth Dittrich zarządzali fabryką do 1935 roku[18]. Po II wojnie światowej fabryka papieru funkcjonowała w strukturach wielozakładowych przedsiębiorstw, m. in. w Karkonoskich Zakładach Papierniczych. W 2006 roku Fabryka Papieru weszła w skład niemieckiej spółki „*WEPA Papierfabrik Professional GmbH&Co. KG*", tworząc tym samym „*WEPA Professional Piechowice S.A.*" Na świecie działa sześć papierni *WEPA*: cztery w Niemczech, po jednej w Hiszpanii i w Polsce (Piechowice). Polski zakład produkuje pod tą marką od kwietnia 2007 roku i prowadzi działalność na terenach będących w Kamiennogórskiej Specjalnej Strefie Ekonomicznej.

Turystyka w Piechowicach

W XIX wieku w Piechowicach rozwija się turystyka. Wraz ze zmianą obyczajowości i wzrostem zamożności społeczeństwa wzrasta również zapotrzebowanie na korzystanie z usług turystycznych. Położenie wsi w sąsiedztwie Szklarskiej Poręby i Karpacza, a przede wszystkim rozwój komunikacji sprawia, iż Piechowice stają się chętnie odwiedzaną

[18] Maciej Szymczyk, Historia Fabryki Papieru w Piechowicach, Duszniki Zdrój 2005, s. 13-25.

miejscowością, choć największą popularnością cieszą się Michałowice. Pierwszym, który przeszedł w latach 1775-1776 całe pasmo Karkonoszy był pastor piechowicki Volkmar. Swój wyczyn utrwalił w opisie. Walenty Grzała jest wymieniany wśród pierwszych przewodników oprowadzających turystów na początku XIX wieku. Celem wędrówek była pobliska Szklarska Poręba, wzmiankowana witrolejnia, skała Chybotek.

Rozwój Piechowic prowadzący do nadania praw miejskich

Dane zawarte w Austriackim kataster z 1735 roku wskazują, iż w owym czasie w Piechowicach funkcjonowały 2 kuźnie, 2 warsztaty tkaczy lnu, 2 bednarzy, 1 farbiarz, 3 krawców, 4 piekarzy, 5 rzeźników, 3 młynarzy, 3 szewców, 7 kupców, 1 ślusarz, 12 bielarzy, 2 kołodziei, 2 stolarzy, 2 murarzy i 4 karczmarzy, lecz ani jednego szklarza. W 1765 roku wartość majątku Schaffgotschów oszacowano na 16 tysięcy talarów. Ziemie zamieszkiwane były wówczas przez 17 kmieci, 19 zagrodników, 315 chałupników w tym 70 rzemieślników w tym tkaczy i szklarzy [19]. W XIX wieku była to duża, bogata i dobrze prosperująca wieś o dużym stopniu uprzemysłowienia. Rozwijał się ww. przemysł szklarski i papierniczy, działały tartaki, młyny wodne.

Panowanie pruskie na Śląsku to również wolność religijna. W Piechowicach pierwszy dom modlitwy powstał w 1742 roku. Kościół wybudowano w latach 1747-1748.

W latach 1772-1856 funkcjonowała wytwórnia kwasu siarkowego niejakiego Prellera nad Kamienną niedaleko przystanku autobusowego PKS Szklarska Poręba Dolna, a więc na terenie administracyjnym Piechowic. Bazowała ona na miejscowych pirytach. W XIX wieku stanowiła dużą atrakcję turystyczną. W XIX/XX wybudowano niewielki kurort.

W 1884 roku gmina uzyskała samodzielność, powołano burmistrza i urząd miejski. Przed I wojną światową Piechowice posiadały oświetlenie, uliczną instalację elektryczną i gazową, hotele, pensjonaty, gospody oraz dwie szkoły. Ze względu na malownicze położenie wieś stała się ośrodkiem turystycznym.

Dalszy rozwój przemysłu a tym samym Piechowic przypada na początek XX wieku. Wiąże się on z doprowadzeniem kolei, która połączyła Piechowice z Jelenią Górą. Swoją działalność rozpoczęła wybudowana elektrownia wodna. Przed 1905 rokiem zabudowania elektrowni stanowiły część fabryki ścieru drzewnego, natomiast hala ścieraków Opitza – „*Schreiberhaus Opitz*" to obecny budynek elektrowni. Już na planie sytuacyjnym z 1905 roku zaznaczono budynek siłowni wodnej, która zaopatrywała w energię elektryczną część Szklarskiej Poręby i Piechowic. Siłownię wodną w 1934 roku przejęła energetyka zawodowa. Siłownia została zmodernizowana, zainstalowano dwie turbiny Francisa w spirali z wałem poziomym pracujące na wspólny generator. Wyposażenie to funkcjonuje do dziś. Pozostałe pomieszczenia fabryki ścieru drzewnego adaptowano na budynki energetyki: magazyny i warsztat. Na pierwszym piętrze i drugim piętrze znajdowały się mieszkania dla pracowników obsługi elektrowni.

W 1910 roku wybudowano fabrykę sztucznego jedwabiu. Początkowa na tym obszarze w 1727 roku działał bielnik lnu należący do Gottloba Meiwalda. W 1888 roku wybudowano garbarnię. W 1875 roku, kiedy właścicielem posiadłości został Louis Sturm, budynek rozbudowano dodając min. młyn do mielenia kory dębowej. Ostatnim prywatnym właścicielem w latach 1888-1909 ponad 14 ha obszaru był Herman Jaesch. W 1909 roku

[19] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta dot. Kościoła Parafialnego pw. Antoniego Padewskiego.

wybudowano fabrykę tkanin z jedwabiu pod nazwą *„Glanzfaden-AG”*. W 1940 roku wojskowe władze niemieckie uruchomiły w zakładach produkcję dynamitu i bomb lotniczych (nazwa w metryczce zakładu). Po wojnie ulokowane tu zostały Zakłady Terenowe Przemysłu Metalowego - uruchomiono produkcję maszyn do szycia oraz zajmowano się rozbrajaniem bomb lotniczych, torped morskich oraz pocisków artyleryjskich. Obecnie na terenie zakładu funkcjonują tylko nie liczne budynki, pozostałe są sukcesywnie rozbierane i likwidowane.

Po zakończeniu I wojny światowej wiele miejscowości i wsi na terenie Dolnego Śląska było zniszczonych i wyludnionych. Nie zachowały się w Piechowicach pamiątkowe tablice informujące o ofiarach wojennych. Jednakże wieś należała do licznych i z pewnością wielu mężczyzn zaciągnęło się do wojska. Ponadto mieszkańcy terenów kotliny Jeleniogórskiej byli dotknięci skutkami ostrej zimy z przełomu 1916/1917. Panował wówczas straszliwy głód. Kolejna zima była jeszcze gorsza. Oprócz głodu, miejscową ludność nękały epidemie - tyfus plamisty oraz epidemia grypy zwana „hiszpanką”. Od roku 1923 obserwuje się w Niemczech kryzys ekonomiczny. Objął on również Śląsk. Spadła produkcja, gwałtownie rosło bezrobocie. W Piechowicach w zakładach papierniczych zwalniano pracowników i ograniczono produkcję papieru. Po dojściu do władzy Adolfa Hitlera ludność była poddana silnej indoktrynacji przede wszystkim przez radio. Rozpoczęły się prześladowania głownie społeczności żydowskiej. Dalekosiężne plany podboju Europy przez Hitlera skutkowały wzrastającymi potrzebami na rzecz armii. Budowano drogi m.in. w pobliskich Górach Izerskich ze Świeradowa Zdroju do Szklarskiej Poręby. Wzrosło zatrudnienie, a pobliskie kamieniołomy w Szklarskiej Porębie i Michałowicach ożywiły produkcje. Przed wybuchem II wojny światowej w Piechowicach Górnych powstała mała wytwórnia preparatów organicznych *„Labopharma”* zatrudniająca kilkadziesiąt osób. Po wojnie urządzenia zostały przeniesione do Jeleniej Góry do dawnej fabryki włókienniczej, z której rozwinął się zakład farmaceutyczny *„Jelfa”* [20].

Choć II wojna światowa pozostawiła na uboczu Dolny Śląsk, nie mniej jednak nastąpił duży odpływ męskiej siły roboczej do wojska. Produkcja w fabryce sztucznego jedwabiu w Piechowicach została przestawiona na produkcję materiałów wybuchowych do torped, które magazynowano w lochach granitowych w Cichej Dolinie. Do pracy w przemyśle, rolnictwie zaczęto zatrudniać kobiety, osoby w podeszłym wieku a nawet dzieci.

W Piechowicach zatrudniano również robotników przymusowych pochodzących z różnych krajów Europy oraz jeńców głównie rosyjskich. Powstały trzy obozy pracy: pierwszy w latach1941/1942, drugi w 1943 roku dla jeńców włoskich. Trzeci obóz powstał w Piechowicach po zakończeniu Powstania Warszawskiego w 1944 roku[21]. Był przeznaczony dla kobiet i dzieci przywiezionych z Warszawy. Obóz składał się z drewnianych baraków. Osobno więziono w nich kobiety, a osobno dzieci. W obozie panowały bardzo ciężkie warunki Głodowe racje wystarczały zaledwie na przeżycie, a więźniowie pozbawieni byli praktycznie opieki lekarskiej. Dzieci do lat 10 zatrudniano w kuchni i przy pracach porządkowych, a starsze dzieci wraz kobietami zatrudniono do produkcji materiałów wybuchowych, torped i pocisków. Obóz został zlikwidowany dopiero w 1945 roku. Zmarło

[20] Zdzisław Gasz, *Piechowice – Wielka i mała historia*, Piechowice 2012, s. 30.

[21] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta dot. budynków fabryki jedwabiu późniejszej KZME „Karelma” S.A.

w nim co najmniej sześcioro dzieci pochowanych na cmentarzu koło tartaku, nie sporządzono aktów zgonu[22].

Do Górzyńcu przeniesiono filię Simensa, która produkowała silniki elektryczne do pomp podwodnych. Po zakończeniu wojny pierwszym wójtem Piechowic był Józef Flieger. W pierwszych latach powojennych do Piechowic przybywają osadnicy z tzw. Polski Centralnej, Polacy z za Buga i Wileńszczyzny, repatrianci z ZSRR wywiezieni w latach 1940-1941 oraz reemigranci z Francji i Jugosławii, którzy nie osiedlają się w Piechowicach. W 1955 roku Gminę Piechowice podzielono na: Osiedle Piechowice i Gromady: Michałowice, Górzyniec, Piastów i Pakoszów z siedzibą w Piechowicach. W 1967 roku Piechowice otrzymały prawa miejskie.

Osiedle Piastów

Nazwy historyczne: Keiserzwalde, Gut Keiserswalde - 1371 rok, Keyserswalde - 1668 rok, Kayserswaldaw - 1677 rok, Keyserswaldau - 1687 rok, Kayserswaldau - 1726 rok, Kaiserswaldau - 1786 rok, Leśniki, Piastowo - 1945 rok, Piastów - 1946 rok

Wieś położona jest na północny-wschód od Piechowic, wzdłuż lokalnej drogi prowadzącej do Kopańca. Przecina ją w jej południowej części droga z Jeleniej Góry do Szklarskiej Poręby. Piastów należy do jednych z najstarszych wsi kotliny jeleniogórskiej należącej do majątku Schaffgotschów. Piastów zaliczony został do wsi o wczesnej metryce historycznej. Jej powstanie można datować na XIII/XIV wiek. Wieś należy do wsi łańcuchowych. Zabudowania gospodarskie zlokalizowane są po obu stronach głównego traktu. Rzadko rozproszone, ze względu na dużą różnicę wysokości. W 1825 roku we wsi działało 17 warsztatów tkackich, stan ten utrzymał się do XIX wieku. W 2 poł. XIX wieku wieś zaczęła się rozwijać jako wieś turystyczna.

Osiedle Pakoszów

Nazwy historyczne: Wernhersdorff – 1360 rok, Dorf Wernhersdorf – 1367 rok, Wernersdorff – 1726 rok, Wernersdorf – 1765, Reymontów – 1945, Pakoszów – 1946

Pakoszów położony jest na południowy-wschód od Piechowic. Graniczy od północnego-zachodu z osiedlem Piastów. Wieś została założona na przełomie XIII i XIV wieku. Jest to typowy przykład długiej wsi łańcuchowej . Do 1999 roku stanowiła odrębną wieś. Obecnie jest integralną częścią miasta Piechowic.

Osiedle Górzyniec

Nazwy historyczne: Seiffersha, Hartenberg, Gorzyck, Twardów

Górzyniec położony jest na północny-zachód od Piechowic. Leży pomiędzy Wysokim a Kamienickim Grzbietem. Osadnictwo w tym miejscu datuje się od roku 1705, kiedy zamieszkali tu tkacze i robotnicy leśni. Górzyniec nigdy nie uzyskał statusu samodzielnej miejscowości, był traktowany jako kolonia Piechowic. Dziś stanowi dzielnicę tego miasta.

[22] Ivo Łaborewicz, *Ludność stolicy po Powstaniu Warszawskim 1944 w obozie w Piechowicach*, [w:] Rocznik Jeleniogórski, t. XXXVI, Jelenia Góra 2004, s. 161-169.

W Górzyńcu znajduje się jedyny w Górach Izerskich rezerwat florystyczny chroniący krokusy. U stóp Czarnej Góry znajdują się także sztolnie górnicze, a na jej stokach słynny Zakręt Śmierci na Drodze Sudeckiej. Górzyniec to także przystanek na szlaku Kolei Izerskiej, pomiędzy Piechowicami, a Szklarską Porębą Dolną, która na tym odcinku pokonuje 2 tunele.

Osiedle Michałowice

Nazwy historyczne: Kiesewald, Wzgórze Piastowe

Michałowice położone są w południowej części Piechowic u stóp Karkonoszy. Zabudowa wsi rozproszona, nieregularna dostosowana do ukształtowania terenu charakteryzującego się dużymi różnicami wysokości. Pierwszymi osadnikami byli trzej bracia, od których imion powstała pierwsza nazwa tej osady *„Dreimartinsdorf”* – Wieś Trzech Marcinów. Wzmianka o tym znajduje się w dokumencie, tzw. *urbarzu chojnickim* wydanym w 1652 roku. Chojnik był wtedy siedzibą rodu Schaffgotschów, właścicieli tych terenów. Od 1892 do 1937 roku na wys. 650 m n.p.m. w funkcjonowała opadowa stacja meteorologiczna. Osada rozwijając się zmieniała swoją nazwę (*Kiesewaldt, Kiesewald* – Żwirowy Las) oraz skład narodowościowy, co raz więcej Niemców osiedlało się w Michałowicach. Obecna jej nazwa nie ma nic wspólnego z nazwą historyczną, została nadana po II wojnie światowej najprawdopodobniej dla uczczenia Michała Roli-Żymierskiego, marszałka LWP. Michałowice stanowią punkt wyjściowy wycieczek na Śnieżne Kotły. W Michałowicach funkcjonuje prywatny Teatr Nasz, wystawiający cotygodniowe spektakle kabaretowe, Teatr Cinema. Jednym z artystów mieszkających w Michałowicach jest urodzony w Kolonii polski malarz Paweł Trybalski, reprezentujący nurt surrealizmu i malarstwa metaforycznego.

Przedwojenna widokówka Piechowic
Źródło: Zbiory Biblioteki Miejskiej w Piechowicach

8. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO PIECHOWIC.

8.1.Zabudowa mieszkalna, willowa, pensjonatowa.

Architekturę Piechowic tworzą głównie budynki mieszkalne murowane w formie kamienic, budynków jednorodzinnych, willi, pensjonatów oraz rzadziej zabudowy typowo drewnianej. Budynki mieszkalne w większości murowane, jedno lub dwukondygnacyjne

okryte dachem płaskim, dwuspadowym lub wielospadowym. Usytuowane są wzdłuż głównych ulic: Świerczewskiego, 1 Maja, Tysiąclecia oraz na ul. Nadrzecznej biegnącej wzdłuż rzeki Kamienna, równoległej do ul. Żymierskiego. Budynki są datowane zazwyczaj na IV lub III ćw. XIX wieku lub na przełom XIX/XX wieku.

Budynek Mieszkalny, ul, Żymierskiego 66
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Budynek Mieszkalny, ul, Żymierskiego 66
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Na uwagę zasługują wille i pensjonaty charakteryzujące się bogatym detalem architektonicznym, drewnianym. Zlokalizowane są na ul. Szkolnej, częściowo na ul. Nadrzecznej. Są to budynki jedno lub dwukondygnacyjne okryte dachem płaskim dwuspadowym lub wielospadowym wzbogacane detalem snycerskim wykonanym w elementach drewnianych.

Willa, ul. 1 Maja 7
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Willa, ul. Nadrzeczna 35
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Przykładem typowej zabudowy pensjonatowej charakterze rezydencjonalnym jest Ośrodek „Jastrzębie Gniazdo", dawniej zwany *„Wilhelmshöhe"* - Szwajcarka na Wzgórzu Wilhelma , później znany pod nazwą „Uroczysko". Położony jest w malowniczej okolicy na zboczu Góry Piechowickiej (605 m n.p.m.), która wznosi się ponad 100 m nad Piechowicami.

Ośrodek wkomponowany jest w teren leśno-parkowy, na styku Piechowic i Michałowic. Zanim wybudowano „Szwajcarkę", na tym miejscu stał pawilon wzniesiony dla cara Aleksandra II, który w 1837 roku przedstawiono na światowej wystawie w Wiedniu.

Pawilon ten spłonął w 1896 roku. Na jego miejscu wybudowano nowy ośrodek restauracyjno-noclegowy w stylu szwajcarskim. Budynek z czasem został rozbudowany, dobudowano wieżę, werandy i salę leżakową. W latach 30-tych XX wieku ośrodek zaczął pełnić funkcję wypoczynkowego. W czasie II wojny światowej służył jako szpital dla rannych żołnierzy. Obecnie ośrodek obejmuje 4,5 ha ogrodzonego terenu z placem zabaw dla dzieci, terenem dostosowanym do zabaw plenerowych oraz zadaszonymi miejscami do grill-ogniska.

Bryła budynku jest silnie rozczłonkowana, dwukondygnacyjna, częściowo jednokondygnacyjna, przykryta dachem wielospadowym. Budynek osadzony jest na cokole licowanym rustykalnym kamieniem. Od strony wschodniej w narożu usytuowana jest drewniana wieżyczka nakryta czterospadowym dachem zakończonym wydłużoną iglicą.

Ośrodek „Uroczysko”, ul. Wczasowa 6
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Duża koncentracja obiektów dostosowanych do potrzeb turystycznych występuje w Michałowicach. Atrakcyjna lokalizacja miejscowości sprzyjała rozwojowi tego typu budownictwa. Są to zazwyczaj wille i pensjonaty charakteryzujące się bogatym detalem architektonicznym wykonanym w drewnie.

Willa „Chatka Puchatka" w Michałowicach
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Willa „Bawarka" w Michałowicach
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

8.2.Domy przysłupowe, szachulec, mur pruski.

W Piechowicach oraz w pozostałych osiedlach wyróżnia się zabudowa mieszkalna, w której zastosowano konstrukcję przysłupową. Ta technika polega na odciążeniu wieńcowej konstrukcji parteru niezależną konstrukcją nośną, złożoną z pionowych słupów podtrzymujących dach, ściankę kolankową lub ścianę piętra. Pierwsza połowa XIV wieku uznana jest za początek występowania konstrukcji przysłupowej w Sudetach i Pogórzu Sudeckim. Rozkwit tego typu budownictwa związany był z rozwojem tkactwa chałupniczego. Powszechne stosowanie konstrukcji przysłupowych w domach tkaczy związane było z możliwością oddzielenia izby zrębowej, w której mieścił się warsztat tkacki od reszty budynku posadowionej na niezależnym fundamencie. Takie rozwiązanie konstrukcyjne zabezpieczało budynek przed drganiami krosen, które były podwieszone do powały. Po upadku tkactwa w 1850 roku , technika ta nadal była wykorzystywana w budownictwie wiejskim co wynikało zarówno z tradycji jak i preferencji państwa do stosowania takiej konstrukcji[23]. Ponadto w budynkach stosowano tzw. konstrukcję szkieletową, w której elementy konstrukcyjne oddzielone są od wypełnienia wykonanego z mniej wytrzymałego materiału. W polach powstałych w wyniku skrzyżowania, zazwyczaj drewnianej konstrukcji ścian, stosowano różne wypełnienia, np. w postaci trzciny lub słomy zmieszanej z gliną. Wówczas powstawały domy w konstrukcji szachulcowej. Natomiast jeśli wypełnieniem była cegła - tę wersję nazywano murem pruskim. W praktyce, zwłaszcza w wypadku otynkowania ścian, nie można rozróżnić szachulca od pruskiego muru, często więc potocznie używa się tych nazw zamiennie.

Na terenie Michałowic występował typ zabudowy zwany „śląskim domem". Budynek składał się z trzech głównych pomieszczeń położonych względem siebie w szeregowym ciągu komunikacyjnym. Izba z piecem, sień, spiżarnia, stajnia/obora usytuowane były na planie prostokąta. W ten sposób budowano niemalże wszystkie pierwsze domy w

[23] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze.

Michałowicach. Przeważały dachy dwuspadowe, kryte gontem. Szczyty deskowane lub również kryte gontem. Ściany budowano z ciosanych bali. Czasem stosowano konstrukcję szkieletową w formie muru pruskiego lub szachulca. Ciosane bale kładziono na siebie, a w belkach żłobiono podłużne rowki, które umożliwiały uszczelnienie szpar zimą. Naroża belek cynkowano. Z czasem warstwę gliny bielono, uzyskując efekt estetyczny w postaci kontrastu pomiędzy ciemnymi belkami a jasnymi fugami. Później tynkowano wszystkie elewacje, pozostawiając odeskowane szczyty, a gonty zastępowano innymi materiałami[24].

Budynek mieszkalny, ul. Kolonijna 19, Michałowice
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Budynek mieszkalny, ul. Boczna 14, Piechowice
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

8.3. Pałace, parki.

- **Pałac i park „Pakoszów”**

[24] Stanisław Masny, *Michałowice. Wieś w śląskich Karkonoszach. Próba opisu miejscowości. Zebrane przez Gizelę Werner, z domu Thiel*, s. 75.

Na terenie gminy miejskiej Piechowice zlokalizowany jest jeden pałac oraz integralna jego część - park. Pałac Pakoszów (niem. *Schloss Wernersdorf)* - został wybudowany na terenie obecnego osiedla Pakoszów. Dokładna data budowy pałacu nie jest znana.

Początkowo prawdopodobnie należał do rodziny Schaffgotschów. Pierwszym udokumentowanym właścicielem był John Martin Gottfried – ówczesny burmistrz Jeleniej Góry.

Pałac Pakoszów
Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

Badania nad tkanką architektoniczną prowadzoną w najstarszej części dachu, wykazują na znaczną rozbudowę i przebudowę w połowie XVII wieku. Obecny, późnobarokowy wygląd nadała obiektowi przebudowa z 1725 roku. Obiekt pełnił funkcje reprezentacyjne, mieszkalne oraz służył Johnowi Martinowi Gottfriedowi jako manufaktura wybielająca najwyższej jakości len.

Tkaniny moczono w kadziach na parterze w roztworze z potasu i mydła, płukano i następnie rozkładano na łąkach do wyschnięcia na słońcu. Przywilej do przetwarzania niezbędnej do bielenia lnu wody, został potwierdzony w 1777 roku przez króla Fryderyka II w dokumencie zachowanym do dziś. W celach produkcyjnych do południowej części budynku skierowano potok. Niestety, woda osłabiła fundamenty od strony północnej, stąd w późniejszych latach potok został przeniesiony około trzy metry dalej na północ od domu. Północna ściana została wsparta na czterech filarach. Podczas wykonywania prac remontowo-budowlanych odnaleziono w części zewnętrznej ściany dawny zbiornik służący wybielaniu i duży komin do produkcji potażu.

W 1741 posiadłość przeszła na rzecz Georga Friedricha Smitha, który poślubił wdowę po Gottfriedzie. Dzięki mariażowi pałac w 1771 roku przeszedł w ręce rodziny Hessów, którzy byli właścicielami pałacu do 1945 roku. w latach powojennych obiekt najprawdopodobniej był nieużytkowany. Uległ znacznej dewastacji i zniszczeniu[25]. W 2004 pałac został zakupiony przez Spółkę „Bielarnia Hessa” - potomków dawnych

[25] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta obiektu.

budowniczych[26]. Pałac został odnowiony z wielką pasją i zachowaniem architektonicznych szczegółów. Obecnie, w pałacu mieści się komfortowy hotel. Obiekt dysponuje 19 pokojami i Apartamentami, których wystrój stanowi idealne połączenie nowoczesnego designu i historii. Do dyspozycji gości oddano m.in.: unikalną Salę Barokową, restaurację, bibliotekę, kameralną salę z kominkiem, basen, saunę, etc [27].

Pałac to budowla barokowa, zbudowana na planie prostokąta, dwukondygnacyjna, z bocznymi ryzalitami, dwuprzęsłowa. Bryła budynku przykryta jest łamanym dachem. Wewnątrz zachowały się pomieszczenia sklepione kolebkowo, ze skromnymi dekoracjami stiukowymi, kominkami i klasycystyczną stolarką. Obecnie najcenniejszą ozdobą pałacu jest dekoracja narożnego saloniku z kominkiem. Ściany tego małego wnętrza wyłożone są XVIII-wiecznymi fajansowymi płytkami z Delft. Kafelki dekorowane są przedstawieniami figuralnymi o motywach rodzajowych i biblijnych. Na pierwszej kondygnacji budynku znajdują się pomieszczenia reprezentacyjne i letnia siedziba . Na szczególną uwagę zasługuje ponad 100 metrowa sala, której strop został ozdobiony freskami przez jednego z uczniów Michaela Willmanna. Alegoryczny obraz prezentuje góry lodowe pokryte śniegiem, pejzaże morskie z łodzi udających się z towarem do wspaniałych wybrzeży południowych, krajobraz z chmurami, z których wyłania się męska postać z kosą - Kronos oraz dwie postaci wsparte o kulę ziemską, które dzięki swoim atrybutom - wadze i mieczowi uważane są za Justitię i Marsa. Sala ta została w dużej mierze zniszczona. Zachowało się jedynie kilka fragmentów fresków. Plafon odtworzył jeden z bardziej znanych niemieckich artystów- Christoph Wetzel, którego dziełem było również odrestaurowanie kopuły kościoła Frauenkirche w Dreźnie.

Wokół pałacu rozciąga się 1.96 ha park przypałacowy. Na terenie parku czasowo umieszczane są rzeźby znanych dolnośląskich artystów. Park ogrodzony jest starym, kamiennym murem wzdłuż którego rośnie obrzeżnie pas zadbanej zieleni wysokiej. Wśród drzew zwracają uwagę pokaźnych rozmiarów dęby *(Quercus sp.)*, lipy *(Tilia sp.)*, klony *(Acer sp.)*, jesiony wyniosłe *(Fraxinuse excelsior, 370 cm)* i jawory *(Acer pseudoplatanus)*, chociaż na terenie posesji jest ich niewiele.

Najciekawszym obiektem dendrologicznym jest stara aleja lipowa wzdłuż drogi prowadzącej do pałacu od strony ulicy Pakoszowskiej. Stare, dziuplaste lipy (26 drzew) mają

[26] http://dolny-slask.org.pl/515067,Piechowice,Palac_Pakoszow.html.
[27] http://www.palac-pakoszow.pl/palac.

obwody od 215 do 345 cm. Mur obficie porasta lnica bluszczykowata *(Cymbalaria muralis)*. Tuż za ogrodzeniem, w pobliżu stawów spotkać można stare jawory, lipy, dęby i olsze *(Alnus sp.)*, a także daglezja *(Pseudotsuga menziesii)* i grab *(Carpinus betulus)*.

❖ **Park miejski „Szklany ogród”**

Park Miejski „Szklany Ogród”
Źródło: Prezentacja „Drogi do szkła i granitu” – szlak przeżyć między Karkonoszami a Pogórzem Łużyckim (Piechowice - Demitz-Thumitz). Urząd Miasta w Piechowicach

Park miejski[28] – „Szklany Ogród” znajduje się na terenie byłego cmentarza ewangelickiego oraz huty szkła kryształowego „Julia”. W latach 70-tych XX wieku teren adaptowano na park miejski. W 2013 roku została przeprowadzona rewitalizacja parku. W ramach prac związanych z zagospodarowaniem terenu parku, uporządkowano roślinność przesadzając ją w jedno miejsce, dokonano nasadzeń drzew i traw ozdobnych, wymieniono stare ławki, lampy, kosze oraz położono nową nawierzchnię z kostki granitowej. Niezwykle atrakcyjnie prezentują się zdjęcia w szkle wykonane technologią laserową 3D, które zawierają zdjęcia znanych miejsc w Piechowicach, starego, istniejącego tutaj cmentarza ewangelickiego oraz zdjęcia dotyczące huty szkła kryształowego „Julia”. Całość podświetlana diodami led, szczególnie atrakcyjnie prezentuje się po zapadnięciu zmroku. Wejście do parku znajduje się od ulic: Szkolnej, Żymierskiego, Tysiąclecia.

Renowacja parku była częścią projektu *„Drogi do szkła i granitu - szlak przeżyć między Karkonoszami a Pogórzem Łużyckim”*. Projekt realizowany był m.in. ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Polska - Saksonia 2007-2013. Partnerem dla gminy miejskiej Piechowice była niemiecka gmina Demitz-Thumitz. Innowacyjność projektu polegała na połączeniu tematu szkła i granitu w celu udostępniania mieszkańcom, turystom, instytucjom bogatej przestrzeni geograficznej i kulturowo historycznej opartej na koncepcji tworzenia wiosek tematycznych. W Piechowicach została wykonana rewitalizacja parku, natomiast u partnera niemieckiego otwarto muzeum granitu[29].

8.4.Obiekty sakralne, pomniki, obeliski.

[28] Jarosław Bumażnik, *Zagospodarowanie Parku Miejskiego*, Informator Piechowicki, czerwiec 2013, s. 6.
[29] Jarosław Bumażnik , *Szklany Ogród otwarty*, Informator Piechowicki, wrzesień 2013, s. 2, 3.

Wydarzenia związane z reformacją i jej pokojowym przebiegiem na terenie Śląska zaowocowały licznie powstającymi świątyniami ewangelickimi. W 1748 roku w Piechowicach wybudowano kościół ewangelicki. Po wojnie wszelkie symbole związane z niemiecką kulturą były deprecjonowane, dewastowane w końcu niszczone. Podobny los spotkał świątynię ewangelicką w Piechowicach. Ostatecznie budowla został rozebrana w 1971 roku, a cmentarz przekształcono w miejski park. W 2008 roku odsłonięto tablicę upamiętniającą nieistniejący kościół ewangelicki oraz zmarłych obu wyznań mieszkających na tym terenie[30]. Obecnie na terenie Piechowic znajdują się następujące obiekty sakralne:

- Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Piechowicach, ul. Żymierskiego 40,
- Plebania w Piechowicach, ul. Żymierskiego 40,
- Cmentarz komunalny,
- Kościół pw. Bożego Ciała, osiedle Piastów,
- Cmentarz przykościelny, osiedle Piastów
- Cmentarz leśny,[31]
- Pomnik ku czci poległych w I wojnie światowej,
- Pamiątkowy kamień Maiwalda,
- Inskrypcja w skale upamiętniająca śmierć Theresy Prentzel.

- **Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Piechowicach, ul. Żymierskiego 40**

Kościół katolicki pw. św. Antoniego Padewskiego wzniesiono w latach 1909-1911. Został ufundowany przez Fredine von Schaffgotsch z Cieplic z klasztoru franciszkańskiego św. Maurycego w Monastyrze, która przeznaczyła swój posag na budowę katolickiej kaplicy. Dodatkowe środki na ten cel wyłożył jej brat Fryderyk von Schaffgotsch. Pracę rozpoczęto 1 listopada 1909 roku. 8 października 1910 roku zakończono budowę wieży, a 22 listopada zamontowano dwa dzwony. Kościół poświęcony został 14 listopada 1911 roku przez księdza Forche z Jeleniej Góry. Do 1945 roku kościół należał do parafii w Sobieszowie jako kuratela, ale posiadał całkowitą odrębność o czym świadczą założone księgi chrztów, małżeństw i zgonów. W 1945 roku ustanowiono Piechowice samodzielną parafią. włączając okoliczne wioski Górzyniec, Michałowice (obecnie fila Parafii Jelenia Góra - Jagniątków), Pakoszów i Piastów. W 1965 roku Piechowice otrzymały prawa miejskie stając się jedną aglomeracją.

[30] Agnieszka Dziwiszewska, *Historia kościoła ewangelickiego*, Informator Piechowicki, Listopad 2013, nr 11/13, s. 8, 9.

[31] Wykorzystane fotografie w podrozdziale 8.4. pochodzą z Archiwum autora lub z innych źródeł, wówczas w przypisie lub obok zdjęcia podano źródło.

Kościół jest budowlą neoromańską, wyposażenie kościoła - neoromańskie i eklektyczne pochodzące z okresu budowy. Autorem projektu i głównym architektem był berlińczyk Selbert. Świątynia jest jednonawowym kościołem z wyodrębnionym trójprzęsłowym transeptem i jednoprzęsłowym prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą, wzniesiono na planie krzyża łacińskiego. Bryła budynku jest silnie rozczłonkowana, przykryta dwoma dwuspadowymi dachami o równej wysokości, niższa i węższa absyda - przykryta jest półkopułą. W północno-zachodniej części znajduje się westwerk przykryty dachem dwuspadowym z czworoboczną wieżą pośrodku nakrytą stromym czterospadowym dachem ze sterczyną. Po obu stronach elewacji bocznych znajdują się półkoliste aneksy o różnych wysokościach, nakryte połową dachów stożkowych. Wejście do kościoła znajduje się w frontowej fasadzie w okrągłołucznym, rozglifionym portalu fasady. Na uwagę zwraca bogaty detal architektoniczny lizeny, gzymsy arkadkowe, obramienia części otworów, kolumny, okna o zróżnicowanych wymiarach i kształtach. Materiał, z którego wybudowano świątynię to murowana cegła licowana kamieniem[32]. Wyposażenie kościoła wykonane jest z czarnego dębu bawarskiego: ołtarz, ambona, ołtarze boczne, prospekt organowy, ławki, konfesjonały, stalle. Stacje drogi krzyżowej namalowano w postaci fresków. Wnętrze wzbogacają szklane żyrandole pochodzące z huty Schafftgotschów[33].

❖ Plebania w Piechowicach, ul. Żymierskiego 40

Plebania została wybudowana w 1911 roku. Jest częścią zespołu Kościoła pw. św. Antoniego Padewskiego i posiadała tych samych fundatorów. Jest to budowla eklektyczna łącząca w sobie elementy sztuki neoromańskiej i secesyjnej. Być może autorem i budowniczym był Selbert, na co wskazuje kontynuacja i analogiczne zastosowanie detalu architektonicznego. Obecnie jest to niewielki, rozczłonkowany jednokondygnacyjny budynek nakryty dwoma dachami z jednym naczółkiem każdy. Poprzeczny trakt północnej części fasady jest wysunięty ryzalitowo, natomiast parterowy trakt nakryty jest daszkiem dwuspadowym. We wschodniej części dachu znajduje się cylindryczna wieżyczka nakryta dachem stożkowym. Do drzwi w fasadzie prowadzą murowane schody ujęte w kamienne balustrady. W budynku zastosowano bogaty detal architektoniczny: lizeny, fryzy arkadkowe, kolumienki w triforiach, otwory okienne ramowane szerokimi opaskami z ciosów sztucznego kamienia, czy też same okna o różnych kształtach i wymiarach. We wnętrzu zachowano pierwotny podział. W południowo-zachodniej części budynku znajduje się kancelaria parafialna, w południowo-

[32] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta obiektu - Kościół katolicki p.w. św. Antoniego Padewskiego w Piechowicach, ul. Żymierskiego 40.
[33] http://www.piechowice.parafialnastrona.pl/History/Details/390.

wschodniej pokoje reprezentacyjne, w pozostałych pomieszczeniach parteru i poddasza - pokoje księży, sanitariaty i kuchnia[34].

❖ **Cmentarz komunalny**

W Piechowicach znajduje się rzymsko-katolicki cmentarz komunalny z I poł. XIX wieku. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1914 roku.

❖ **Kościół pw. Bożego Ciała, osiedle Piastów**

Kościół wzmiankowany był już w 1399 roku. Obecny, gotycki został wzniesiony na przełomie XV/XVII wieku na murach wcześniejszego założenia pochodzącego z 1 poł. XIV wieku. Na pocz. XVII wieku dobudowano zakrystię, oraz dodano nowy strop. Sygnaturka i dach pochodzą z 1925 roku. Kościół jest budowlą orientowaną założoną na prostym planie, jednonawowy z kwadratowym, dwuprzęsłowym prezbiterium. Do nawy od strony północnej przylega kwadratowa dobudówka kruchty wejściowej, a do chóru prostokątna dwuprzęsłowa zakrystia. Bryła przykryta jest dwoma dwuspadowymi dachami o różnej wysokości. W części środkowej wyższej partii dachu znajduje się ośmioboczna sygnaturka przykryta ostrołukowym chełmem zakończonym chorągiewką z datą 1927 rok. W nawach znajdują się późnogotyckie okna ujęte w szerokie rozglifienia o zróżnicowanej wielkości. Wąskie przeźrocza okien zakończone są łukiem półpełnym z wypełnionym, trójlistnym maswerkiem lub zamknięte górą łukami odcinkowymi. W ścianie chóru znajduje się ostrołukowe okno z śladami skutego maswerku. Wyposażenie kościoła tworzy ołtarz pochodzący z 1660 roku, renesansowa ambona i stelle z 1602 roku, późnogotycka, piaskowcowa chrzcielnica z XV wieku. Na uwagę zwraca fresk z XVI wieku oraz dzwon 1664 roku.

❖ **Cmentarz przykościelny, osiedle Piastów**

Przy kościele znajduje się cmentarz przykościelny pochodzący z 2 poł XIX wieku. Przy murze otaczającym teren kościoła stoją płyty nagrobne pochodzące również 2 poł XIX wieku. Najstarszy nagrobek datowany jest na 1898 rok.

[34] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze, Biała karta obiektu – Plebania w Piechowicach, ul. Żymierskiego 40.

❖ Cmentarz leśny

Na niemalże płaskiej działce w kompleksie leśnym na górze Piechowickej, ok. 200 metrów od obecnego Domu Wczasowego „Uroczysko”, usytuowany jest cmentarz leśny, zwany również sanatoryjnym. Najprawdopodobniej pochówek na tym cmentarzu nie odbywał się w trumnach lecz w urnach. Metalowe urny o wysokości ok. 30 cm zaopatrzone w specjalne pieczęcie zakopywano całkowicie w ziemię w taki sposób, że gromadzono je we wnętrzach trzech stykających się kół o średnicy 6-7 m każde. Na zewnątrz każdego z kół przebiegała regularna ścieżka. Z jednej strony obszar zamknięty był posadzonymi modrzewiami, z drugiej strony roztaczał się widok na panoramę Karkonoszy. Istniały dotychczas przesłanki, że na cmentarzu chowano zmarłych z pobliskiego sanatorium przeciwgruźliczego „Wilhelmshöhe” (po wojnie znany pod nazwą „Uroczysko”), w którym w czasie wojny przebywali ranni lotnicy Luftwaffe. Jednakże żaden z nich nie został pochowany na cmentarzu. Na uwagę zasługuje fakt, iż przy zakopanych urnach stawiano kamienne głazy z wyrytymi znakami. Interpretacja tych znaków jest różna. Przypuszcza się, że są to średniowieczne znaki walońskich górników ewentualnie znaki kamieniarskie wykonawców nagrobków lub starożytne znaki należące do takich kultur jak Celtowie, Turcy czy inne plemiona germańskie, na co ma wskazywać jeden z symboli tzw. „triskelion”, który podobnie jak swastyka występuje ww. kulturach. Inna hipoteza mówi, iż na cmentarzu mogą spoczywać ludzie wierzący w światło lub wyznający kult światła. Dotychczas odkryto 11 nazwisk, choć powinno ich być ok. 58, na co wskazuje metalowa tabliczka odkryta przy jednej z urn. Wśród ustalonych nazwisk znane jest nazwisko karkonoskiego malarza-pejzażysty Huga Dittricha, zmarłego w 1943 roku. Ostatni pochówek, jaki można stwierdzić na podstawie zachowanych kamieni dotyczy Heleny Lange z domu Schultze (ur. 09.08.1874 – zm. 21.02.1944). Tylko na jej kamieniu wyryto chrześcijański krzyż. Kremacji zwłok najprawdopodobniej dokonywano na starym cmentarzu w Jeleniej Górze, na ul. Sudeckiej, gdyż tam funkcjonowało jedyne w okolicy krematorium. Cmentarz został uporządkowany, a ocalałe nagrobki złożono w jednym miejscu. W celu upamiętnienia zmarłych na cmentarzu umieszczono tablicę z inskrypcją: *„Memento…żyli przed nami w tym pięknym zakątku*

Karkonoszy. Tu jest ich miejsce wiecznego spoczynku…Pamięci tych, których prochy tu złożono. 18..-1945”[35].

❖ Pomnik ku czci poległych w I wojnie światowej[36]

Na terenie Michałowic znajdował się pomnik na którym wyryto 10 nazwisk osób, które zginęły podczas I wojny światowej – mieszkańców Michałowic. Na wzniesionej i spłaszczonej platformie umocnionej kamieniami w centralnym punkcie umieszczono kamienny, wolnostojący obelisk. Prowadziły do niego cztery stopnie. Frontowa część platformy została zabezpieczona drewnianym płotkiem. Tył pomnika otaczał murek wykonany z kamieni. Skrzydła boczne zakończone były kulami. Pomnik posadowiony był na trzystopniowym cokole. Na obelisku wyryto m.in. następujące nazwiska: Friedler Emil, Glumm Reinhold, Halmann Richard, Liebig Gustav, Maiwald Hermann, Menzel Bruno, Menzel Paul, Rücker Hermann, Stelzer Wili. Ostatnie nazwisko źródłowo, nie jest podane[37].

❖ Inskrypcja w skale upamiętniająca śmierć Teresy Prentzel

Inskrypcja ta została wyryta na skale przy starej drodze do Piechowic, ok. 500 m od przystanku w tzw. Piechowicach Górnych. Upamiętnia kobietę, która najprawdopodobniej zginęła rażona piorunem.

Inskrypcja w skale upamiętniająca śmierć Teresy Prentzel
Źródło: Bogdan Widak

❖ Pamiątkowy kamień Maiwalda

Pomnik *„Mainwald Tod”* w formie kamienia z wykutą inskrypcją znajduje się przy drodze na trasie Michałowice – Jagniątków. Upamiętnia on śmierć Maiwalda - leśniczego, którego zamordowali kłusownicy.

[35] Janusz Skowroński, *Karkonoski cmentarz pełen zagadek*, w: Odkrywca, Nr 12, 2012, s. 37-38.
[36] Zdjęcie na podstawie*: Stanisław Masny, Michałowice (…), s. 196.*
[37] Stanisław Masny, *Michałowice. Wieś w śląskich Karkonoszach. Próba opisu miejscowości. Zebrane przez Gizelę Werner, z domu Thiel*, s. 196.

8.5.Zabytki techniki i przemysłu.

Piechowice są gminą prezentującą historyczne tradycje dotyczące przemysłu szklarskiego, papierniczego oraz tkackiego. Ponadto w prężnie rozwijającej się miejscowości w XIX i XX wieku powstawały obiekty, które obecnie można określić zabytkami techniki: mosty, elektrownie, wieże ciśnień. Obecnie wzbogacają one charakter przestrzenny miasta, świadcząc o jego tradycji oraz stanowią niepowtarzalną atrakcję turystyczną. Należą do nich m.in.

- Huta szkła kryształowego „Julia”,
- Dawna fabryka jedwabiu, późniejsza KZME „KARELMA” S.A.
- Elektrownia wodna Szklarska Poręba I,
- Wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa,
- Dworzec kolejowy w Piechowicach i w Piechowicach Górnych,
- Most na rzece Kamiennej[38].

❖ Huta szkła kryształowego „Julia”

Huta szkła kryształowego „Julia” tworzy wyroby ze szkła kryształowego niemalże od 200 lat. Charakteryzują się one dużą pracochłonnością, finezją wykończenia i w pełni ręcznym wykonaniem. Hutnicy wytwarzają wyroby dmuchane i prasowane, a doświadczeni zdobnicy nadają wyrobom wyjątkowy charakter, poprzez szlifowanie, grawerowanie, piaskowanie i malowanie. Bogata oferta kolorowych kryształów ich design, a także wysoka jakość została doceniona na rynkach całego świata.

Hutę można zwiedzać z przewodnikiem, który nie tylko opowiada o historii tego miejsca lecz wyjaśnia proces produkcyjny powstających w hucie wyrobów. Każdy etap produkcji można zobaczyć i osobiście poczuć żar pieców hutniczych - oczywiście z pewnej odległości. Ścieżka turystyczna prowadzi przez wiele działów m.in. miejsce, gdzie doświadczeni rzemieślnicy dmuchają i formują gorącą masę szklaną i formują kryształowe produkty na oczach turystów, następnie - kolejne stanowiska produkcji – szlifowanie, nanoszenie zdobień, kontrola jakości i wreszcie misterne pakowanie kryształu. Ponadto istnieje możliwość zapoznania się podczas tematycznego zwiedzania huty szkła: „Sekrety szkła”, z zagadnieniami związanymi z optyką i fizyką. Przewodnik opowiada o historii, technologii i ciekawostkach związanych z kryształem i jego produkcją.

Intrygującym elementem podkreślającym tradycje szklarskie huty „Julia” są umieszczone przed wejściem do hali produkcyjnej dawne urządzenia wykorzystywane do produkcji kryształów:

Kolejną atrakcją, jaką proponuje huta „Julia”, to uczestnictwo w warsztatach. Zostały podzielone na trzy bloki tematyczne. Pierwszy: *Warsztaty grawerowania na szkle – stwórz własną kryształową biżuterię.* Pod okiem animatora uczestnicy uczą się podstaw zdobienia – grawerowania kryształu. Podczas warsztatu: *Mini-huta – zostań małym hutnikiem!* dzieci

[38] Wykorzystane fotografie w podrozdziale 8.5. pochodzą z Archiwum autora.

odtwarzają w bezpiecznej formie poszczególne etapy produkcji szkła kryształowego. Działania edukacyjne obejmują zabawę przy miniaturowym piecyku, przebieranie się w strój hutnika, znakowanie i „zdobienie" na plastikowym kubeczku. Tak przekazywana wiedza pozwala najmłodszym poczuć, czym jest praca i produkcja szkła kryształowego. Zajęcia mają na celu pobudzić kreatywność i zdolności manualne dzieci. Zwieńczeniem zabawy jest wręczenie uczestnikom Dyplomu Młodego Hutnika. Kolejne warsztaty dotyczą *malowania na szkle*. Podczas tych zajęć uczestnicy własnoręcznie malują szkło kryształowe. Mają możliwość pracy na gotowym lub przygotowanym przez siebie szablonie. Wszystkie małe dzieła sztuki stworzone na zajęciach stanowią oryginalną i własnoręcznie wykonaną pamiątkę z huty. Warsztaty odbywają się codziennie, także w święta.

Przy hucie funkcjonuje kawiarnia kryształowa oraz sklep, w którym goście mogą nie tylko podziwiać wyroby kryształowe huty, lecz również je zakupić.

Proces produkcyjny w Hucie „Julia"
Źródło: Archiwum autora

❖ Dawna fabryka jedwabiu, późniejsza KZME „KARELMA” S.A.

W skład Karkonoskich Zakładów Maszyn Elektrycznych KARELMA S.A. wchodzą budynki, które tworzą zwarty zespół funkcjonalno-przestrzenny. Zabudowania są przykładem architektury z pocz XX wieku. Układ budynków został wkomponowany w teren tworząc uporządkowany, czytelny układ. Tak zaprojektowany kompleks budynków przemysłowych w znaczący sposób kształtował krajobraz kulturowy miasta.

Z pośród zachowanych zabudowań tworzących kompleks pozostał budynek przemysłowy tłoczni. Jest to budynek jednokondygnacyjny, niepodpiwniczony, kryty płaskim dachem ze świetlikiem. Ściany nośne wykonane w konstrukcji szkieletowej, żelbetowe wypełnione cegłą ceramiczną pełną, tynkowane tynkiem cementowo wapiennym. Ściany posadowione na fundamentach betonowych oraz kamienno-ceglanych. Elewacja od strony północnej posiada duże prostokątne okna wypełnione stalową ślusarką dzielące światło otworu okiennego na 16 kwater. Obecnie większość budynków jest wyburzonych. Teren zarasta trawa i samosiejki. W 1940 roku wojskowe władze niemieckie uruchomiły w fabryce produkcję dynamitu i bomb lotniczych. Fabryka w tym okresie funkcjonowała pod *nazwą „Fabrik Petersdorf Gmbh zur Verwertung chemisher Erzeugnisse”(Dynamitfabrik).* W kolejnych latach przy fabryce funkcjonowały trzy obozy: pierwszy w latach 1941/42, drugi dla 300 jeńców włoskich w 1943 roku, trzeci kobiecy w latach 1944/1945, gdzie m.in. więziono Polki z Powstania Warszawskiego. Tuż obok fabryki znajdował się cmentarz, w którym chowano zmarłych więźniów.

Po wojnie na terenie fabryki zostały ulokowane Zakłady Terenowe Przemysłu Metalowego. Uruchomiono produkcję części maszyn do szycia oraz zajmowano się rozbrajaniem bomb lotniczych, torped morskich, pocisków artyleryjskich.

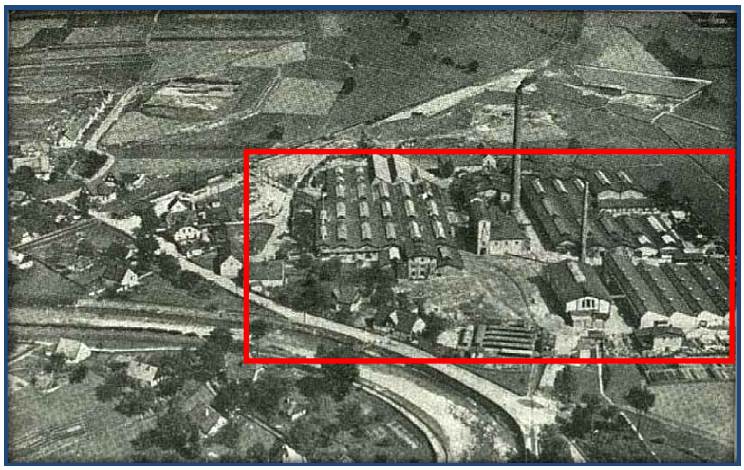

Karelma S.A. w Piechowicach z ok. 1925roku
Źródło: Zdjęcie na podstawie materiałów WUOZ delegatura w Jeleniej Górze

W 1955 roku doszło do połączenia Dolnośląskich Zakładów Wytwórczych Specjalnych Silników Elektrycznych M-13 z piechowickimi Zakładami Terenowymi Przemysłu Metalowego, które od tego czasu zajęły się produkcją pomp głębinowych, agregatów prądotwórczych, transformatorów i urządzeń spawalniczych.

Obecnie na terenie nieistniejącej już fabryki KARELMA S.A., działa firma ENERGOINSTAL S.A. - producent kotłów energetycznych i jeden z nielicznych w Europie producentów rur ożebrowanych - podstawowego elementu kotłów odzysknicowych i wymienników ciepła [39].

❖ Elektrownia wodna Szklarska Poręba I

Szklarska Poręba I to reprezentatywny przykład elektrowni powstałej na bazie starszej siłowni elektrycznej związanej z zakładami przemysłu drzewnego (papierniczego). Zabudowania dawnej fabryki zostały doskonale wkomponowana w otaczający krajobraz tworząc nowe treści kulturowe. Dalsza adaptacja budynków na cele dotyczące energetyki wodnej wniosła kolejne wartości odnoszące się do sztuki kształtowani i gospodarowania przestrzenią oraz czerpania energii z naturalnej wody. Zespół elektrowni wodnej to układ przestrzenny składający się z budowli hydrotechnicznych stopnia wodnego: jazz stały z urządzeniami wpustowymi do kanału, przelewem i upustami płuczącymi, kanału przechodzącego w stalowy rurociąg, siłowni energetycznej z urządzeniami: turbina, generator, regulator hydrauliczny, budynek elektrowni z rozdzielnią energetyczną z częścią mieszkalną.

Budynek Elektrowni i Rozdzielni

Budynek elektrowni usytuowany jest na prawym brzegu rzeki Kamiennej, powyżej mostu drogowego. Elektrownia

[39] http://piechowice.pl/index.php?option=co

i rozdzielnia umieszczone są w budynku produkcyjnym i mieszkalnym dawnej fabryki ścieru drzewnego [40]. Budynek elektrowni i rozdzielni stanowią element szerszego układu przestrzennego. Obecnie budynek stanowi zwartą, w formie prostopadłościanu bryłę. Główny trzon obiektu jest dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem powiększony o dwukondygnacyjne dobudówki od strony wschodniej oraz północnej. Główny budynek przykryty jest dachem dwuspadowym o niewielkim nachyleniu, dobudówki przykryte są dachem pulpitowym oraz dwuspadowym. Surowe elewacje wykonane są z kamienia łamanego. Prostokątne okna zakończone łukami odcinkowymi są ujęte w opaski z cegły ceramicznej.

W elektrowni zainstalowane są dwie turbiny systemu Francisa, spiralne z wałem poziomym. Spad nominalny dla obu turbin wynosi 45,5 m, przełyk instalowany po 1,04 m^3/s. Moc instalowana turbin wynosi 700 kW (osiągalna 750 kW). Turbiny zostały zbudowane w firmie J.M. Vaith z Heidenheim. Obie turbiny pracują na wspólny generator synchroniczny produkcji Sachsenswerk Niedersedlitz – Drezden. Z generatorem sprzęgnięta jest wzbudnica służąca w czasie pracy do wzbudzania obwodu elektromagnesów w generatorze. Moc generatora wynosi 1000 kVA. Generator typu synchronicznego połączony jest kablami z rozdzielnią usytuowaną w hali maszynowni [41].

❖ Wodociągowa wieża ciśnień-kolejowa

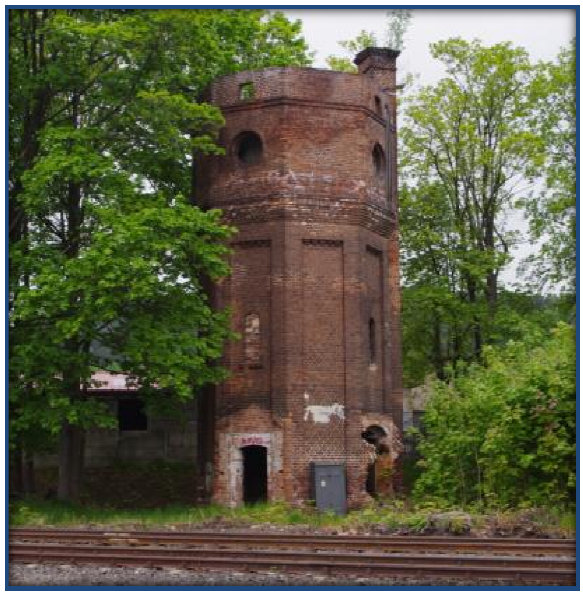

Ujęcie wody trakcyjnej, technologicznej i pitnej dla stacji kolejowej wykonano w 1909 roku. Początkowo wodę czerpano ze studni kopanej w obudowie murowanej położonej w pobliżu wieży. Pierwotnie do zbiornika wieżowego podawała ją pompa tłokowa o napędzie parowym, od lat 40-tych XX wieku – odśrodkowa o napędzie elektrycznym. Przepompownię urządzono w przyziemiu wieży ciśnień. Po likwidacji trakcji parowej utrzymano ruch stacji wodnej głównie w celach technicznych i socjalnych dla stacji kolejowej. W końcu lat 80-tych XX wieku zlikwidowano stację wodną. Wodociąg lokalny został połączony z miejskim, a studnię kolejową wraz z wieżą wyłączono z eksploatacji. Wieża została wybudowana w stylu historyzującym, odwołującym się do wzorców ikonograficznych budownictwa średniowiecznego, na planie 8-kąta foremnego, niepodpiwniczona, dwukondygnacyjna. Pryzmatyczna głowica wieży o małym nadwieszeniu przykryta jest 8 połaciowym dachem. Komin jest wysunięty z bryły wieży. Od strony południowej znajduje się również wysunięty portal. Przybudówki są zwarte z wieżą od strony wschodniej i zachodniej. Wszystkie elewacje wieży są symetryczne, ceglane i spoinowane. Bryłę wieży wzbogaca różnorodny detal architektoniczny: ceglane lizeny, zróżnicowane ceglane opaski, gzymsy schodkowe i

[40] Historia powstania elektrowni omówiona na s. 42.
[41] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta obiektu – Budynek Elektrowni i Rozdzielni.

kostkowe i arkadkowe, ceglane parapety i nadokienniki oraz otwory okienne o różnych kształtach[42].

❖ Most na rzece Kamiennej

Most położony jest na trakcie znanym już w XIV wieku. Rozwój hutnictwa szklarskiego oraz budowa kolei w Piechowicach wywarły zasadniczy wpływ na przebudowę starszego mostu, który łączył przeciwległe brzegi rzeki Kamiennej. Rosnący przewóz towarów wpłynął na decyzję związaną z budową nowego mostu. Ze względów ekonomicznych skorzystano ze standardowej i sprawdzonej na liniach kolejowych konstrukcji mostu stalowego. W 1898 roku w miejsce starego mostu kamiennego firma Starke i Hoffmann z Jeleniej Góry, zbudowała most kratownicowy. Stary most dokumentuje zachowana na murze kamiennym skanalizowanej wówczas rzeki tablica podająca datę odbudowy mostu kamiennego z 1785 roku na 1804 rok. Ten typ mostu jest rzadko spotykany w budownictwie drogowym.

Konstrukcja nośna mostu jest stalowa złożona z dwu jednoprzęsłowych dźwigarów głównych z jazdą dołem, górnym pasem parabolicznym. Jezdnię stanowią blachy nieckowe wypełnione warstwą betonu wyrównawczego, na którym położono nawierzchnię z kostki granitowej. Kostkę w latach 60-tych XX wieku przykryto dywanikiem bitumicznym. Chodniki betonowe wzmocniono od strony jezdni kątownikiem stalowym. Elementy jezdni oparto na podłużnicach, którymi są dwuteowniki walcowe rozmieszczone w rozstawie co 1,25 m. Podporami podłużnic są belki poprzeczne wykonane z blachownic, których pasy górne wzmocniono dwiema nakładkami o przekroju 200 x 18 mm. Nakładki wzmacniające zamontowano na wszystkich wewnętrznych poprzecznicach. Rozpiętość poprzecznic odpowiada odstępowi między dźwigarami głównymi. Dźwigary główne są jednoprzęsłowymi kratownicami o konstrukcji nitowanej. Dźwigary opierają się na przyczółkach za pośrednictwem łożysk stalowych. Przyczółki stanowią ławy podłożyskowe w ciągu kamiennego muru kanalizującego rzekę. Przy wjazdach na most obustronnie umieszczono

[42] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta obiektu – wodociągowa wieża ciśnień - kolejowa.

betonowe obeliski z datą budowy. Most ma długość międzypodporową 24 m, a szerokość jezdni na moście to 5,50 m.

Most został całkowicie wyremontowany. Inwestorem była Dolnośląska Służba Dróg i Kolei we Wrocławiu, mająca pod swoją pieczą drogi wojewódzkie i wszelką związaną z nimi infrastrukturę. Remont mostu trwał niemalże rok - rozpoczął się 21 lipca 2014 roku i zakończył się 30 czerwca 2015 roku. Natomiast 3 lipca nastąpiło uroczyste przekazanie do użytkowania mostu . W ramach remontu wykonano m.in. nową konstrukcję rusztu stalowego, odnowiono połączenia, zastąpiono połączenia nitowe śrubami, dokonano renowacji elementów stalowych oraz zabezpieczono obiekt przed korozją. Odnowiono także chodnik oraz zabezpieczające balustrady. Po wykonanym remoncie przez most mogą przejeżdżać samochody o wadze 42 ton, przedtem obowiązywał tonaż do 15 ton[43].

❖ **Dworzec kolejowy w Piechowicach**

Budowa kolei na Dolnym Śląsku nie była związana z transportem pasażerskim lecz miała ułatwić wywóz wydobywanego na tym terenie węgla. Pierwsze koncepcje związane z budową połączeń kolejowych sięgają 1816 roku i dotyczyły połączenia wałbrzyskiego zagłębia węglowego z portem rzecznym w Malczycach. Dla ruchu pasażerskiego i towarowego w Piechowicach istotne było uruchomienie tzw. Śląskiej Kolei Górskiej. W 1867 roku oddano trasę eksploatacyjną do Jeleniej Góry. W roku 1888 przystąpiono do budowy kolei z Jeleniej Góry do Szklarskiej Poręby. Trudności techniczne spowodowały, iż linie kolejowe budowano w kilku etapach. Łatwy pięciokilometrowy odcinek do Cieplic Zdroju uruchomiono już 01 sierpnia 1891 roku. Początkowo do Cieplic docierały tylko pociągi pasażerskie wiozące coraz liczniejszych turystów i kuracjuszy, ruch towarowy uruchomiono dopiero l listopada. Prace budowlane trwały jednak dalej, starano się oddać kolejny odcinek linii jeszcze przed nastaniem zimy. Tuż przed świętami, 20 grudnia 1891 roku pierwszy pociąg pasażerski dotarł do oddalonych o 8 kilometrów Piechowic. Osiem dni później piechowicki przemysł doczekał się otwarcia ruchu towarowego. Liczne huty szkła, witrolejnie, tartaki uzyskały doskonały, szybki środek transportu zapewniający łatwy dowóz niezbędnych do produkcji surowców. Zdecydowanie szybciej też można było wywieźć wyprodukowane towary [44]. Wraz z koleją powstała niezbędna infrastruktura kolejowa: dworce, sanitariaty. Od 2010 roku funkcjonuje tzw. kolej izerska[45].

[43] http://piechowice.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2635&Itemid=1.
[44] http://www.kolej.one.pl/~halski/linie/tanvald/tanvald.html.
[45] *Koleją po Dolnym Śląsku 2015. Przewodnik po atrakcjach z koleją związanych*, red. Wojciech Głodek, Instytut Dolnośląski. s. 112-117, na: http://www.przystanekd.pl/nr/kds2015.pdf.

8.6. Schroniska turystyczne.

- **Schronisko „Nad Śnieżnymi Kotłami”**
  obecnie Radiowo-Telewizyjny Ośrodek Nadawczy Śnieżne Kotły „RTON”

Architekturę górskich i podgórskich miejscowości wzbogacają obiekty dostosowane do pełnienia funkcji schronisk górskich. Administracyjnie na terenie gminy miejskiej Piechowice zlokalizowane jest byłe Schronisko „Nad Śnieżnymi Kotłami”, (*niem. Schneegrubenbaude).* Obiekt położony jest na obrzeżach Dużego Śnieżnego Kotła, przy skale Czarcia Ambona 1490 m n.p.m. Przy obiekcie przebiega szlak turystyczny (droga Przyjaźni Polsko-Czeskiej) i granica pomiędzy Polską, a Republiką Czeską.

Schronisko Śnieżne Kotły ok. 1938 rok
Źródło: Zbiory Mr. Dick H.W. De Jong

Źródło: Gminna Ewidencja Zabytków

W 1837 roku hrabia Leopold Christian Gotthard von Schaffgotsch, właściciel tych terenów, wzniósł przy Czarciej Ambonie pierwsze schronisko w Sudetach - był to mały drewniany budynek z dwuspadowym stromym dachem. Mieściły się w nim tylko 2 miejsca noclegowe oraz jadalnia z dwoma stołami. Pierwszym dzierżawcą był szewc Friedrich Sommer z Cieplic, późniejszy dzierżawca schroniska na Śnieżce. W 1856 roku obiekt przejął szwagier Sommera - Franz Michallik. W 1858 roku wiejąca w czasie burzy wichura uszkodziła domek i podjęto decyzję o budowie nowego w pobliżu Czarciej Ambony (starego

nie rozebrano). Nowy, wybudowany z kamienia obiekt posiadał 21 miejsc noclegowych i 50 w bufecie.

W latach 1896-1897 wzniesiono z inicjatywy właścicieli terenu, rodziny Schaffgotschów - wielopiętrowy hotel górski. Autorem projektu oraz głównym budowniczym był architekt Daubach. Schronisko posiadało 44 pokoje oraz kilka sal restauracyjnych. Składało się z kilku członów, każdy przykryty osobnym dachem. Elementem kompleksu była wieża widokowa, która służyła również jako wieża sygnalizacyjna. Część schroniskową przekształcano i przebudowywano w następujących latach: 1920, 1928, 1936 i 1942 roku. Prace prowadził zarząd budowlany dóbr Schaffgotschów w Sobieszowie. Na początku II wojny światowej obiekt przejęło Luftwaffe na własny ośrodek wypoczynkowy. Po roku 1945 roku obiektem zarządzało Polskie Towarzystwo Tatrzańskie, chroniąc przed zupełnym rozszabrowaniem. Przez kilka lat obiekt funkcjonował pod nazwą „Wawel". Po 1950 roku PTTK uruchomiło w nim tylko bufet i kilka miejsc noclegowych. Jako schronisko PTTK służyło do maja 1961. W 1960 roku obiekt adaptowano na radiowo-telewizyjną stację przekaźnikową. Od połowy lat 60-tych XX wieku obiekt zniknął z map turystycznych, stając się „tajnym" (przekazywał również sygnał do Czechosłowacji i Związku Radzieckiego). W stanie wojennym chroniło go wojsko, a droga ze schroniska „Pod Łabskim Szczytem" została zamknięta. Nowe przeznaczenie obiektu skutkowało przekształceniami. W 1962 roku przebudowano wieżę widokową, a w latach 1974-1978 - schronisko. Autorem projektu drugiego remontu był mgr inż. J. Woźniak i mgr inż. H. Kurdzin[46].

Od października 1996 roku w obiekcie działała stacja bazowa telefonii komórkowej analogowego systemu Centertel w paśmie 450 MHz. Choć obsługa stacji liczy sobie tylko 3-5 osób, wtedy już pierwszej zimy pracownicy stacji uratowali życie jednemu z turystów. Wówczas był to pierwszy taki przypadek. Obecnie, przypadki zagrożenia życia w Sudetach są częstsze. W późniejszych latach załoga wielokrotnie ratowała życie i zdrowie ludzkie. Największa akcja ratunkowa przeprowadzona przez pracowników miała miejsce w marcu 1991 roku - jednej tylko nocy uratowano 40 osób [47]. Obecnie z budynku dawnego schroniska nadawane są programy radiowe i telewizyjne. Oprócz tego obiekt wykorzystują inni operatorzy, m.in. telefonii komórkowej.

Obecny budynek został założony na planie litery „L". Bryła budynku jest rozczłonkowana. Główny korpus głównego budynku w najwyższym punkcie jest trzykondygnacyjny, podpiwniczony, kryty dachem dwuspadowym. Połać południowa i wschodnia jest dwukrotnie większa. Przylegające do korpusu skrzydło jest dwukondygnacyjne również podpiwniczone i okryte dachem dwuspadowym. W centralnej części znajduje się podpiwniczona, dziewięciokondygnacyjna wieża okryta dachem czterospadowym. Budynek osadzony jest na cokole o zróżnicowanej wysokości 0-3 m - różnice wynikają z ukształtowania terenu. Ściany budynku są murowane, wykonane z kamienia, wtórnie pokryte odeskowaniem. Całość wzbogacają jedynie prostokątne okna o zróżnicowanej wielkości i drzwi zamknięte prosto lub łukiem odcinkowym w wieży.

- **Schronisko „Złoty Widok"**
  ul. Kolonijna 14, Osiedle Michałowice

[46] Materiały w WUOZ - Delegatura w Jeleniej Górze. Biała karta obiektu – Schronisko Śnieżne Kotły.
[47] http://www.karkonosze.ws/centrum_nadawcze_rtv_sniezne_kotly_artykul_90.html.

W związku ze wzrastającą ilością uczni w Michałowicach zaistniała potrzeba wybudowania nowego obiektu szkoły. Obiekt wybudowano, zgodnie z planem z 1914 roku, pomiędzy ówczesnymi domami nr 25 i 26. Szkołę nazwano *„Grenzlandschule”* czyli szkoła graniczna. W budynku szkoły mieściła się duża klasa, pomieszczenia do pracy w grupach, mieszkanie dla nauczyciela, pomieszczenia piwniczne przeznaczone do nauki gotowania i rzemiosła. Budynek był tak skonstruowany, by umożliwić jego dalszą rozbudowę o dodatkowe pomieszczenia. Na podwórzu znajdowało się boisko do gry i sportu, piaskownica do skoków w dal i ogród. Szkoła została otwarta 6 grudnia 1937 roku. Budynek nie został w pełni wyposażony, gdyż plan ten przerwał wybuch II wojny światowej. W 1945 roku po wkroczeniu do Michałowic Armii Czerwonej szkoła została zamknięta. Po krótkiej przerwie wznowiono nauczanie, jednak po przekazaniu placówki władzom polskim, szkołę ostatecznie zamknięto[48]. Obecnie po przeprowadzonym remoncie w obiekcie mieści się schronisko „Złoty Widok”.

Na terenie posesji znajduje się obelisk – kamień pogodowy *„Wetterestein”* z wyrytą nazwą miejscowości. Kamień zaopatrzony jest w barometr, umieszczony w centralnym punkcie ośmiobocznego otworu – obecnie przykrytego przeźroczystą płytką z plexi. Kamień pierwotnie zaopatrzony był w wiatromierz w kształcie kogucika. Obecnie zwieńczony jest wiatromierzem ze skrótem nazwy Polskiego Towarzystwa Schronisk Młodzieżowych - PTSM. Kamień pierwotnie ustawiony był po prawej stronie drogi w kierunku górnej części Michałowic, poniżej domu wczasowego „Bawarka” tuż obok słupa ogłoszeniowego.

[48] Stanisław Masny, *Michałowice. Wieś w śląskich Karkonoszach. Próba opisu miejscowości. Zebrane przez Gizelę Werner, z domu Thiel*, s. 155-159.

Kamień pogodowy
Źródło: Archiwum Autora

Źródło: Bogdan Widak

8.7.Drogowskazy, inskrypcje.

Na terenie gminy miejskiej Piechowice znajdują się dwa drogowskazy. Jeden z nich umieszczony jest przy żółtym szlaku turystycznym wiodącym m.in. do starej huty szkła w Cichej Dolinie. A drugi znajduje się w tzw. górnych Michałowicach.

Drogowskaz przy żółtym szlaku w kierunku Cichej Doliny
Źródło: Bogdan Widak

Drogowskaz w Michałowicach
Źródło: Bogdan Widak

Na uwagę zasługuje napis wyryty na skale, znajdującej się na początku szlaku na „Złoty Widok” przy ostatnim domu po lewej stronie. Napis ten upamiętnia udostępnienie lasów, do których wstęp mieli tylko ówcześni jego właściciele Schaffgotschowie, wszystkim

mieszkańcom Michałowic i okolic. Wykuty napis brzmi następująco *„Zbudowany po zwolnieniu lasu w latach 1901-1902”*[49].

Inskrypcja na skale
Źródło: Bogdan Widak

8.8.Obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków zawiera rejestr obiektów charakteryzujących się cechami historycznymi. Ewidencja została opracowana zgodnie z art. 21 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy miejskiej Piechowice. Obiekty ujęte w ewidencji podlegają ochronie. Obiekt ujęty w Gminnej Ewidencji Zabytków nie jest objęty formą ochrony prawnej zabytku jaką jest wpis do rejestru zabytków. Jednakże wszelkie prace wykonywane przy obiekcie ujętym w ewidencji wymagają uzgodnienia[50] przez właściwy organ architektoniczno-budowlany z organem konserwatorskim tj. z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków lub jego delegaturą działającą na danym obszarze.

8.9.Stanowiska archeologiczne.

Na terenie gminy miejskiej Piechowice występuje 21 stanowisk archeologicznych, z czego 3 są zlokalizowane na terenie osiedla Pakoszów, 5 - na terenie osiedla Piastów. Stanowiska archeologiczne zawierają artefakty dotyczące głównie śladów osadnictwa oraz osady. Najstarsze ślady osadnictwa pochodzą z neolitu oraz późniejsze - datowane na wczesne, późne średniowiecze i okres nowożytny. W Cichej Dolinie odkryto ślady potwierdzające istnienie huty szkła [51]. Ciekawe znalezisko pochodzi z późnego średniowiecza i okresu nowożytnego są to znaki naskalne.

[49] Stanisław Masny, *Michałowice. Wieś w śląskich Karkonoszach. Próba opisu miejscowości. Zebrane przez Gizelę Werner, z domu Thiel*, s. 20.

[50] Uzgodnienia decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy (art. 53 i 60 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r., Dz. U. z 2003 r. nr 80 poz. 717) oraz uzgodnienia pozwolenia na budowę lub rozbiórkę (ustawa z dnia 7 lipca 1994 r., art. 39 ust. 3 Prawa budowlanego, Dz. U. z 2010 r., nr 243 poz. 1623).

[51] Cyt: *„Podczas prowadzonych wiosną 1895 roku prac związanych z zakładaniem szkółki leśnej natrafiono na małej polanie, w odległości dwóch kroków od siebie, na dwa groby. Spowodowało to rozpoczęcie prac badawczych. Na polanie o powierzchni około 25-30 arów po wykonaniu głębokiego wykopu. Znaleziono "resztki*

8.10. Pomniki przyrody oraz obszary przyrodnicze objęte ochroną prawną.

Na terenie gminy miejskiej Piechowice występuje 9 pomników przyrody. Ich specyfikacja jest dostępna m.in. w centralnym rejestrze form ochrony przyrody na stronie Regionalnej Dyrekcji Ochrony we Wrocławiu www.wroclaw.rdos.gov.pl.

Pomniki przyrody, pomnik przyrody nieożywionej

- **Cis pospolity (Taxus baccata)** - *Rozporządzenie Nr 19/94 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 13 maja 1994 roku opublikowane w Dz. Urz. Woj. Jel. Nr 21 poz. 115 z dnia 25 maja 1994 roku.*
- **Buk pospolity (Fagus sylvatica)** - *Rozporządzenie Nr 4/91 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 10 maja 1991 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj.Jel. Nr 20 poz. 149 z dnia 15 maja 1991 roku.*
- **Dąb czerwony (Quercus rubra)** - *Rozporządzenie Nr 4/91 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 10 maja 1991 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj.Jel. Nr 20 poz. 149 z dnia 15 maja 1991 roku.*
- **Dąb szypułkowy (Quercus robur)** - *Rozporządzenie Nr 19/94 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 13 maja 1994 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj. Jel. Nr 21 poz. 115 z dnia 25 maja 1994 roku.*
- **Dąb szypułkowy (Quercus robur)** - *Rozporządzenie Nr 19/94 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 13 maja 1994 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj. Jel. Nr 21 poz. 115 z dnia 25 maja 1994 roku.*
- **Jesion wyniosły (Fraxinus Excelsior)** - *Rozporządzenie Nr 4/91 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 10 maja 1991 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj.Jel. Nr 20 poz. 149 z dnia 15 maja 1991 roku.*

---

dawnej huty szkła - fragmenty glinianych trzonków i różnego rodzaju kawałki szkła w bardzo dużej ilości. Pomiędzy nimi były fragmenty wypalonego szkła w kolorze cytrynowym, mocno opalizujące stopki szklane, duży kawałek szkła kobaltowego w kolorze ciemnoniebieskim i małe kawałki szkła kryształowego o wysokim stopniu czystości." Znaleziska te przekazano do Muzeum RGV [Towarzystwa Karkonoskiego] w Jeleniej Górze. Przypuszczalnie huta ta mogła zostać założona przez osadników z Turyngii i powstać w pierwszej połowie XIV wieku, a przy procesie barwienia szkła mogli być zatrudnieni Wenecjanie. Zapomniane stanowisko odszukał w 1957 roku Tadeusz Steć. W dniach 18.06 - 25.06, 5.08 - 17.08 i 3.10 -10.10.1964 roku oraz od 6.08 do 4.09.1965 roku pod kierownictwem W. Gluzińskiego Dział Historii Kultury Materialnej Śląska przy Muzeum Śląskim we Wrocławiu podjął na tym terenie kolejne badania wykopaliskowe. Huta ta należała do typu "hut wędrujących" i po wyrąbaniu lasu w tej okolicy przeniosła się dalej, najprawdopodobniej do miejsca zwanego dawniej „Kratzenbusch - Poszarpane krzaki" pomiędzy Piechowicami a Piastowem, poniżej Bobrowych Skał. Przypuszcza się też, że mogła zmienić swoją lokalizację nad zakręt rzeki Kamiennej w Piechowicach Górnych czy też do Szklarskiej Poręby Dolnej, tam gdzie później znajdowała się witriolejnia lub wreszcie do samej Szklarskiej Poręby. Na miejscu huty szkła w Cichej Dolinie powstała następnie mała osada rolnicza. Według innych źródeł właśnie huta szkła z podpiechowickich „Kratzenbusch" była najstarszą w całym regionie i dała początek hucie w Cichej Dolinie. Być może było to pierwotne miejsce wydobywania rudy żelaza, z którego górnicy mogli następnie przenieść się na Wysoki Grzbiet Izerski", na: http://piechowice.pl/index.php?Option=com_content&task=view&id=22.

- **Klon jawor (Acer pseudoplatanus)** - *Rozporządzenie Nr 4/91 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 10 maja 1991 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj.Jel. Nr 20 poz. 149 z dnia 15 maja 1991 roku.*
- **Topola biała (Populus alba)** - *Rozporządzenie Nr 4/91 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 10 maja 1991 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj.Jel. Nr 20 poz. 149 z dnia 15 maja 1991 roku.*
- **Skałka, Złoty Widok** - *Rozporządzenie Nr 4/91 Woj. Jeleniogórskiego z dnia 10 maja 1991 roku opublikowane w Dz.Urz. Woj.Jel. Nr 20 poz. 149 z dnia 15 maja 1991 roku.*

Ochroną prawną powinny być również objęte gatunki drzew mające cechy pomnikowe. Na szczególną uwagę zasługuje nie występujący nigdzie więcej w rejonie jeleniogórskim: grujecznik japoński (*Cercidyphyllum japonicum*), rosnąca w Michałowicach lipa holenderska (*Tilia europea*), a także pokaźnych rozmiarów dęby (*Quercus sp.*), kasztanowce (*Aesculus hippocastanum*) i buki zwyczajne (*Fagus sylvatica*). Ochroną powinny być także objęte następujące formacje skalne: Skałka - Tunel, Bobrowe Skały, Zbójeckie Skały, Borówczane Skały, wychodnie skalne na Grzybowcu oraz Źródliska Rudnika, Niedźwiedzia Łąka, Fragment lasu przy Małej Kamiennej, Wrześnica, Bobrowe Skały, Cicha Dolina.

Ponadto na terenie gminy miejskiej w Piechowicach występują następujące obszary oraz obiekty objęte ochroną prawną:

- Karkonoski Park Narodowy z rezerwatem ścisłym wyznaczonym dla najwyższych partii Karkonoszy; (obecnie także obszar ochrony Natura 2000),
- otulina Karkonoskiego Parku Narodowego; (obecnie obszar ochrony Natura 2000),
- obszar Natura 2000 Karkonosze PLB 02 0007;
- obszar Natura 2000 Karkonosze PLH 020006;
- obszar Natura 2000 Góry Izerskie PLB 020009;
- obszar Natura 2000 Łąki Gór i Pogórza Izerskiego PLH 020102;
- lasy ochronne – status ten dotyczy wszystkich lasów państwowych w granicach miasta;
- udokumentowane złoże granitu Michałowice;
- obszary szczególnego zagrożenia powodzią wskazane w studium ochrony przed powodzią zlewni rzeki Górny Bóbr.

Ponadto miasto położone jest w całości w obrębie terenów wchodzących w skład Obszaru Chronionego Krajobrazu Karkonosze – Góry Izerskie, który wskutek zmian legislacyjnych przestał być obowiązująca formą ochrony.

8.11. Obszary i strefy ochrony konserwatorskiej.

Na terenie gminy miejskiej Piechowice zgodnie z rejestrem opracowanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajdują się obszary objęte ochroną: historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne oraz strefy obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej (Tab. nr 1).

Tab. nr 1. Strefy ochrony

Lp.	Miejscowość	Strefy ochrony
1.	Piechowice	▪ Historyczny układ urbanistyczny miejscowości ▪ Strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej oraz intensywnego osadnictwa średniowiecznego
2.	Pakoszów	▪ Historyczny układ ruralistyczny wsi ▪ Strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
3.	Piastów	▪ Historyczny układ ruralistyczny wsi ▪ Strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
4.	Górzyniec	▪ Historyczny układ ruralistyczny wsi ▪ Strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej
5	Michałowice	▪ Historyczny układ ruralistyczny wsi ▪ Strefa obserwacji archeologicznej miejscowości o wczesnej metryce historycznej

8.12. Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Z terenu gminy miejskiej Piechowice do wojewódzkiej ewidencji zabytków wpisano 7 pozycji.

Tab. nr 2. Obiekty wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr wpisu	Data wpisu
1.	Pakoszów	▪ Pałac ▪ Park przypałacowy	630/619 631/506/J	01.09.1959 r. 03.12.1979 r.
2.	Piechowice	▪ Dom mieszkalny, ul. Boczna 17 ▪ Dom Wczasowy „Uroczysko” ▪ Wodociągowa Wieża Ciśnień PKP	626/488/J 627/1045/J 632/1267/J	07.02.1977 r. 09.08.1990 r. 05.06.1996 r.
3.	Piastów	▪ Kościół filialny pw. Bożego Ciała ▪ Cmentarz przykościelny	628/715/J 629/946/J	11.01.1982 r. 29.03.1989 r.

8.13. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. System Informacji Przestrzennej.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego stanowią jedną z ich form ochrony. Dla gminy miejskiej Piechowice opracowano następujące MPZP:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Piechowice - Południe w Piechowicach, zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 193/XXXIII/01 z dnia 05 czerwca 2001 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 81 z dnia 20.07.2001 r., poz. 1037

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Michałowice w Piechowicach, zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 166/XXXI/2005 z dnia 2 lutego 2005 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 60 z dnia 07.04.2005 r., poz. 1289.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Górzyniec w Piechowicach, zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 167/XXXI/2005 z dnia 22 lutego 2005 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 79 z dnia 05.05.2005 r., poz. 1728.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla rejonu „Złotego Widoku" w Piechowicach, zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 83/XI/07 z dnia 27 września 2007 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 268 z dnia 13.11.2007 r. poz. 3135.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Pakoszów w Piechowicach – obszar planistyczny „A", zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 233/XL/2009 z dnia 30 kwietnia 2009 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 113 z dnia 08.07.2009 r. poz. 2336.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Piastów w Piechowicach – obszar planistyczny „A", zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 234/XL/2009 z dnia 30 kwietnia 2009 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego Nr 113 z dnia 08.07.2009 r. poz. 2337.

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jednostki strukturalnej Piastów w Piechowicach – obszar planistyczny „B", zatwierdzony uchwałą Rady Miasta Piechowice nr 172/XXXIV/2013 z dnia 31 stycznia 2013 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego z dnia 31.05.2013 r., poz. 3423.

Dla Gminy został utworzony System Informacji Przestrzennej. Zgodnie z implementacją dyrektywy INSPIRE dane przestrzenne zostały udostępnione na stronie internetowej Urzędu: http://piechowice.e-mapa.net/ W bazie danych jako warstwy występują MPZP oraz zabytki.

8.14. Infrastruktura turystyczna.

Gmina miejska Piechowice ze względu na swoją atrakcyjną lokalizację posiada rozwiniętą infrastrukturę turystyczną w postaci hoteli, pensjonatów, schronisk, lokali gastronomicznych, szlaków turystycznych oraz powiązań komunikacyjnych.

Baza noclegowa:

- Agroturystyka Ada, ul. Piastów 44,
- Agroturystyka Przystań Górska, ul. Nadrzeczna 7,
- Apartament „Agat”, ul. Cicha 9,
- Apartamenty Michałki, ul. Śnieżna 14a,
- Dom nad Potokiem, ul. Zawadzkiego 12,
- Ekoturystyka F. Sereniuk, ul. Pakoszowska 69,
- Hotel Barok, ul. Jeleniogórska 1,
- Hotel Las, ul. Turystyczna 8,
- Hotel Silesia, ul. Mickiewicza 9,
- Leśny Dom, ul. Sudecka 20
- OSW Kora, ul. Sudecka 3,
- OSW Potok, ul. Zawadzkiego 18,
- OSW Zielone Wzgórze, ul. Kolonijna 2,
- Ośrodek „Horyzont”, ul. Chałubińskiego 1
- Ośrodek „Uroczysko”, ul. Wczasowa 6,
- OW Koziołki, ul. Śnieżna 16,
- Pałac „Pakoszów”, Zamkowa 3
- Pensjonat Michałowice, ul. Złoty Widok 1,
- Pensjonat Słoneczko, ul. Słoneczna 23,
- Pensjonat Zacisze, ul. Kolonijna 35,
- Pokoje gościnne „Krokus”, ul. Słoneczna 26A,
- Pokoje gościnne „Pod wiszącą skałą”, ul. Łowiecka 3
- Pokoje gościnne „Przy pasiece”, Piastów 10,
- Pokoje gościnne „U Bazyla”, ul. Żymierskiego 106,
- Pokoje gościnne Aneta, ul. Pakoszowska 18,
- Pokoje gościnne Dom Zdzisława, Słowackiego 2a ,
- Pokoje gościnne Katarzyna Chodor, Cicha Dolina 8,
- Pokoje gościnne Mariano, ul. Sudecka 9
- Pokoje gościnne Michalina, ul. Kolonijna 22,
- Pokoje gościnne U Jolki, ul. Żymierskiego 51,
- Pokoje gościnne Villa Akant, ul. Słoneczna 12,
- Pokoje gościnne Woldanowska, ul. Żymierskiego 116,
- PTSM Złoty Widok, ul. Kolonijna 14,
- Schronisko Kochanówka, Wodospad Szklarki,
- Szkolne Schronisko Młodzieżowe „Plum”, ul. Turystyczna 2A,
- Teatr Nasz, ul. Kolonijna 27,
- Villa Bawarka, Pl. Wczasowy 6,
- Villa Chatka Puchatka, pl. Wczasowy 5,
- Villa Drewniana Róża, ul. Sudecka 24,

– Wzgórze Wilhelma, ul. Wczasowa 8[52].

Baza gastronomiczna:

– Bar *KOCHANÓWKA*, Wodospad Szklarki,
– Bar *U Jolki*, ul. Żymierskiego 51,
– Bar *ZIBI*, ul. Żymierskiego 55,
– PHU *Kaja*, ul. Chałubińskiego 1A,
– Pizzeria *BOLO*, ul. Żymierskiego 14,
– Pizzeria *U Bazyla*, ul. Żymierskiego 106,
– Restauracja HOTEL *BAROK*, ul. Jeleniogórska 1,
– Restauracja HOTEL *LAS*, ul. Turystyczna 8,
– Restauracja *PAŁAC PAKOSZÓW*, ul. Zamkowa 3,
– Restauracja *ZAJAZD PIASTÓW*, Parking Piechowice-Piastów[53].

Szlaki turystyczne:

Na terenie gminy miejskiej Piechowice można uprawiać turystykę pieszą i rowerową. Szlaki posiadają odpowiednie oznaczenia na stronie internetowej urzędu: www. piechowice.pl

Szlak niebieski - centrum - Piechowice Górne - Wodospad Szklarki - Szklarska Poręba. *Zalecana turystyka piesza i rowerowa.*

Szlak niebieski - centrum - Michałowice - Trzy Jawory - Wysoki Most - Rozdroże pod Wielkim Szyszakiem - Przełęcz Pod Śmielcem.
Zalecana turystyka piesza.

Szlak żółty - centrum - Piechowice Górne - Szklarska Poręba - Zakręt Śmierci.
Zalecana turystyka piesza i rowerowa.

Szlak żółty - centrum - Piechowice Dolne - Cicha Dolina - Jagniątków - Przesieka
Zalecana turystyka piesza i rowerowa.

Szlak zielony - centrum - Piechowice Górne - Górzyniec - Bobrowe Skały - szlakiem niebieskim do Wojcieszyc lub na Rozdroże Izerskie.

[52] http://noclegi.piechowice.pl/pl/noclegi/kat/agroturystyka.
[53] http://piechowice.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=94.

Zalecana turystyka piesza i rowerowa.

Magiczny świat kryształu - szlak szklarski.

Rowerowa obwodnica Jeleniej Góry - centrum - Górzyniec - Kromnów lub z centrum - Piechowice Dolne - ul. Pakoszowska - Sobieszów – Miłków.
Zalecana turystyka rowerowa.

Kierunek Cieplice Śląskie Zdrój - centrum - Piechowice Dolne - ul. Pakoszowska- ulica Zamkowa - Osiedle Orle - Cieplice Śląski Zdrój.
Zalecana turystyka piesza i rowerowa.

Kierunek Zamek Chojnik - centrum - Piechowice Dolne - droga nr 366 – Jelenia Góra / Sobieszów - Zamek Chojnik.
Zalecana turystyka piesza i rowerowa.

Piechowice należą do miejscowości, które uczestniczą w projekcie zainicjowanym przez Stowarzyszenie Cyklistów Szklarska Poręba na Dwóch Kółkach - „Rowerowa Kraina" We wrześniu 2013 roku została udostępniona bezpłatna mapa Rowerowa Kraina, która została podzielona na pięć części:

- Szklarska Poręba i okolice,
- Piechowice i okolice,
- Świeradów-Zdrój i okolice,
- Stara Kamienica i okolice,
- Podgórzyn i okolice.

Ponadto można pobrać mobilną aplikację umożliwiająca interaktywną turystykę górską. Szczegóły znajdują się na stronie: http://www.szklarskaporeba.pl/pl/o-szklarskiej-porebie/multimedia/app.html

Trasy rowerowe:

Trasa nr 41 (15 km) - Trasa krótka o niedużym stopniu trudności. Sporo łagodnych podjazdów duktami leśnymi. Większość trasy przebiega przez tereny leśne. Rozpoczyna się i kończy w centrum Piechowic.

Trasa nr 42 (10 km) – Trasa krótka o dużym stopniu trudności. Wyznaczona dla tych którzy chcą się sprawdzić w trudnym terenie na leśnych ścieżkach i szlakach Karkonoszy. Ciężkie podjazdy, strome zjazdy, wąskie leśnie ścieżki czynią tę trasę atrakcyjną dla mocnych technicznie i wytrzymałych rowerzystów.

Piechowice – Wysoki Kamień –Szklarska Poręba (35 km). Piechowice-Wodospad Szklarki-Wodospad Kamieńczyka-Szklarska Poręba-Góry Izerskie-Zakręt Śmierci-Szklarska Poręba. Różnica wzniesień ok. 670 m. planowany czas ok. 5 h. - ogólnie wycieczka dla dobrych bike'rów.

8.15. Propagowanie dziedzictwa kulturowego.

❖ **Piechowicki Ośrodek Kultury**

Zadaniami z zakresu promocji kultury w gminie zajmuje się m.in. Piechowicki Ośrodek Kultury będący instytucją samorządową. Piechowicki Ośrodek Kultury został powołany 18 września 1980 roku Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Piechowicach, a od 1 stycznia 1993 roku integralną jego częścią jest Miejska Biblioteka Publiczna. Obecnie ośrodek mieści się w budynku przy ul. Żymierskiego 53, w jego skład wchodzą:

- Miejska Biblioteka Publiczna,
- Punkt Informacji Turystycznej,
- Czytelnia internetowa,
- Galeria wystawowa „Cztery pory roku”,
- Sala widowiskowa,
- Sala dydaktyczna,
- Pracownia plastyczna,
- Pracownia krawiecka,
- Punkt konsultacyjny MOPS. Porady psychologiczne dla osób uzależnionych i współuzależnionych,
- Siedziby organizacji pozarządowych tj.: Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów - Koła nr 9 w Piechowicach, Związku Harcerstwa Polskiego / Drużyna „Burza”, Stowarzyszenia Piechowice, Stowarzyszenia „Klubu Lechia”, Klubu Abstynenta „Eden”, Grupy artystycznej „π- ART”.

Oferta Piechowickiego Ośrodka Kultury obejmuje :

- Zajęcia wokalne dla młodzieży,
- Warsztaty plastyczne dla dzieci i młodzieży,
- Warsztaty plastyczne dla dorosłych,
- Spotkania Dyskusyjnego Klubu Książki i działania literacko- czytelnicze,
- Ferie i wakacje dla dzieci,
- Organizację imprez i wydarzeń kulturalnych,
- Edukację kulturalną.

❖ **Huta szkła kryształowego „Julia”**

Promocja dziedzictwa kulturowego w szczególności związana z tradycjami dot. szklarnictwa, stanowi istotny obszar działań podejmowanych przez Hutę Szkła „Julia”[54].

[54] Organizacja imprez kulturalnych i warsztatów, s. 59,60.

❖ **Stowarzyszenie Piechowickie**

Zadania i cele stowarzyszenia mają na uwadze rozwój lokalnej aktywności, inicjowanie i wspieranie działań podnoszących poziom życia i świadomość mieszkańców, propagowanie obywatelskich postaw, promocję Piechowic i ochronę naturalnego środowiska oraz dziedzictwa kulturalnego. Stowarzyszenie prowadzi: warsztaty, kursy i szkolenia, akcje kulturalne i rekreacyjne, konkursy oraz działalność gospodarczą. Organizacja współpracuje z lokalnymi samorządami, jak i organizacjami politycznymi i społecznymi w kraju i za granicą. Stowarzyszenie prowadzi także działalność wydawniczą oraz inspiruje mieszkańców do aktywności na rzecz współmieszkańców oraz promowania na zewnątrz gminy Piechowice.

❖ **Wypromowane imprezy**

W gminie organizowane są cykliczne imprezy o znaczeniu ogólnopolskim i regionalnym. Należą do nich m.in. :

- Międzynarodowy Wyścig Kolarski Bałtyk Karkonosze Tour (maj),
- Bike Adventure – czteroetapowy wyścig MTB Karkonosze – Izery (sierpień),
- Kryształowy weekend (lipiec).

Do imprez o zasięgu gminnym należą m.in. :

- Rajd Dziatwy Szkolnej „Piechotka” (maj/czerwiec)
- Polska Biega (maj),
- Narodowe czytanie (wrzesień),
- Dni Baby Wielkanocnej (marzec),
- Dni książki (maj),
- Dzień Jesieni (październik),
- Futsal Cup, Halowy Turniej Piłki Nożnej o Puchar Burmistrza Miasta Piechowic (marzec),
- Obchody Dnia Odzyskania Niepodległości (listopad).

Kalendarz imprez o charakterze kulturalnym publikowany jest co roku na stronie internetowej urzędu: http://piechowice.pl/plikownia/kalendarze/2015/kalendarz2015.pdf
W propagowaniu dziedzictwa kulturowego uczestniczą również następujące instytucje kultury oraz artyści wykonujący swój zawód z pasją.

❖ **„Teatr Nasz”** kraina dobrego humoru - *Piechowice/os. Michałowice ul. Kolonijna 27.*
W teatrze odbywają się premiery kabaretowe, dramatyczne, koncerty oraz wydarzenia artystyczne i towarzyskie.

❖ **„Teatr „Cinema”** - *Piechowice/os. Michałowice ul. Kolonijna 8.*
Teatr „Cinema” powstał w 1992 roku. Założony został przez zawodowych aktorów i plastyków jako odpowiedź na skostniały nurt teatru oficjalnego. Celem teatru jest realizacja spektakli autorskich i ich prezentacja na scenach krajowych i zagranicznych.

❖ **Paweł Trybalski - artysta malarz**, *Piechowice/os. Michałowice ul. Sudecka 16.*
Jeden z najwybitniejszych polskich malarzy, którego prace wystawiane były na ok.300 wystawach sztuki polskiej w kraju i za granicą. Swą przystań i natchnienie do

pracy twórczej znalazł w malowniczo położonej części Piechowic – osiedle Michałowice. Uczestnik wielu międzynarodowych plenerów malarskich. Laureat wielu nagród i stypendiów. Kojarzony z polskim surrealizmem i malarstwem metaforycznym.

- **Małgorzata Sztabińska - mistrz grawer szkła**, *Piechowice ul. Żymierskiego 19/3.* Pasją pani Małgorzaty Sztabińskiej jest artystyczne dekorowanie szkła i renowacja starych wyrobów. Artystka wykonuje ten zawód od 30 lat, prowadząc własną pracownię od 1989 roku. Atrakcje przyrodnicze i zabytki historyczne regionu Karkonoszy, to ulubione motywy i specjalność pracy zdobniczej. Do Niemiec, Austrii, Hiszpanii, USA, Australii i Japonii trafiają uwiecznione na szkle Śnieżne Kotły lub Zamek Chojnik.

8.16. Atrakcje turystyczne.

Niepowtarzalność gminy miejskiej Piechowice podkreślają wyjątkowe w skali regionu walory przyrodniczo-krajobrazowe, do których należą m.in.:

Śnieżne kotły - 1300-1490 m. n.p.m. Dwa najlepiej wykształcone kotły polodowcowe w Karkonoszach z dobrze zachowanymi formami glacjalnymi. Jedno z piękniejszych miejsc w regionie. Są one rozdzielone wąską skalną grzędą i wciśnięte w północne zbocza głównego grzbietu Karkonoszy między Łabskim Szczytem, a Wielkim Szyszakiem. Pionowe ściany skalne dochodzą do około 200 m wysokości, górna krawędź Dużego Kotła położona jest na wysokości 1490 m n.p.m., natomiast dno kotłów leży na wysokości ok. 1200 m n.p.m. i zamyka je wał morenowy. Na dnie Wielkiego Kotła znajdują się Śnieżne Stawki - 2 płytkie i niewielkie zbiorniki o krystalicznie czystej wodzie, przebiega tędy również Ścieżka nad Reglami. Na górze natomiast znajduje się kilka punktów widokowych, skałki Czarcia Ambona oraz przekaźnik RTV.

Wielki Szyszak - 1509 m n.p.m. - drugi co do wielkości (po Śnieżce) szczyt polskich Karkonoszy i całych polskich Sudetów. Położony w zachodniej części Śląskiego Grzbietu. Dawna nazwa tego szczytu to „Wielkie Koło", natomiast nazwę „Wielki Szyszak" nosił sąsiedni szczyt, nazywający się obecnie „Śmielec". Zmiana nazwy nastąpiła zaraz po wojnie podczas opisywania niemieckich map kartograficznych. Nazwy czeskie i niemieckie obu szczytów pozostały niezmienione.

Wodospad „Szklarki" - 520 m n.p.m., - malowniczo położony na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego w środkowej części Wąwozu Szklarki. Przy wodospadzie znajduje się małe schronisko PTTK „Kochanówka". Z powstaniem wodospadu związana jest legenda o Karkonoszu i córce szklarza Szklarce, której imię nosi dziś przepływający potok.

Tunel skalny - znajduje się na krętej drodze z Piechowic do Michałowic. Wykuty jest w granitowej skale, ma kilkanaście metrów długości i robi ogromne wrażenie. Jest jedynym takim tunelem drogowym w tej części Polski.

Złoty Widok i Kamieniołomy - punkt widokowy na zachodnią część Karkonoszy, Góry Izerskie oraz Dolinę Kamiennej. Pomnik przyrody nieożywionej, znajdujący się na zboczach Drewniaka 672 m. n.p.m. w Michałowicach. Prowadzi do niego żółto znakowana, 4 kilometrowa, okrężna ścieżka spacerowa. Można ją odnaleźć 100 metrów za przystankiem autobusowym u zbiegu ulic Sudeckiej i Śnieżnej. Usytuowany jest na krawędzi nieczynnego kamieniołomu granitu. W kamieniołomie można podziwiać granitowe bloki wysokie na kilkanaście metrów.

Bobrowe Skały *„Bibersteine”* - granitognejsowe skały na północno-wschodnim stoku góry Ciemniak (699 m n.p.m.) w Górach Izerskich, we wschodniej części Kamienickiego Grzbietu. Od północnej strony ściana skalna wysokości około 25-30 m. Na szczycie znajduje się dobry punkt widokowy na Karkonosze (szczególnie ich zachodnią część) oraz Kotlinę Jeleniogórską i w oddali Rudawy Janowickie. Na szczyt skałek prowadzą metalowe schodki. W pobliżu skałek znajdowała się w latach 30-tych XX wieku restauracja i wieża widokowa, dziś pozostały tylko resztki fundamentów.

700 letni Cis - pomnik przyrody znajduje się na ul. Żymierskiego 12. Okaz cisa szacuje się na 700 lat. Ma 292 cm obwodu i 10 m wysokości.

Rezerwat „Krokusy” *„Moltkefels”* – ścisły rezerwat przyrody położony w Górach Izerskich na północnym zboczu Grzbietu Wysokiego, na wysokości ok. 630-640 m n.p.m. Rezerwat został utworzony w 1962 roku w celu zachowania dla potrzeb nauki i dydaktyki, prawdopodobnie naturalnego stanowiska szafrana *(Crocus L.)* - znanego już w 1811 roku. Izerskie krokusy należą do gatunku *(Crocus vernus Wulf.)* i wykazują cechy charakterystyczne dla odmiany *(Heuffelianus Herb.)* o czym pisali już floryści niemieccy - Fiek (1881) i Schube (1903). W 1999 roku wielkość populacji liczyła 1350 okazów kwitnących. Szafran zwany popularnie krokusem należy do rodziny kosaćcowatych *(Iridaceae).* Odznacza się kwiatami o lilowej barwie, długości ok. 3,5 cm, a wraz z rurką do ok. 12 cm, równowąsko-lancetowatymi liśćmi z białym podłużnym paskiem. Jest geofitem, jego organem przetrwalnym są bulwocebule, kwitnie w marcu i kwietniu. W rezerwacie występują też szczególnie cenne gatunki roślin naczyniowych takich jak:

- Śledziennica naprzeciwlistna - *Chrysosplenium oppositifolium*,
- Arnika górska - *Arnica motana*,
- Goryczka trójeściowa - *Gentiana asclepiadea*,
- Dziewięćsił bezłodygowy - *Carlina asaulius*,
- Podrzeń żebrowiec - *Blechnum spicant*[55].

Rezerwat ten ma bardzo duże znaczenie w krajowym systemie ochrony przyrody. Chroni izolowane, jedyne poza Tatrami i ich przedpolem, stanowisko tego gatunku w Polsce. Powierzchnia rezerwatu wynosi 3,9 ha, Nadzór nad Rezerwatem „Krokusy” w Górzyńcu, sprawuje Regionalny Konserwator Przyrody we Wrocławiu.

Cicha Dolina - Dolina położona jest w Sudetach Zachodnich, w Karkonoszach, w północno-zachodniej części Pogórza Karkonoskiego. Jest ona wcięta od północy w masyw

[55] Informacje pochodzą z tablicy umieszczonej w rezerwacie.

Grzybowca, rozdzielając ramię północne z Kątnikiem i Młynikiem od północno-wschodniego z Trzmielakiem, Sobieszem i Ostroszem, a kończy się w Piechowicach. Jej długość wynosi 2 km. Całe otoczenie doliny zbudowane jest z granitu karkonoskiego. W dolnej części znajdują się rumowiska i pojedyncze bloki skalne. Dnem doliny płynie Cichy Potok. Zbocza doliny są zalesione. W dolinie, w średniowieczu, być może od XIII wieku, a na pewno od XIV/XV wieku istniały huty szkła, tzw. „huty leśne". W dolnej części doliny znajdują się sztolnie wykute przez więźniów w czasie II wojny światowej. W dolinie powstała wioska. Jej mieszkańcy wymarli z powodu dżumy, którą w te okolice przynieśli żołnierze. Puste domy uległy całkowitemu zniszczeniu, jedynie po resztkach zmurszałych kamiennych fundamentów można zorientować się gdzie stał dom. Na łące, zwanej kościelnym podwórzem, znajdował się cmentarz, prawdopodobnie byłych mieszkańców wioski[56]. Przez całą dolinę biegnie żółty szlak z Piechowic na Grzybowiec.

Sztolnie - W Cichej Dolinie w zboczach góry Sobiesz wydrążono wiele sztolni, których przeznaczenie nie jest znane, a przypuszczenia mówią, że ukryto tu nawet jeden z transportów skarbów zrabowanych przez III Rzeszę. Aktualnie sztolnie są zamurowane i stanowią jedno z najbardziej znanych zimowisk nietoperzy**.**

9. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO. ANALIZA SWOT.

Cechą specyficzną gminy miejskiej Piechowice jest jej złożona struktura przestrzenna. Centralną jednostkę stanowi miasto - Piechowice. Pozostałe wsie, które historycznie były odrębnymi przysiółkami, obecnie tworzą osiedla. Na uwagę zasługuje zachowany, czytelny układ przestrzenny miasta oraz ruralistyczne założenia osiedli w postaci wsi o charakterze łańcuchowym: Piastów, Górzyniec, Pakoszów. Nieco rozproszoną zabudowę prezentują Michałowice. Główną przyczyną takiego układu osiedla są duże spadki wysokości. W kwestiach związanych z planowaniem inwestycji na terenie miasta oraz osiedli, należy przestrzegać zasad zdefiniowanych w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice* oraz zgodnych (w danym przypadku) zaleceń Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków co do formy, bryły i stosowanych materiałów uwzględniających historyczną zabudowę urbanistyczną i ruralistyczną.

[56] Stanisław Masny, *Michałowice. Wieś w śląskich Karkonoszach. Próba opisu miejscowości. Zebrane przez Gizelę Werner,z domu Thiel*, s. 117.

Zlokalizowane na terenie miasta znajdujące się kamienice, wille oraz pensjonaty w większości przypadków znajdują się w dobrym, bądź zadawalającym stanie. Prac remontowo-budowlanych wymagają budynki zlokalizowane wzdłuż głównych ulic m.in.: Żymierskiego, Świerczewskiego, Nadrzecznej. Prace te powinny obejmować remont elewacji zewnętrznych, wewnętrznych, dachu, wymianę instalacji elektrycznej. Budynki prezentujące bogaty detal architektoniczny zlokalizowane są m.in. na ul. Szkolnej, 1 Maja. Jest to ciąg willi z typowo snycerskimi elementami. Detal ten wymaga renowacji. Kwestia przeprowadzania remontów w ww. budynkach jest całkowicie uzależniona od statusu własności. Pomoc jednostki samorządu terytorialnego w kwestii prac remontowo-budowlnych w tym wypadku, ogranicza się do udzielenia pomocy merytorycznej właścicielom obiektów.

Kolejną istotną kwestią jest podjęcie działań zmierzających do opracowania Lokalnego Programu Rewitalizacji. W tym celu należy dokonać delimitacji obszaru stanowiącego podstawę do sformułowania założeń ww. dokumentu.

Prac rewitalizacyjnych wymagają także obiekty sakralne. Jest to kościół pw. św. Antoniego Padewskiego oraz plebania w Piechowicach. Prace obejmują oczyszczenie i konserwację elewacji zewnętrznej kościoła jak i plebanii. Prac rewitalizacyjnych wymaga również kościół pw. Bożego Ciała - osiedle Piastów, a teren cmentarz przykościelnego należy oczyścić z zarastającej go trawy oraz uporządkować.

O charakterze miasta decydują w dużej mierze obiekty związane z tradycjami szklarskimi. Wiodącym obiektem w tym zakresie jest huta „Julia". Obecnie część budynków pełni funkcje produkcyjne, biurowe oraz handlowe. Pozostałe - wymagają przeprowadzenia pilnych prac remontowo-budowlanych oraz ewentualnej adaptacji na funkcje związane z procesem produkcyjnym bądź działalnością o charakterze kulturalno-edukacyjnej. Należy podjąć wszelkie wysiłki aby w przestrzeni miejskiej tego typu obiekty nadal funkcjonowały, gdyż podkreślają one historyczne znaczenie miasta związanego z tradycjami szklarskimi i stanowią atrakcję dla potencjalnych turystów.

Kolejnym obiektem decydującym o estetyce miasta jest dworzec kolejowy. Budynek dworca w Piechowicach znajduje się w złym stanie. Wymaga przeprowadzenia pilnych prac remontowo-budowlnych. Należy również rozważyć możliwość adaptacji budynku na cele związane z pełnieniem funkcji wystawienniczych, turystycznych. Wokół budynku dworca zlokalizowany jest plac, którego nawierzchnia wymaga wymiany i utworzenia ewentualnych miejsc parkingowych. W Piechowicach tzw. Dolnych zlokalizowana jest kolejna stacja kolejowa. Są to trzy, gabarytowo mniejsze budynki, które ulegają stałej degradacji. Ewentualny remont obiektów bądź ich likwidacja jest uzależniona od decyzji Polskich Kolei Państwowych działających w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W pobliżu głównego dworca kolejowego w Piechowicach znajduje się wodociągowa wieża ciśnień. Obiekt jest niezabezpieczony, ulega ciągłej dewastacji i degradacji. Wieżę należy zabezpieczyć ewentualnie przeprowadzić prace rewitalizacyjne. Także i w tym wypadku decydującą kwestią, jest status własności.

W przestrzeni miejskiej wyróżnia się zespół budynków byłego zakładu „Karelma" S.A. Obecnie większość obiektów została rozebrana. Pozostałe budynki znajdują się w bardzo złym stanie technicznym, ulegają postępującej degradacji. Należy rozważyć dalszą likwidację obiektów oraz uporządkowanie i zagospodarowanie terenu.

Korzystne położenie Piechowic i jego połączenie z Jelenią Górą oraz Szklarską Porębą sprawia, że Piechowice mogą przejąć rolę ośrodka buforowego dla skoncentrowanego ruchu turystycznego w Jeleniej Górze, Szklarskiej Porębie, Karpaczu. Odciążenie głównych

ośrodków turystycznych jest uzależnione od funkcjonowania odpowiedniej infrastruktury turystycznej. Oprócz już istniejącej bazy noclegowej, gastronomicznej należy rozważyć budowę większego ośrodka turystycznego o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym. W 2009 roku został opracowany projekt, który zakładał utworzenie Karkonosko Izerskiego Centrum Turystyki Pieszej i Rowerowej, składającego się z trzech modułów: Punktu Informacji Turystycznej, zaplecza sanitarno-socjalnego, zaplecza noclegowego. Obiekty te, zgodnie z projektem dostosowane były do pełnienia funkcji m.in.: konferencyjnej, wystawienniczej, hotelowej, parkingowej, etc., oraz dostosowano je dla potrzeb osób niepełnosprawnych. Istnienie w przestrzeni miejskiej obiektu spełniającego współczesne standardy i rozwiązania architektoniczne może przyczynić się do intensyfikacji ruchu turystycznego, a wzmożony ruch turystyczny generować będzie pozostałe inwestycje i potrzeby, m.in. potrzeby związane z odbiorem kultury. Rozważając tą kwestię warto zwrócić uwagę, iż inicjowanie zjawisk i procesów związanych z kulturą wymaga odbiorcy. Uczestnikami będą nie tylko mieszkańcy miasta lecz przede wszystkim turyści. Podjęcie działań zmierzających do rozbudowy istniejącej infrastruktury turystycznej oraz poszerzenia oferty kulturalnej wzmocni wizerunek Piechowic jako miasta atrakcyjnego pod względem turystycznym, kulturowym i krajobrazowym.

Jednym z elementów uzupełniających powyższy wizerunek są odpowiednie punkty widokowe – platformy widokowe, umożliwiające odbiór niepowtarzalnej przestrzeni. Na terenie gminy miejskiej Piechowice znajduje się tzw. „Złoty Widok” (610 m n.p.m.). Zlokalizowany jest na północno-zachodnim krańcu Pogórza Karkonoskiego. Tworzy zakończenie krótkiego ramienia, łączącego się w rejonie Michałowic z masywem Grzybowca. Miejsce to jest chętnie odwiedzane przez turystów nie tylko z powodu przepięknych widoków Karkonoszy ale także z powodu występowania w tym miejscu unikalnych grup skalnych tzw. kociołków. Miejsce to jest doskonałą lokalizacją na utworzenie platformy widokowej. Dodatkowym atutem są przebiegające w pobliżu szlaki turystyczne oraz baza noclegowa.

Klimat miejscowości górskiej podkreślają funkcjonujące schroniska. Powstawały by zapewnić schronienie - początkowo pasterzom, później turystom – niejednokrotnie ratując im życie. Na terenie gminy znajduje się przykład takiej wyjątkowej architektury górskiej – schronisko „Śnieżne Kotły” obecnie wieża radiowo-telewizyjna. Obiekt znajduje się w dobrym stanie, wymaga stałego monitorowania i przeprowadzania bieżących prac naprawczych. Konserwacji i zabezpieczenia odpowiednimi środkami wymaga elewacja zewnętrzna.

Schronisko „Złoty Widok” zlokalizowane w Michałowicach, znajduje się również w dobrym stanie technicznym pozwalającym na jego funkcjonowanie. Wymiany wymaga natomiast instalacja wodna CUW, CO., a dach oraz elewacje budynku - docieplenia.
Na terenie posesji schroniska znajduje się tzw. kamień pogodowy. Ustawiony jest w rogu, przy ogrodzeniu. Należy rozważyć przeniesienie obelisku na jego pierwotne miejsce, oraz zaopatrzenie go w pierwotną formę wiatromierza.

Świadkiem historii - związanej z mieszkańcami Piechowic oraz istotnych wydarzeń są pomniki lub inskrypcje wyryte na skałach czy też w kamieniach ustawionych w formie obelisków. Większość z nich znajduje się w dobrym lub zadawalającym stanie zachowania. Należy do nich - obelisk upamiętniający tragiczną śmierć leśniczego Schaffgotschów – Mainwalda. Inskrypcje należy oczyścić, a teren wokół obelisku zabezpieczyć stabilnym ogrodzeniem oraz umieścić tablicę informacyjną. Inskrypcją, informującą o ważnym fakcie historycznym jakim było udostępnienie lasów okolicznym mieszkańcom przez

Schaffgotschów, jest napis na skale znajdującej się przy wejściu na szlak żółty w kierunku „Złotego Widoku". Napis należy oczyścić, a obok umieścić tablicę informacyjną. Ochroną i opieką należy objąć pozostałe inskrypcje oraz kamienne drogowskazy wymienione w niniejszym Programie.

Piechowice znajdują się w bliskim sąsiedztwie parku kulturowego kotliny jeleniogórskiej – „Dolina Pałaców i Ogrodów", w którym występuje duża koncentracja obiektów rezydencjonalnych. Jednakże na terenie gminy miejskiej Piechowice zlokalizowany jest jeden tego typu obiekt – pałac „Pakoszów". Obiekt znajduje się w bardzo dobrym stanie, na bieżąco przeprowadzane są prace naprawcze. Pałac został zrewitalizowany w 2012 roku.

Na terenie Michałowic znajdował się pomnik ku czci poległych w I wojnie światowej. Obecnie teren jest porośnięty roślinnością i nieuporządkowany. Zachowały się jedynie elementy murku kamiennego. Teren należy oczyścić, zabezpieczyć oraz rozważyć upamiętnienie tego miejsca w formie tablicy lub kamienia z inskrypcją.

ANALIZA SWOT[57] WYNIKAJĄCA Z OCENY STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ UWARUNKOWAŃ JEGO OCHRONY I PROMOCJI.

MOCNE STRONY

- Korzystne położenie gminy w atrakcyjnym krajobrazowo regionie.

[57] S (Strengths) – mocne strony: wszystko to, co stanowi atut, przewagę, zaletę przedmiotu analizy,
W (Weaknesses) – słabe strony: wszystko to, co stanowi słabość, barierę, wadę, przedmiotu analizy,
O (Opportunities) – szanse: wszystko to, co stwarza dla przedmiotu analizy szansę korzystnej zmiany,
T (Threats) – zagrożenia: wszystko to, co stwarza dla przedmiotu analizy niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

- Bliska lokalizacja gminy w pasie przygranicznym Republiki Czeskiej.
- Położenie gminy w ciągu głównego pasu komunikacyjnego Jelenia Góra-Szklarska Poręba-Karpacz.
- Sąsiedztwo głównych ośrodków turystycznych: Szklarska Poręba, Karpacz oraz Parku Kulturowego Kotliny Jeleniogórskiej „Dolina Pałaców i Ogrodów".
- Zachowany czytelny historyczny układy urbanistyczny Piechowic oraz zachowane czytelne historyczne układy ruralistyczne osiedli: Michałowice, Pakoszów, Górzyniec, Piastów.
- Zachowana architektura wilii i pensjonatów prezentująca bogaty detal architektoniczny.
- Zachowane budynki o konstrukcji szkieletowo-przysłupowej skoncentrowane głównie w Michałowicach.
- Bogata historyczna tradycja szklarstwa w Piechowicach.
- Funkcjonująca huta szkła kryształowego „Julia" prezentująca swoje wyroby oraz bogatą ofertę kulturalną w formie warsztatów, prelekcji, etc. dostosowaną dla potrzeb dzieci i dorosłych.
- Tradycje papiernicze.
- Zrewitalizowany Park Miejski.
- Zrewitalizowany Pałac w Pakoszowie pełniący funkcję hotelu spełniającego współczesne standardy.
- Wypromowane imprezy o charakterze turystyczno-kulturalnym.
- Potencjał miejscowych artystów.
- Szlaki turystyczne, rowerowe przebiegające przez gminę łączące najważniejsze szczyty Sudetów i Karkonoszy.
- Funkcjonująca baza noclegowa, agroturystyczna i gastronomiczna.
- Działalność Piechowickiego Ośrodka Kultury.
- Współpraca z partnerem niemieckim i czeskim w zakresie projektów promujących dziedzictwo kulturowe.
- Skuteczność władz jednostki samorządu terytorialnego w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, w tym z funduszy UE.
- Gminna Ewidencja Zabytków.
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego opracowane dla wszystkich osiedli.
- System Informacji Przestrzennej.

SŁABE STRONY

- Brak środków finansowych na przeprowadzanie remontów obiektów należących do Gminnej Ewidencji Zabytków będących własnością Gminy.
- Brak zabezpieczenia wodociągowej wieży ciśnień, stała degradacja obiektu będącego własnością Kolei Państwowych S.A..
- Niewyremontowany budynek dworca kolejowego w Piechowicach, stała degradacja budynków stacji kolejowej w Piechowicach tzw. Dolnych.
- Niewykorzystane budynki hal produkcyjnych huty szkła kryształowego „Julia".
- Nieuporządkowany teren cmentarza przykościelnego przy kościele pw. Bożego Ciała – osiedle Piastów.

- Postępująca degradacja pozostałych budynków oraz nieuporządkowana przestrzeń po byłej fabryce „Karelma” S.A. – obecnie właściciel prywatny.
- Negatywny wpływ bezrobocia i ubożenia społeczeństwa na możliwości korzystania z usług kulturalnych, turystycznych, paraturystycznych.
- Brak możliwości kontroli i nadzorowania działań remontowo-budowlanych przeprowadzanych przez prywatnych właścicieli przy obiektach wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków oraz zlokalizowanych w historycznym układzie ruralistycznym, odbywających się niezgodnie z zaleceniami lub z pominięciem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Niska świadomość społeczna odnośnie ochrony dziedzictwa kulturowego.

SZANSE

- Możliwość pozyskania środków finansowych z funduszy unijnych w ramach programów operacyjnych oraz programów funkcjonujących przy Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego w celu przeprowadzenia prac rewitalizacyjnych obiektów zabytkowych, jak również uzyskanie funduszy na projekty promujące dziedzictwo kulturowe regionu przez organy administracji samorządowej.
- Adaptacja obiektów zabytkowych na cele inne niż mieszkaniowe np. – związane z badaniem i propagowaniem dziedzictwa kulturowego lub funkcje celu publicznego.
- Realizacja inwestycji dynamizujących ruch turystyczny np.: budowa Karkonosko Izerskiego Centrum Turystyki Pieszej i Rowerowej, budowa platformy widokowej „Złoty Widok”.
- Możliwość wykorzystania dzieł miejscowych twórców, rzemieślników, artystów w promocji miasta.
- Wykorzystanie potencjału intelektualnego oraz twórczego młodzieży szkolnej, akademickiej w działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Możliwość utworzenia nowych szlaków turystycznych i rowerowych obejmujących tradycje historyczne, zabytki, ciekawe historycznie miejsca oraz punkty widokowe.
- Edukacja i propagowanie idei związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Korzystanie z pozytywnych doświadczeń innych miast i regionów.
- Uwzględnienie kwestii zachowania dziedzictwa kulturowego w dokumentach planistycznych i rozwojowych opracowanych przez jednostkę samorządu terytorialnego.

ZAGROŻENIA

- Niestabilność i luki legislacyjne dotyczące m.in.: sfery finansowej, ochrony zasobów przyrodniczo-kulturowych, zarządzania gospodarką przestrzenną.
- Rosnąca komercjalizacja w sferze wykorzystania i adaptacji zabytków.
- Rozwój budownictwa zakłócający pierwotną historyczną zabudowę wsi łańcuchowej.
- Brak poszanowania dla zrewitalizowanych obiektów zabytkowych, zaadaptowanych na potrzeby mieszkaniowe.

- Negatywne nastawienie części prywatnych właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa, ale jako źródło konfliktów rodzących represje oraz ograniczenia.
- Nadmierna ekspansja szyldów i reklam na elewacjach budynków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków.

10. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE. PRIORYTETY, KIERUNKI DZIAŁAŃ, ZADANIA ZDEFINIOWANE W PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE.

Niepowtarzalnym bogactwem gminy miejskiej Piechowice są walory krajobrazowe decydujące w głównej mierze o turystycznym charakterze miejscowości. Poprzez poszerzenie działań z zakresu promocji dziedzictwa kulturowego i modernizację infrastruktury turystycznej, miasto może stanowić konkurencyjny i atrakcyjny ośrodek turystyczny względem sąsiednich miejscowości. Atutem gminy są również historyczne tradycje szklarskie i papiernicze, które w powiązaniu z intensyfikacją ruchu turystycznego sprzyjać będą popularyzacji miasta. Należy zatem podjąć wszelkie działania zmierzające do podniesienia estetyki miejskiej poprzez rewitalizację i rewaloryzację historycznych obiektów oraz zwiększenia inwestycji w zakresie wzbogacenia oferty uwzględniającą turystykę kulturową zwracając szczególną uwagę na tradycje szklarskie i papiernicze.

Widok na Śnieżne Kotły
Źródło: Rafała Kotylak. Urząd Miasta Piechowice

PRIORYTET I

ZACHOWANIE I OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ TRADYCJI HISTORYCZNYCH

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Zahamowanie procesów degradacyjnych tkanki zabytkowej.

Zachowanie istniejących historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych.

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

Podniesienie atrakcyjności i estetyki przestrzeni miejskiej.

PRIORYTET II

PROMOCJA MIASTA JAKO ATRAKCYJNEGO PRODUKTU TURYSTYCZNEGO O BOGATYCH WALORACH KULTUROWYCH I KRAJOBRAZOWYCH

Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.

Rozwój infrastruktury turystycznej.

Szeroki dostęp do informacji związanej z dziedzictwem przyrodniczo-kulturowym.

PRIORYTET III

BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI ORAZ ODPOWIEDZIELNOŚCI ZA ISTNIENIE SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

KIERUNKI DZIAŁAŃ

Specjalistyczne rozpoznania badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych, związanych z przygotowaniem lub realizacją projektu inwestycyjnego.

Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.

PRIORYTET I: ZACHOWANIE I OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ TRADYCJI HISTORYCZNYCH

Zahamowanie procesów degradacyjnych tkanki zabytkowej.

- Opracowanie Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta.

- Kontynuacja zadań wynikająca z dokumentów planistycznych odnoszących się do prowadzenia prac remontowo-budowlanych obiektów, nawierzchni zlokalizowanych w strefach ochrony konserwatorskiej miasta oraz realizacja projektów związanych z zachowaniem dziedzictwa kulturowego.
- Przeprowadzenie prac remontowo-budowlanych w budynku Szkoły Podstawowej nr 1 m.in.:
  - rewitalizacja elewacji zewnętrznych,
  - osuszenie budynku oraz wykonanie izolacji budynku – drenaż,
  - wymiana ogrzewania,
  - remont kanalizacji,
  - wymiana stolarki okien, drzwi.
- Rewitalizacja kościoła pw. św. Antoniego Padewskiego w Piechowicach oraz plebanii w zakresie oczyszczenia i konserwacji elewacji zewnętrznych, rewitalizacja kościoła pw. Bożego Ciała – osiedle Piastów wraz z uporządkowaniem cmentarza przykościelnego.
- Oczyszczenie i zabezpieczenie terenu, na którym znajdował się pomnik ku czci poległych w I wojnie światowej w Michałowicach. Należy również rozważyć rewitalizację zastanej tkanki, oraz upamiętnienie zmarłych w formie tablicy na kamieniu.
- Zabezpieczenie, oczyszczenie i ewentualne przeniesienie kamienia pogodowego tzw. „Wetterstein" znajdującego się obecnie na terenie schroniska „Złoty Widok" na jego pierwotne miejsce. Umieszczenie na szczycie kamienia - zgodnego z materiałami historycznymi, wiatromierza w formie kogucika, tak aby kamień spełniał swoją funkcję.
- Zabezpieczenie i wykonanie stabilnego ogrodzenia wraz tablicą informacyjną dot. historii śmierci leśniczego Maiwalda - pomnika, znajdującego się przy drodze po lewej stronie z Michałowic do Jagniątkowa.
- Oczyszczenie wykutej inskrypcji w skale upamiętniającej udostępnienie lasów, do których wstęp posiadali tylko jego właściciele Schaffgotschowie, wszystkim mieszkańcom. Skała z inskrypcją znajdującej się na początku żółtego szlaku turystycznego, przy ostatnim domu po prawej stronie. Umieszczenie tablicy informacyjnej dot. ww. wydarzenia.
- Rozważenie upamiętnienia więźniów pracujących podczas II wojny światowej na terenie „*Dynamitfabrik*" w Piechowicach (późniejsze zakłady „Karelma" S.A) w formie obelisku zlokalizowanego na terenie miasta.
- Wyeksponowanie tradycji papierniczych w Piechowickim Ośrodku Kultury będącego wcześniejszą ścieralnią papieru poprzez wyremontowanie budynku wraz z towarzyszącą mu infrastrukturą.
- Uporządkowanie i zagospodarowanie przestrzeni po byłym zakładzie „Karelma" S.A. (własność prywatna)
- Rozważenie przeprowadzenie prac rewitalizacyjnych pozostałych budynków zakładu „Karelma" S.A. lub ewentualne rozebranie obiektów w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków- Delegatura w Jeleniej Górze (własność prywatna).
- Zabezpieczenie i rozważenie remontu wodociągowej wieży ciśnień. (właściciel PKP).
- Rozważenie remontu dworca kolejowego oraz adaptacji pozostałej przestrzeni obiektu na funkcje wystawiennicze.(właściciel PKP)

- Rewitalizacja budynku hali produkcyjnej należącej do huty szkła kryształowego „ Julia” oraz adaptacja m.in. na cele związane propagowaniem tradycji szklarstwa.
- Kontynuacja zadań związanych z ochroną i utrzymaniem założeń zabytkowej zieleni.
- Podejmowanie prac remontowo-budowlanych obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków.
- Ochrona stanowisk archeologicznych poprzez uwzględnianie opinii oraz decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w sprawie ewentualnych inwestycji.
- Opracowanie systematycznego planu kontroli już wyremontowanych budynków będących własnością gminy, a wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków.
- Kontynuacja działań mająca na celu pozyskiwanie środków z funduszy Unii Europejskiej na projekty związane z zachowaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego.

Zachowanie istniejących historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych.

- Zachowanie ładu przestrzennego miasta oraz jednostek strukturalnych poprzez zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa.
- Wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy.
- Ochrona historycznie ukształtowanego układu dróg, historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy.
- Zachowanie istniejącej struktury wsi łańcuchowej osiedli: Piastów, Górzyniec, Pakoszów.
- Wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk.
- Ochrona panoram oraz przedpoli widokowych osiedli o wartościach kulturowych.

Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

- Weryfikacja obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w zakresie aktualizacji zagadnień związanych z ochroną zabytków oraz obszarów wskazanych do ochrony w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice.
- Wdrażanie zapisów programowych wynikających z opracowanych dokumentów planistycznych – Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piechowice.
- Uwzględnianie w procesie opracowywania dokumentów planistycznych i strategicznych gminy założeń wynikających z ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Rozważenie opracowania planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.
- Oznaczenie obiektów zabytkowych międzynarodowym znakiem ochrony dóbr kultury przyjętym w ramach Konwencji Haskiej.
- Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie inwestycji planowanych na obszarach objętych strefami ochrony: strefą ochrony historycznych

układów ruralistycznych miejscowości o wczesnej metryce średniowiecznej, strefą obserwacji archeologicznej.
- Rozważenie możliwości opracowania uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
- Monitoring obiektów zamieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Podniesienie atrakcyjności i estetyki przestrzeni miejskiej.

- Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków, a pełniących funkcje usługowe.
- Kontynuacja umieszczania kwietników, elementów małej architektury podnoszących estetykę wizualną miasta.
- Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: park pałacowy, park miejski, skwery zielone, cmentarze, itp.
- Zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół budynków mieszkalnych, willi, pensjonatów.
- Ochrona i stała pielęgnacja pomników przyrody.
- Rozważenie wykonania iluminacji najcenniejszych obiektów zabytkowych lub nowych inwestycji związanych z tradycjami kulturowymi.
- Wykonanie i umieszczenie Witaczy.

PRIORYTET II: **PROMOCJA MIASTA JAKO ATRAKCYJNEGO PRODUKTU TURYSTYCZNEGO O BOGATYCH WALORACH KULTUROWYCH I KRAJOBRAZOWYCH**

Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.

- Organizowanie imprez o charakterze kulturalnym, historycznym, sportowym na otwartej przestrzeni, angażująca lokalną społeczność.
- Współpraca z hutą szkła kryształowego „Julia” w zakresie związanym z promowaniem historycznych tradycji szklarskich.
- Kontynuacja współpracy z partnerem czeskim, niemieckim w zakresie promocji miasta, dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego oraz tradycji szklarskich i papierniczych.
- Wspieranie instytucji społecznych zajmujących się promocją dziedzictwa kulturowego, lokalnych badaczy historii, oraz twórców.
- Współorganizowanie wystaw dla lokalnych twórców, rzemieślników, artystów.
- Organizowanie imprez eksponujących regionalne wyroby żywnościowe: miody, sery, wędliny, produkty piekarnicze, etc.
- Kontynuacja realizacji projektów o charakterze kulturowym organizowanych przez Piechowicki Ośrodek Kultury: imprezy cykliczne, czasowe, warsztaty, koncerty, przedstawienia, wystawy, etc.

- Publikacja materiałów informacyjnych: folderów, map, itp. promujących dziedzictwo kulturowe Piechowic.

Rozwój infrastruktury turystycznej.

- Rozważenie budowy Karkonosko Izerskiego Centrum Turystyki Pieszej i Rowerowej.
- Budowa platformy widokowej „Złoty Widok" wraz z infrastrukturą towarzyszącą.
- Wspieranie mieszkańców w zakresie tworzenia bazy agroturystycznej oraz gastronomicznej.
- Opracowanie nowych szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego oraz tradycje szklarskie i papiernicze.
- Odświeżenie znaków informacyjnych przy szlakach turystycznych.
- Uzupełnienie oraz umieszczenie tabliczek informacyjnych przy pomnikach przyrody.

Szeroki dostęp do informacji związanej z dziedzictwem przyrodniczo - kulturowym.

- Uzupełnianie strony internetowej gminy o informacje dotyczące szlaków turystycznych, atrakcji kulturowych, etc.
- Rozważenie opracowanie aplikacji multimedialnej pobieranej na urządzenia przenośne informującej m.in. o wydarzeniach kulturalnych, zabytkach, bazie gastronomicznej, szlakach, pogodzie dla turystów, etc.
- Rozważenie opracowania spaceru wirtualnego i umieszczenie go na stronie internetowej urzędu.
- Opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET III: **BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI ORAZ ODPOWIEDZIELNOŚCI ZA ISTNIENIE SUBSTANCJI ZABYTKOWEJ W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ**

Specjalistyczne rozpoznania badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych, związanych z przygotowaniem lub realizacją projektu inwestycyjnego.

- Rozważenie opracowania studium historyczno-urbanistycznego.
- Rozważenie opracowania katalogu obiektów uwzględniających historyczną zabudowę regionalną, oraz poprzemysłowe dziedzictwo kulturowe.

- Prowadzenie konsultacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków - Delegatura w Jeleniej Górze w ramach prowadzenia inwestycji na terenach objętych strefami ochrony: strefa ochrony historycznego układu ruralistycznego wsi o wczesnej metryce

historycznej, strefa obserwacji archeologicznej oraz w pobliżu stanowisk archeologicznych.

Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i sposobach jego ochrony.

- Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego przy współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków – Delegatura w Jeleniej Górze.
- Udział w konferencjach związanych z urbanistyką, architekturą ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa.
- Organizowanie konkursów plastycznych, fotograficznych dotyczących ciekawych historycznie miejsc, przyrody, zabytków, etc. oraz publikowanie wyników na stronie internetowej miasta.
- Przyznanie nagrody za prace licencjackie, magisterskie, doktoranckie dotyczące pośrednio lub bezpośrednio dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego.
- Przyznanie nagrody za właściwie przeprowadzone prace rewitalizacyjne, estetycznie uporządkowaną przestrzeń wokół obiekt, etc.
- Wsparcie pod względem merytorycznym inwestorów, prywatnych właścicieli, oraz wspólnoty mieszkaniowe w zakresie prac remontowo-budowlanych, uwzględniających zachowanie historycznych detali architektonicznych.
- Przeprowadzenie ankiety wśród lokalnej społeczności dotyczącej posiadania, udostępnienia lub wypożyczenia prywatnych pamiątek, fotografii, map, pocztówek, związanych z historią miasta oraz osiedli celem digitalizacji i ewentualnego umieszczenia na stronie internetowej urzędu.
- Zorganizowanie spotkania z mieszkańcami obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków w celu budowania świadomości i odpowiedzialności za zrewitalizowane obiekty.
- Rozważenie możliwości utworzenia instytucji/muzeum prowadzącej działalność wystawienniczą, badawczą dotyczącą zagadnień związanych z historią miasta oraz regionu.
- Rozważenie możliwości odtworzenia kolekcji szkła kryształowego, które było eksponowane na terenie huty szkła kryształowego „Julia” w latach 60.70. XX wieku.
- Wprowadzenie problematyki związanej z ochroną zasobów dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazowego do szkół.
- Kontynuacja publikowania Informatora Piechowickiego.

10.1. Monitoring i weryfikacja wyznaczonych kierunków działań oraz zadań.

Przykładowy zestaw mierników umożliwiających monitorowanie określonych kierunków działań oraz zadań obejmujących okres od 2016 do 2019 roku. Przyjęto realizację ilości w okresie obowiązywania Programu, tj. w skali 4 lat. Niektóre zadania obejmują okres wynikający z ustaleń zawartych w dokumentach strategicznych.

P. I - Zahamowanie procesów degradacyjnych tkanki zabytkowej.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Liczba przeprowadzonych remontów obiektów wpisanych do GEZ będących własnością gminy.	**2**
Liczba uporządkowanych i zabezpieczonych przestrzeni miejskich: cmentarze, skwery, parki, etc.	**1**
Liczba przeprowadzonych kontroli wyremontowanych obiektów będących własnością gminy.	**2**
Liczba złożonych wniosków dotyczących pozyskania środków UE na projekty z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego.	**2**

P. I - Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Liczba zweryfikowanych i uaktualnionych Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego, uwzględniająca dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe, strefy ochrony, stanowiska archeologiczne, etc.	**1**
Liczba opracowanych dokumentów dot. dziedzictwa kulturowego na wypadek na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	**1**
Liczba oznaczonych obiektów znakiem ochrony dóbr kultury przyjętym w ramach Konwencji Haskiej.	**4**

P. I - Podniesienie atrakcyjności i estetyki przestrzeni miejskiej.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Liczba zamontowanych Witaczy.	**2**
Ilość wykonanych iluminacji przy obiektach zabytkowych, historycznych, przyrodniczych lub nowych dostosowanych do pełnienia funkcji kulturalnych, etc.	**1**
Liczba przeprowadzanych kompleksowo aranżacji roślinnych i świetlnych wzmacniająca i podkreślająca estetykę miasta.	**4**

P. II - Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Liczba zorganizowanych imprez o charakterze kulturalnym, historycznym, sportowym na otwartej przestrzeni, angażująca lokalną społeczność.	**4**
Liczba zorganizowanych konkursów obejmujących historię, zabytki i przyrodę gminy.	**1**
Liczba opracowanych folderów, map, kalendarzy, materiałów promujących dziedzictwo-kulturowe gminy.	**2**
Liczba przeprowadzonych projektów z partnerem czeskim, niemieckim promujących dziedzictwo przyrodniczo-kulturowe gminy.	**2**
Liczba projektów współorganizowanych z hutą szkła kryształowego „Julia" promująca m.in. tradycje szklarskie.	**4**

P. II - Rozwój infrastruktury turystycznej.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Ilość nowych szlaków turystycznych, rowerowych, pieszych, etc.	**1**
Liczba odświeżonych szlaków turystycznych, miejskich, rowerowych – oznakowanie, ławki, oświetlenie, etc.	**1**
Liczba wykreowanych produktów turystycznych wpierających m.in. turystykę kulturową.	**1**
Ilość umieszczonych tabliczek informacyjnych dot. pomników przyrody, obiektów zabytkowych, historycznych, etc.	**4**

P. II - Szeroki dostęp do informacji związanej z dziedzictwem przyrodniczo - kulturowym.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Opracowanie elementów multimedialnych dostępnych na stronie internetowej urzędu.	**1**

P. III - Specjalistyczne rozpoznania badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych, związanych z przygotowaniem lub realizacją projektu inwestycyjnego.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Liczba opracowanych specjalistycznych dokumentów związanych z dziedzictwem kulturowo-przyrodniczym	**1**
Liczba opracowanych dokumentów dotyczących planowanych inwestycji.	**2**

P. III - Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i sposobach jego ochrony.

Miernik	Ilość w skali 4 lat
Liczba zorganizowanych szkoleń dla pracowników urzędu związanych z zagadnieniami ochrony dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego.	**1**
Liczba pracowników biorąca udział w konferencjach, szkoleniach poświęconym zagadnieniom z zakresu architektury, urbanistyki i ochrony dziedzictwa kulturowego.	**3**
Liczba zorganizowanych spotkań dla mieszkańców zrewitalizowanych obiektów dot. ochrony i odpowiedzialności za miejsce w którym przebywają i mieszkają.	**1**

W celu realizacji priorytetów oraz związanych z nimi zadań należy podjąć działania, które będą sukcesywnie realizowane i monitorowane w okresie 4 lat. Aby osiągnąć określone efekty, zadania można podzielić na podokresy, zgodnie z opracowanymi dla nich projektami, ujmującymi ich długoterminową realizację. W trakcie tego procesu mogą wyniknąć problemy, które w miarę możliwości należy uwzględnić.

Realizacja Programu jest procesem długofalowym. Po upływie dwóch lat sprawozdanie z realizacji wyznaczonych zadań sporządzi komórka organizacyjna urzędu, koordynująca realizację programu, a następnie przedstawi ją burmistrzowi. Po akceptacji ocena zostanie przedłożona Radzie Miasta będzie ona jednocześnie stanowić punkt wyjścia do wprowadzania uzasadnionych zmian i usprawniania programu. Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Miejskiej Piechowice 2016-2019,* która uwzględni wskaźniki odnoszące się do wytyczonych zadań.

11. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY MIEJSKIEJ PIECHOWICE 2016-2019.

Zakłada się, że zadania określone w Programie będą wykonywane za pomocą następujących podstawowych instrumentów:

- prawnych – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków, tworzenie parków kulturowych, wykonywanie decyzji administracyjnych np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- finansowych – m.in. współfinansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich, jak również dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych;
- koordynacji – m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi oraz z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- społecznych – m.in. poprzez działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi;
- kontrolnych – m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

12. MOŻLIWOŚCI FINASOWANIA ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY, ZACHOWANIA ORAZ PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Istotnym zagadnieniem związanym z zarządzaniem zasobami dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego jest kwestia finansowania wytyczonych w niniejszym Programie zadań. Beneficjentami ubiegającymi się o dotacje są przeważnie jednostki samorządu terytorialnego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, etc. Zazwyczaj pozyskane środki z większości źródeł przeznaczane są (w formie dotacji celowych) wyłącznie na obiekty wpisane do rejestru zabytków. O dotacje mogą również ubiegać się prywatne osoby będące właścicielami obiektów wpisanych do rejestru zabytków w ramach dotacji.

Środki finansowe mogą pochodzić z następujących źródeł:

- Środki Województwa Dolnośląskiego.
- Środki Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- Fundusze z Budżetu Państwa. Programy operacyjne zaplanowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Fundusze Unii Europejskiej związane z programami uwzględniającymi realizację przedsięwzięć związanych z zachowaniem, ochroną, promocją dziedzictwa kulturowego.

12.1. Środki Województwa Dolnośląskiego.

Zasady udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego, określa: ***Uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 roku w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego.*** Dofinansowanie w danym roku budżetowym może być udzielone do wysokości 50% ogółu nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku. W przypadku gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową albo wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, albo, gdy sytuacja wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych przy zabytku - dotacja może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót budowlanych. Wnioskodawca ubiegający się o kwotę dotacji wyższą niż 50% nakładów koniecznych zobowiązany jest umieścić we wniosku stosowną informację na ten temat wraz z uzasadnieniem. Maksymalna kwota wnioskowanej dotacji nie może być większa niż 200 000 złotych.

Otwarty konkursu ofert na realizację zadań publicznych z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego w 2016 roku.

Celem konkursu ofert[58] jest wyłonienie i wsparcie projektów dotyczących realizacji zadań publicznych Województwa Dolnośląskiego z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z udzieleniem dotacji na dofinansowanie ich realizacji. W ramach konkursu przewiduje się dofinansowanie siedmiu następujących rodzajów zadań: Festiwale sztuki, Edukacja kulturalna dzieci i młodzieży, Tradycyjne dziedzictwo kulturowe, Inicjatywa artystyczna, Dialog kulturowy, Wydawnictwa oraz Projekty interdyscyplinarne. Konkurs organizowany jest w dwóch edycjach, a łączna pula środków publicznych przewidzianych na realizację zwycięskich projektów wynosi rocznie około 1 500 000 złotych.

Uczestnikami konkursu mogą być organizacje, które prowadzą działalność statutową związaną z realizacją zadań objętych konkursem. Chodzi o organizacje pozarządowe w rozumieniu art. 3 ust. 2 i podmioty wymienione w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2014 r. poz. 1118 z późn. zmianami). Konkurs ofert na rok 2015 został już rozstrzygnięty. Należy monitorować stronę *http://www.umwd.dolnyslask.pl* w celu zapoznania się z kolejnym okresem planowania na 2016 rok.

Dotacje w trybie 19 a.

Corocznie samorząd województwa dolnośląskiego umożliwia otrzymanie dotacji na realizację zadania publicznego w sferze kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego z pominięciem otwartego konkursu ofert. Ofertę realizacji zadania publicznego złożyć mogą podmioty/organizacje na podstawie artykułu 19 a [59] (ust. od 1 do 6) ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jednolity: Dz. U. z 2010 r. nr 234, poz. 1536 z późn. zm.).

12.2. Środki Dolnośląskiego Konserwatora Zabytków

Dotacje przyznawane są na podstawie: *ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. Nr 162 z 2003 roku poz. 1568 z poźn. zm.) – rozdział 7: zasady finansowania opieki nad zabytkami oraz *Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (DZ. U. z 2005 r., Nr 112, poz. 940). Wojewódzki konserwator zgodnie z ww. dokumentami ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez wojewodę, pozostających w jego dyspozycji. O przyznanie dotacji mogą ubiegać się właściciele/użytkownicy zabytków wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków, nie będący jednostkami budżetowymi. Dotacje celowe przyznawane są wyłącznie na prace konserwatorskie mające na celu zachowanie substancji zabytku oraz utrzymanie lub

[58] http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/otwarty-konkurs-ofert/oferty-realizacji-zadan-publicznych-2015/.
[59] http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/dotacje-w-trybie-art-19-a/.

przywrócenie jego zabytkowego charakteru, oraz na projekty i dokumentacje związane z ww. pracami, nie dofinansowuje się prac modernizacyjnych. Terminy składania wniosków:

- wnioski o udzielenie dotacji na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku składa się do dnia 30 czerwca roku, w którym dotacja ma być udzielona,
- wnioski o udzielenie dotacji na prace, które zostaną przeprowadzone, składa się do dnia 28 lutego roku, w którym dotacja ma być udzielona[60].

Wsparciem dla gospodarzy obiektów zabytkowych jest także konkurs o „Laur Konserwatorski", organizowany corocznie przez Stowarzyszenie Konserwatorskie we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków pod patronatem Generalnego Konserwatora Zabytków, Wojewody oraz Marszałka Województwa. Celem konkursu jest wyłonienie wyróżniających się realizacji konserwatorskich, cechujących się wysoką jakością, prawidłowością działań przy zabytku, szczególną dbałością o kompleksowe przywrócenie mu świetności, utrwalenie wartości znaczenia oraz promocja dobrych wzorów realizacji prac przy zabytku, adaptacji i dbałości o jego właściwe utrzymanie i zagospodarowanie, uhonorowanie i wyróżnienie wzorowych inwestorów-gospodarzy zabytków i wykonawców prac.

12.3. Pozyskanie funduszy z budżetu państwa.

Uzyskanie funduszy na realizację zadań związanych z opieką i ochroną dziedzictwa kulturowego ze szczególnym uwzględnieniem prac przy obiektach zabytkowych reguluje: **Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940)[61].**

Udział w Programach Operacyjnych, zaplanowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, umożliwia uzyskanie funduszy na realizację zadań zawartych w Gminnym Programie Ochrony Zabytków. Programy obejmują okres 2004-2020[62], alokacja finansowa ze środków Ministra Kultury ogłaszana jest na każdy rok budżetowy.

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań, które ubiegają się o współfinansowanie w ramach programów europejskich. W zakresie projektów inwestycyjnych preferowane będą zamierzenia kompleksowe i gwarantujące zwiększenie dostępu do kultury. Dofinansowanie w ramach programu otrzymać mogą także projekty o znacznie mniejszym zasięgu, lecz ważne dla lokalnych społeczności. Preferowane będą zadania, których realizacja wpływa w sposób znaczący na dostępność do kultury na danym obszarze, jak również angażujące różnorodne grupy społeczne. W odniesieniu do projektów „miękkich" preferowane będą projekty

[60] http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/popup.php?id_menu_item=2546.
[61] Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 30 października 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. (Dz. U. 2014 poz. 399).
[62] Zgodnie z Narodową Strategią Kultury.

wspierające międzynarodową współpracę artystów i wymianę dzieł, jak również projekty służące budowie kompetencji i konkurencyjności sektora kultury oraz projekty mające na celu zwiększenie dostępu do kultury.

W ramach programu można ubiegać się o *Promesę* ministra na dofinansowanie wkładu własnego dla zadań niekomercyjnych, które ubiegają się o dofinansowania w ramach następujących programów europejskich:

- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych 2014-2020,
- Program Rozwój Obszarów Wiejskich 2014-2020,
- Program Kreatywna Europa,
- Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

Zakres realizowanych zadań dotyczy:

- ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego,
- budowy nowych obiektów, rozbudowy, przebudowy, remontu infrastruktury kultury oraz infrastruktury szkolnictwa artystycznego,
- realizacji międzynarodowych przedsięwzięć kulturalnych,
- rozwoju społeczeństwa informacyjnego w dziedzinie kultury,
- rozwoju zasobów ludzkich oraz podnoszenie poziomu wykształcenia społeczeństwa.

O Promesę mogą się ubiegać następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury, samorządowe instytucje kultury, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe, publiczne szkoły artystyczne, państwowe uczelnie artystyczne, archiwa państwowe. W ramach Programu przewidziano przeprowadzenie dwóch naborów wniosków, w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku[63].

Program Obserwatorium Kultury

Strategicznym celem programu jest wspieranie badań, których wyniki będę użyteczne przy kształtowaniu polityki kulturalnej państwa. Istotą programu jest dofinansowywanie projektów badawczych oraz projektów interpretujących dane o kulturze. Projekty wpisujące się w kluczowe założenia programu powinny odnosić się do jednego z poniższych zagadnień:

1. Oddolne zjawiska w kulturze.
2. Projekty kulturalne realizowane w Polsce o znaczeniu międzynarodowym.
3. Sektory kreatywne.
4. Polityka kulturalna.

Efektem programu powinno być uzyskanie wiedzy, która będzie użyteczna dla Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, uczelnie publiczne, uczelnie niepubliczne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą[64]. W ramach programu przewiduje się przeprowadzenie

[63]http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Promesa_Ministra_Kultury_i_Dziedzictwa_Narodowego_2016.pdf.

[64] http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151015_Obserwatorium_Kultury-popr-.pdf.

dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

Program Dziedzictwo Kulturowe

Celem Programu „Dziedzictwo kulturowe" jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej. Program „Dziedzictwo kulturowe" składa się z następujących priorytetów:

Program Dziedzictwo Kulturowe składa się z 6 priorytetów:

1. Priorytet „Ochrona zabytków"
2. Priorytet „Wspieranie działań muzealnych"
3. Priorytet „Kultura ludowa i tradycyjna"
4. Priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą"
5. Priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych"
6. Miejsca Pamięci Narodowej.

Priorytet „Ochrona zabytków"

Strategicznym celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, który będzie realizowany poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne W ramach priorytetu realizowane są zadania zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. W pierwszej kolejności wsparcie otrzymają obiekty najbardziej zagrożone oraz zabytki najcenniejsze, wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznane za Pomniki Historii oraz te, które posiadają wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem priorytetu jest także zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoświatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji.
Dofinansowanie może być udzielone do następujących rodzajów zadań:

- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania,
- prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków).

Do priorytetu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach Priorytetu mogą ubiegać się: osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. W przypadku realizacji ww. zadań o dofinansowanie ubiegać mogą się wyłącznie wnioskodawcy, których działalność nie jest finansowana ze

środków publicznych. O dofinansowanie w ramach Priorytetu nie mogą ubiegać się państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne oraz inne podmioty[65]. W ramach priorytetu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w następujących terminach: do 31 października 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

Priorytet „Wspieranie działań muzealnych”

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także - prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych. Rodzaje kwalifikujących się zadań to:

- organizacja czasowych wystaw muzealnych,
- modernizacja stałych wystaw muzealnych,
- tworzenie stałych wystaw muzealnych,
- publikacja katalogów do wystaw muzealnych,
- konserwacja muzealiów, archiwaliów, starych druków, rękopisów, kartografii, muzykaliów, ikonografii, grafiki artystycznej, dokumentów życia społecznego,
- zakup wyposażenia pracowni konserwatorskich.

Beneficjentami mogą być: samorządowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe[66]. W ramach priorytetu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

Priorytet „Kultura ludowa i tradycyjna”

Strategicznym celem priorytetu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim na obszarach wiejskich i miejskich. W ramach programu będzie realizowane nowe zadanie „Mistrz tradycji”, którego celem jest wspieranie procesu transmisji międzypokoleniowej w obrębie danej wspólnoty kulturowej przejawiającego się w bezpośrednim międzyludzkim przekazie wiedzy, umiejętności, funkcji.

Dofinansowywane będą działania związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przemianami) poszczególnych jej elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych, tradycji środowiskowych (w tym zawodowych i wiekowych np. zjawisk folkloru dziecięcego i młodzieżowego). Wsparcie otrzymają następujące rodzaje zadań:

[65]http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20150930Dziedzictwo_kulturowe_%E2%80%93_priorytet_1_%E2%80%93_Ochrona_Zabytkow_2016.pdf.
[66]http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151008Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_2-Wspieranie_dzialan_muzealnych_2016.pdf.

- realizacja projektów badawczych i popularyzatorskich z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii, etnomuzykologii i etnochoreologii[67], folklorystyki i dialektologii,
- dokumentacji, archiwizacji i jak najszerszego udostępniania unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultur tradycyjnych, w tym sztuki, rękodzieła i rzemiosła; gwary i języka regionalnego; muzyki, tańca, śpiewu; obrzędowości dorocznej i rodzinnej obyczajowości, w tym zwyczajów środowiskowych,
- przygotowania i opracowania ekspertyz, opinii oraz programów ochrony dotyczących zjawisk kultur tradycyjnych, w tym przeprowadzenia ewaluacji konsultacji społecznych związanych z realizacją postulatów Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- wykonania dokumentacji źródłowej i terenowej, przygotowania projektów dotyczących rekonstrukcji lub zaprojektowania strojów ludowych,
- wydania publikacji związanych z dokumentacją kultur tradycyjnych oraz współczesnych kontekstów ich funkcjonowania,
- szeroko pojętej animacji kulturowej i społecznej prowadzonej w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagających lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji,
- działań edukacyjnych, w tym warsztatów, kursów i szkoleń dotyczących zagadnień szeroko pojętej kultury tradycyjnej, w jej materialnym i niematerialnym wymiarze,
- działań popularyzujących unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, w tym konkursy, przeglądy, festiwale, seminaria i konferencje,
- zadań o charakterze artystycznym i użytkowym, inspirowanych tradycyjną twórczością, o charakterze interdyscyplinarnym i międzyśrodowiskowym.

Beneficjentami mogą być: samorządowe instytucje kultury, z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, kościoły i związki wyznaniowe, osoby prawne[68]. W ramach priorytetu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą.

Strategicznym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat. Wsparcie otrzymają projekty z zakresu:

- rewaloryzacji oraz prac remontowych i konserwatorskich w zabytkach polskich lub z Polską związanych, znajdujących się poza granicami kraju,
- rewaloryzacji, konserwacji, ochrony i zachowania zabytkowych cmentarzy i miejsc pamięci narodowej poza granicami kraju,

[67] Etnochoreologia - *w terenie bada kultury tańca ludów niepiśmiennych, chłopskich rolniczych pasterskich oraz subkultury, w których można zaobserwować różnorodne bardzo istotne funkcje tańca w organizacji życia społecznego.*

[68] http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151008Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_3-Kultura_ludowa_i_tradycyjna_2016.pdf.

- dokumentowania utraconego i rozproszonego polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą, w tym badań naukowych, kwerend bibliotecznych, archiwalnych i inwentaryzacji,
- publikacji oraz promocji badań naukowych nad dziedzictwem narodowym poza granicami kraju,
- upamiętniania wybitnych osób lub zdarzeń historycznych związanych z dziedzictwem narodowym poza granicami kraju,
- pomocy instytucjom stowarzyszonym w Stałej Konferencji Muzeów, Bibliotek i Archiwów Polskich poza Krajem oraz innym instytucjom emigracyjnym i organizacjom polonijnym, prowadzącym działalność w zakresie ochrony dziedzictwa narodowego.

O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury, samorządowe instytucje kultury, archiwa państwowe, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne[69]. W ramach priorytetu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

Ochrona zabytków archeologicznych.

Strategicznym celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Wsparcia nie otrzymają projekty, które prowadzą do niszczenia stanowisk archeologicznych (np. poprzedzające rekonstrukcje na stanowisku archeologicznym). Rodzaje kwalifikujących się zadań:

- niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

O dofinansowanie w ramach Priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą[70]. W ramach priorytetu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

[69]mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Dziedzictwo_kulturowe_–_priorytet_4_–_Ochrona_dziedzictwa_kulturowego_2016.pdf.
[70]http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151008Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_5-Ochrona_zabytkow_archeologicznych_2016.pdf.

Miejsca Pamięci Narodowej

Strategicznym celem priorytetu *Miejsca Pamięci Narodowej*[71] jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. W sposób szczególny dotyczy to miejsc noszących ślady masowych zbrodni reżimów totalitarnych. W ramach priorytetu dofinansowanie otrzymają:

- zadania uwzględniające zachowanie autentyzmu terenu miejsca pamięci oraz związanych z nim obiektów m.in. poprzez w działania o charakterze remontowo-konserwatorskim, konserwację muzealiów i archiwaliów, utrzymywanie porządku na terenie miejsca pamięci oraz w każdym z przypadków i/lub przygotowanie dokumentacji technicznej z tym związanej,
- zadania związane z infrastrukturą miejsca pamięci, m.in.: zakup sprzętu, zakup nieruchomości, roboty budowlane, oznakowanie drogi do miejsca pamięci oraz obiektów i miejsc związanych z jego historią,
- zadania badawcze i dokumentacyjne, w tym: badania archeologiczne (ekshumacje, których przeprowadzenie jest niezbędne do realizacji badań), gromadzenie danych ofiar i innego rodzaju danych historycznych oraz tworzenie baz danych i inwentaryzacja,
- zadania popularyzatorsko-edukacyjne, w tym: działania wystawiennicze, działania wydawnicze, organizowanie uroczystości rocznicowych i upamiętniających, organizacja lekcji muzealnych i lekcji w szkołach, włączenie wolontariuszy i lokalnej społeczności do opieki lub prac badawczych nad miejscem pamięci, opracowanie stron internetowych.

O dofinansowanie w ramach priorytetu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury sprawujące opiekę nad przynajmniej jednym miejscem pamięci narodowej[72]. W ramach priorytetu przewiduje się przeprowadzenie dwóch naborów wniosków w terminach do 30 listopada 2015 roku oraz do 31 marca 2016 roku.

[71] Miejsce Pamięci Narodowej – *miejsce popełnienia w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych zbrodni, w szczególności zbrodni ludobójstwa, zbrodni wojennej i zbrodni przeciwko ludzkości, na obywatelach polskich, w tym obywatelach polskich będących przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych lub grup posługujących się językiem regionalnym, lub obywatelach innych państw, o ile upamiętnienie miejsca nie wiąże się z gloryfikacją sprawców tego rodzaju zbrodni. To także miejsce spoczynku ofiar działań zbrojnych oraz ofiar zbrodni, miejsce funkcjonowania obozów koncentracyjnych, obozów zagłady, obozów jenieckich oraz innych miejsc przetrzymywania ofiar zbrodni i represji, miejsce związane z działaniami prowadzonymi na rzecz obrony lub odzyskania pełnej niepodległości przez Rzeczpospolitą Polską.*, na*:* http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Dziedzictwo_kulturowe_%E2%80%93_priorytet_6_%E2%80%93_Miejsca_Pamieci_Narodowej_2016.pdf.

[72] http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Dziedzictwo_kulturowe_%E2%80%93_priorytet_6_%E2%80%93_Miejsca_Pamieci_Narodowej_2016.pdf.

12.4. Programy strukturalne Unii Europejskiej.

Możliwość pozyskiwania funduszy ze środków Unii Europejskiej poprzez uczestnictwo w programach umożliwiających realizację projektów z obszaru kultury oraz przedsięwzięć związanych z ochroną zabytków.

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020.
- LEADER.
- Program interreg v-a republika czeska - polska 2014 - 2020/Fundusz Mikroprojektów.
- Program Współpracy INTERREG Polska-Saksonia 2014-2020.
- Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego.
- Fundusz Wyszehradzki.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020.

Projekty z zakresu dziedzictwa kulturowego mogą być realizowane w oparciu o Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014-2020. Wsparcie finansowe można uzyskać w ramach Osi Priorytetowej 4 - *Środowisko i Zasoby*, Priorytet inwestycyjny 4.3 *Dziedzictwo kulturowe*. Koszty całkowite projektu nie mogą przekraczać 5 ml Euro.

W ramach priorytetu dofinansowanie otrzymają projekty obejmujące rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację oraz zachowanie i adaptację wraz z robotami budowlanymi obiektów zabytkowych oraz obszarów zabytkowych wpisanych do rejestru prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu. Ponadto wsparcie otrzymają projekty obejmujące przystosowanie tych obiektów do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności dostosowanie do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej) wraz z zakupem niezbędnego sprzętu/wyposażenia. Elementem uzupełniającym do ww. projektów będą zadania związane z dostosowaniem infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych, adaptacja i zastosowanie środków ochrony (np. przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej), przedsięwzięcia dotyczące infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi, chodniki, drogi) – do 15% wartości projektu, konserwacja, restauracja zabytków ruchomych znajdujących się w ww. zabytkach nieruchomych objętych wsparciem.

Wsparciem będą objęte projekty dotyczące instytucji kultury, w tym: przebudowa/rozbudowa obiektów zajmowanych przez te instytucje (wraz z zakupem niezbędnego sprzętu), zastosowanie rozwiązań energooszczędnych zmniejszających ogólne koszty eksploatacji, doposażenie w sprzęt (w tym informatyczny), niezbędny do rozwoju oferty odpowiadającej na nowe potrzeby oraz oprogramowania komputerowe ułatwiające

wewnętrzne zarządzanie ww. instytucji. W odniesieniu do projektów szkół i uczelni artystycznych możliwe będzie wsparcie w zakresie związanym z prowadzoną działalnością kulturalną i artystyczną, przy czym wsparcie to nie obejmuje działalności stricte dydaktycznej[73].

Potencjalni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- administracja rządowa,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- organizacje pozarządowe, w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne,
- LGD,
- przedsiębiorcy,
- instytucje kultury: samorządowe, państwowe oraz współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego,
- szkoły wyższe, ich związki i porozumienia, szkoły artystyczne[74].

Projekty dotyczące udostępniania zasobów przyrodniczych, przyczyniające się do rozwoju ruchu turystycznego, realizowane są w ramach Priorytetu inwestycyjnego 4.4 *Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych*. Wsparciem będą objęte projekty mające na celu wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody oraz umożliwiona będzie realizacja projektów obejmująca wykorzystanie i udostępnianie lokalnych zasobów przyrodniczych m.in. na cele turystyczne: tereny wypoczynkowe, ścieżki rowerowe, ścieżki konne, jak również przedsięwzięcia związane z rozbudową ośrodków edukacji ekologicznej i kampanii informacyjno-edukacyjnych.

Potencjalni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- administracja rządowa,
- PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- organizacje pozarządowe, w tym regionalne i lokalne organizacje turystyczne,
- LGD,
- przedsiębiorcy,
- szkoły wyższe, ich związki i porozumienia, jednostki naukowe[75].

Projekty związane z rewitalizacją fizyczną, gospodarczą i społeczną ubogich społeczności m.in. na obszarach wiejskich mogą otrzymać wsparcie finansowe w ramach Osi

[73] http://rpo.dolnyslask.pl/wp-content/uploads/2015/09/SZOOP_po-IK-UP_01_09czysta.pdf.
[74] http://rpo.dolnyslask.pl/wp-content/uploads/2015/08/RPO-WD-2014-2020.pdf.
[75] Tamże.

Priorytetowej 6 – *Infrastruktura spójności społecznej* Priorytet inwestycyjny – *Rewitalizacja zdegradowanych obszarów*. Kompleksowe działania w tym zakresie obejmą m.in. przebudowę lub adaptację zdegradowanych budynków, obiektów, terenów i przestrzeni do przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych, edukacyjnych, kulturalnych lub rekreacyjnych. Wsparcie będzie udzielane w oparciu o kompleksowy Program Rewitalizacji lub inne dokumenty z powyższego zakresu.

Potencjalni beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego,
- jednostki sektora finansów publicznych, inne niż wymienione powyżej,
- wspólnoty i spółdzielnie mieszkaniowe,
- towarzystwa budownictwa społecznego,
- organizacje pozarządowe,
- kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- instytucje kultury,
- LGD,
- uzdrowiska,
- podmioty lecznicze,
- podmiot wdrażający instrument finansowy.

Istotną funkcję w zachowaniu dziedzictwa kulturowego pełnią wszelkie przedsięwzięcia związane z dokumentowaniem zasobów kulturowych. W ramach Osi Priorytetowej 2 - *Technologie Informacyjno-Komunikacyjne*, Priorytetu Inwestycyjnego*: E-usługi* wsparciem będą objęte projekty dotyczące digitalizacji zasobów i treści, np. kulturowych, naukowych będących w posiadaniu instytucji szczebla regionalnego i lokalnego oraz służące zapewnieniu powszechnego i otwartego dostępu w postaci cyfrowej do danych będących w posiadaniu w/w instytucji.

LEADER

Jednym z działań, które realizowane będzie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020) jest „LEADER”, czyli wspierany ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS). Instrument RLKS (ang. Community-led local development – CLLD) oparty jest na metodzie LEADER stosowanej w perspektywie finansowej Unii Europejskiej (UE) 2007-2013 w ramach: II filaru wspólnej polityki rolnej jako „podejście LEADER”, czyli obowiązkowa oś 4 Leader programów rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych z EFRROW oraz wspólnej polityki rybołówstwa jako „zrównoważony rozwój obszarów zależnych głównie od rybactwa”, w ramach osi priorytetowej 4 programów operacyjnych współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rybackiego. Gmina miejska Piechowice należy do Stowarzyszenia „Partnerstwo Ducha Gór” działające jako Lokalna Grupa Działania[76]. Dokumenty

[76] Uchwała Nr 26/V/20 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 lutego 2015 roku w sprawie przystąpienia Gminy Miejskiej Piechowice do Stowarzyszenia „Partnerstwo Ducha Gór” działającego, jako Lokalna Grupa Działania.

strategiczne, dotyczące pozyskania środków m.in. na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego, są w fazie opracowania[77].

Program interreg v-a republika czeska - polska 2014 - 2020

Zasięg terytorialny Programu obejmuje po stronie czeskiej 5 krajów: liberecki, kraloweradecki, pardubicki, ołomuniecki i morawskośląski. Po stronie polskiej:6 podregionów: bielski i rybnicki (województwo śląskie), jeleniogórski i wałbrzyski (województwo dolnośląskie), nyski i opolski (województwo opolskie). Do obszaru wsparcia po stronie polskiej należy ponadto powiat strzeliński (podregion wrocławski w województwie dolnośląskim) i powiat pszczyński (podregion tyski w województwie śląskim). W Programie stosuje się zasadę Partnera Wiodącego, której celem jest pogłębienie współpracy transgranicznej w ten sposób, że realizowana jest ona w jasno zdefiniowanej i określonej umową strukturze partnerstwa projektowego tworzonego przez partnerów z obu krajów, przy czym jeden z nich jest Partnerem Wiodącym. Zasada Partnera Wiodącego polega przede wszystkim na składaniu wspólnego wniosku i realizacji wspólnego projektu transgranicznego. Z zasady tej wynika, że na podstawie wzajemnego porozumienia partnerów jeden z nich przejmuje odpowiedzialność za projekt jako całość wobec Instytucji Zarządzającej Programu i Komisji Europejskiej, stając się tzw. Partnerem Wiodącym projektu.

W Projekcie Programu zadania z zakresu omawianej problematyki będą realizowane w ramach Osi Priorytetowej 2 - *Rozwój potencjału przyrodniczego i kulturowego na rzecz wspierania zatrudnienia.* W ramach Priorytetu inwestycyjnego: *Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich rozwój.*

Wsparcie finansowe otrzymają następujące typy zadań:

- zachowanie i odnowa atrakcji kulturowych i przyrodniczych ukierunkowane na ich wykorzystanie dla zrównoważonego rozwoju wspólnego pogranicza m.in.: poprzez rekonstrukcję, rewitalizację, odnowę zasobów przyrodniczych i kulturowych zmierzających do wzbogacenia oferty turystycznej,
- rozwój i odnowa lokalnych tradycji folklorystycznych i innych form niematerialnego lokalnego lub regionalnego dziedzictwa kulturowego, pod warunkiem możliwości ich wykorzystania w celu zwiększenia ruchu turystycznego na obszarze pogranicza poprzez organizację festiwali tradycji, pokazów rzemiosła artystycznego, etc.,
- działania w zakresie infrastruktury w celu transgranicznego udostępnienia i wykorzystania kulturowego i przyrodniczego dziedzictwa regionu przygranicznego, w tym rekonstrukcja/przebudowa i modernizacja istniejących lokalnych i regionalnych połączeń drogowych, rekonstrukcja/przebudowa i modernizacja infrastruktury turystycznej zwiększającej wykorzystanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego (np. ścieżki rowerowe, ścieżki edukacyjne, stojaki na rowery, tablice informacyjne itp.) oraz

[77] Należy monitorować stronę: http://www.konkursy.duchgor.org/pl/6/aktualnosci/ oraz stronę urzędu marszałkowskiego Dolnego Śląska: http://www.umwd.dolnyslask.pl/obszarywiejskie/prow-2014-2020/legislacja-prow-2014-2020.

dostosowanie jej dla potrzeb odwiedzających (niepełnosprawni, rodziny z dziećmi, seniorzy itp.),

- wspólne działania informacyjne, marketingowe i promocyjne w dziedzinie wykorzystania atrakcji przyrodniczych i kulturowych znajdujących się na obszarze pogranicza, w tym m.in.: kampanie promujące dziedzictwo kulturowe, wspólna prezentacja i promocja ww. zasobów z wykorzystaniem technologii mobilnych (strony internetowe, portale społecznościowe, aplikacje mobilne, wykorzystanie QR Code itp.), wspólny udział w targach i podobnych turystycznych wydarzeniach promocyjnych,
- opracowania studyjne, strategie, plany zmierzające do wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych,

Potencjalni beneficjenci: władze publiczne, ich związki i stowarzyszenia, organizacje powołane przez władze publiczne, organizacje pozarządowe, Europejskie Ugrupowania Współpracy Terytorialnej, kościoły i związki wyznaniowe, stowarzyszenia i związki działające w obszarze turystyki[78]. W programie przewiduje się również możliwość dofinansowania w ramach Funduszu Mikroprojektów.

Fundusz Mikroprojektów

Wsparcie otrzymają zadania związane z ochroną i zachowaniem dziedzictwa kulturowego jak również wykorzystaniem potencjału naturalnego i kulturowego pogranicza w ramach Funduszu Mikroprojektów.

Fundusz Mikroprojektów to instrument wsparcia projektów o znaczeniu lokalnym wykazujących oddziaływanie transgraniczne. Realizowany jest w formie 6 projektów parasolowych, pokrywających łącznie cały obszar wsparcia i jest zarządzany przez euroregiony (dalej jako: Zarządzający FM): Nisa – Nysa, Glacensis – Glacensis, Praděd – Pradziad, Silesia – Silesia, Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński, Beskydy – Beskidy. Każdy Fundusz Mikroprojektów stanowi samodzielny projekt parasolowy, na którego realizację składają się poszczególne mikroprojekty realizowane przez mikrobeneficjentów.

Programu Współpracy INTERREG Polska-Saksonia 2014-2020

Program został zaakceptowany przez Komisję Europejską 11 czerwca 2015 roku. Obszar kwalifikowalny Programu Współpracy INTERREG Polska-Saksonia 2014-2020 obejmuje: po polskiej stronie - podregion jeleniogórski w województwie dolnośląskim oraz powiat żarski w podregionie zielonogórskim (województwo lubuskie), po niemieckiej stronie - powiaty Görlitz i Bautzen. Uzyskanie dofinansowania projektu uwarunkowane jest wysoką jakością współpracy podmiotów polskich i niemieckich. Określony projekt realizowany jest wspólnie przez przynajmniej jednego partnera ze strony polskiej i jednego ze strony niemieckiej.

Zadania związane z ochroną zasobów przyrodniczo-kulturowych będą realizowane w ramach Osi priorytetowej I – *Wspólne dziedzictwo naturalne i kulturowe*. Celem jest zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania ww. zasobami.

[78]http://www.cz-pl.eu/wnioskodawca-dokument-programowy.html;http://www.cz-pl.eu/wnioskodawca-podrecznik -wnioskodawcy.html.

Rodzaje przykładowych działań:

❖ Działania na rzecz ochrony przyrody:
– budowa lub modernizacja małej infrastruktury turystycznej służącej ograniczaniu antropopresji na obszarach cennych przyrodniczo,
– wspólna ochrona transgranicznych siedlisk przyrodniczych i gatunków,
– rozwój i intensyfikacja współpracy parków, ogrodów botanicznych oraz zoologicznych na rzecz ochrony przyrody,
– realizacja działań wspierających ochronę i rozwój dziedzictwa naturalnego oraz krajobrazu w obszarze wsparcia.

❖ Działania na rzecz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego obejmują m.in. :
– opracowanie wspólnych standardów i strategii w zakresie ochrony i konserwacji zabytków kultury, w tym standardy poprawiające ich efektywność energetyczną,
– rewitalizacja i promocja zabytków przyrody i kultury, m.in. rewitalizacja mająca na celu poprawę efektywności energetycznej oraz wykorzystanie zrównoważonych źródeł energii,
– poprawa infrastruktury kultury poprzez rozwój projektów kulturalnych i utrzymanie obiektów sztuki,
– opieka nad wspólnym historycznym krajobrazem kulturowym (np. kraina domów przysłupowych),
– programy wymiany zabytków ruchomych i muzealiów (np. wystawy czasowe, objazdowe itp.)
– digitalizacja zabytków ruchomych i nieruchomych związanych z obszarem trans-granicznym.

❖ Działania na rzecz rozwoju dziedzictwa kulturalnego i naturalnego:
– tworzenie, rozbudowa sieci ścieżek rowerowych wraz z małą infrastrukturą,
– tworzenie i promocja wspólnych produktów, sieci informacyjnych i dydaktycznych w zakresie dziedzictwa naturalnego i kulturowego,
– sieciowanie (szlaki m. in. tematyczne, dydaktyczne, strategie marketingowe), w tym rozbudowa istniejącego systemu ścieżek krajobrazowych, kulturowych, rowerowych – jako elementu wykorzystania szczególnego potencjału do rozwoju turystyki,
– koordynacja transgraniczna systemów informacji turystycznej, stworzenie spójnego systemu oznakowania i informacji o zabytkach kulturowych i naturalnych,
– utworzenie i wspieranie wspólnej marki regionu,
– tworzenie i rozbudowa wielojęzycznych systemów informacyjnych i sprzedażowych związanych z promocją obiektów turystycznych i kulturalnych,
– koordynacja systemu integracji biletowej na obszarze wsparcia w celu promocji i poprawy dostępności obiektów dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Elementami projektów mogą być również działania uzupełniające, w tym infrastrukturalne, np. w zakresie promocji i poprawy dostępności obiektów dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Beneficjent wiodący lub partner projektu muszą należeć do jednej z niżej wymienionych kategorii instytucji: jednostki administracji państwowej, regionalnej i lokalnej, stowarzyszenia tych jednostek i instytucje im podległe posiadające osobowość prawną lub

nieposiadające osobowości prawnej (na podstawie mającego zastosowanie prawa krajowego, pod warunkiem, że ich przedstawiciele są uprawnieni do podejmowania w imieniu danego podmiotu zobowiązań prawnych oraz finansowych), podmiot ustanowiony zgodnie z prawem publicznym lub prywatnym dla konkretnego celu zaspokajania potrzeb w interesie ogólnym, organizacje pozarządowe non-profit, stowarzyszenia oraz organizacje partnerstwa społecznego i gospodarczego[79].

Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego

Norweski Mechanizm Finansowy oraz Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (czyli tzw. fundusze norweskie i fundusze EOG) są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom UE. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (UE + Islandia, Liechtenstein, Norwegia). Zadania z zakresu ochrony dziedzictwa są realizowane w obszarze wsparcia: Kulturowe dziedzictwo w ramach 2 Programów: *Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej, Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.*

Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej.

Program ma na celu rozwój kontaktów w zakresie wymiany kulturalnej oraz wymianę dobrych praktyk z tego obszaru pomiędzy Polską, a państwami-darczyńcami: Islandią, Liechtensteinem i Norwegią. Partnerstwo w projektach zgłaszanych w konkursie jest wymagane.
Wsparcie mogą otrzymać następujące typy działań:

- organizacja wystaw, spektakli, koncertów, festiwali (w tym filmowych) i innych wydarzeń artystycznych,
- wspieranie współpracy oraz wymiany artystów w zakresie m.in. sztuk plastycznych, sztuk scenicznych, muzyki, fotografii, filmu i innych,
- wspieranie współpracy szkół artystycznych i uczelni artystycznych,
- współpraca ekspertów w dziedzinie nowoczesnych technik, dokumentacji, ochrony, konserwacji i promocji dziedzictwa kulturowego, zwalczania nielegalnego wywozu i wwozu oraz handlu skarbami kultury, zarządzania dziedzictwem narodowym,
- współpraca międzyinstytucjonalna instytucji kultury i archiwów.

W ramach programu zaplanowano dwa nabory wniosków. Około 70% alokacji (z puli środków przeznaczonych na realizację projektów, w tym dotyczących współpracy instytucjonalnej) zostanie przeznaczone na wsparcie dużych projektów, a 30% alokacji – na wsparcie małych projektów z zakresu wymiany kulturalnej.

Potencjalni beneficjenci: państwowe i samorządowe instytucje kultury, instytucje filmowe, publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne, uczelnie publiczne (w przypadku projektów realizowanych przez ich wydziały artystyczne oraz wydziały

[79] https://www.ewt.gov.pl/media/5542/Program_Interreg_Polska_Saksonia.pdf.

związane z kulturoznawstwem, historią, dziedzictwem kulturowym, zarządzaniem kulturą), archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, organizacje pozarządowe ze sfery kultury[80].

Konserwacja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego.

Celem programu jest ochrona, zachowanie i udostępnianie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Partnerstwo w projektach zgłaszanych w konkursie nie jest wymagane.

W ramach programu współfinansowane będą następujące typy działań:

- rewitalizacja, konserwacja, renowacja i adaptacja na cele kulturalne historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z otoczeniem (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- budowa, rozbudowa, remonty i przebudowa instytucji kultury (zakup wyposażenia może stanowić integralną część projektu),
- konserwacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audiowizualnych, w tym filmowych,
- rozwój zasobów cyfrowych w dziedzinie kultury, w tym: digitalizacja zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów i zbiorów audio, audiowizualnych i filmowych oraz tworzenie wirtualnych instytucji kultury.

Na realizację projektów z zakresu dokumentacji historii kultury, w tym mniejszości etnicznych i narodowych, zostanie przeznaczone 5 proc. alokacji. W programie będą realizowane projekty wybrane w ramach otwartego naboru wniosków. Poziom dofinansowania wynosi maksymalnie do 85% kosztów kwalifikowanych. Wartość dofinansowania projektu: od 1 mln do 8 mln Euro. O dofinansowanie będą mogły ubiegać się projekty inwestycyjne gotowe do realizacji[81].

Uprawnieni beneficjenci: państwowe i samorządowe instytucje kultury, publiczne szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne, publiczne uczelnie wyższe, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe ze sfery kultury.

Fundusz Wyszehradzki

Na mocy podpisanego 9 czerwca 2000 roku Statutu przez premierów rządów państw V4 (Republika Czeska, Republika Węgierska, Rzeczpospolita Polska i Republika Słowacka) powstał Międzynarodowy Fundusz Wyszehradzki (*International Visegrad Fund* – IVF). Do głównych zadań Funduszu należą budowa wspólnej tożsamości narodów wyszehradzkich, intensyfikacja kontaktów pomiędzy społeczeństwami, wspieranie współpracy kulturalnej, naukowej, edukacyjnej, artystycznej i turystycznej oraz wymiany młodzieży.

Fundusz prowadzi również programy grantowe (tzw. granty małe, standardowe i strategiczne), programy stypendialne, programy adresowane do środowiska artystycznego

[80] Należy monitorować stronę: *http://www.eog.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-funduszach/nabory-wnioskow/harmonogram/*.

[81] http://www.eog.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-funduszach/poznaj-zasady-dzialania-funduszy/obszary-wsparcia/kulturowe-dziedzictwo/.

oraz program grantów uniwersyteckich. W 2012 roku powstał specjalny program z myślą o współpracy z państwami Partnerstwa Wschodniego tzw. V4EaP (*Visegrad for Eastern Partnership*). Działania z zakresu promocji dziedzictwa kulturowego mogą otrzymać w ramach m.in.: małych i standardowych grantów. Celem Funduszu jest wspierania współpracy z krajów Grupy Wyszehradzkiej oraz integrację tych państw z Unią Europejską.

Małe granty

Dofinansowanie mogą uzyskać projekty dotyczące następujących obszarów:

- współpraca kulturalna (np. festiwale, publikacje),
- współpraca naukowa i badania naukowe (np. konferencje, publikacje, badania),
- edukacja (np. seminaria, szkoły letnie),
- wymiana młodzieży (np. sport, imprezy edukacyjne i kulturalne dla młodzieży i dzieci),
- współpraca transgraniczna (np. projekty dwóch państw, które znajdują się na granicy, w odległości 50 km od granicy),
- promocja turystyki (np. portale turystyczne, przewodniki, prezentacje, targi broszury, prezentacja konkretnych miejsc).

Terminy składania wniosków do: 1 marca, 1 czerwca, 1 września, 1 grudnia br.
Roczny budżet: 640 000 euro.
Maksymalne dofinansowanie (jednorazowa refundacja): 6.000 euro.

Środki otrzymane z Funduszu nie mogą przekraczać 80% całkowitych kosztów projektu (w tym również wkład własny i granty z innych instytucji/organizacji). Warunkiem otrzymania dofinansowania jest realizacja projektu przez co najmniej 3 partnerów z Grupy Wyszehradzkiej. Preferowane są projekty, w których uczestniczą partnerzy ze wszystkich krajów przynależących do Grupy Wyszehradzkiej. Tylko w przypadku projektów transgranicznych o grant mogą starać się dwa podmioty. Budżet realizacji projektu nie może obejmować okresu dłuższego niż 6 miesięcy[82].

Standardowe granty

Działania dotyczące m.in. promocji dziedzictwa kulturowego (projekty jak wyżej).
Terminy składania wniosków do: 15 marca, 15 września br.
Roczny budżet: 2 200.000 euro.
Minimalne dofinansowanie (jednorazowa refundacja): 6 001 euro (dofinansowanie może także osiągnąć kwotę 10-15 000 euro). Środki otrzymane z Funduszu nie mogą przekraczać 80% całkowitych kosztów projektu (w tym również wkład własny i granty z innych instytucji/organizacji). Budżet projektu nie może obejmować okresu dłuższego niż 12 miesięcy[83].

[82] http://visegradfund.org/grants/small-grants/.
[83] http://visegradfund.org/grants/standard_grants/.

13. FINANSOWANIE ZADAŃ ZWIĄZANYCH Z ZACHOWANIEM I OCHRONĄ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Środki finansowe przeznaczone do realizacji projektów związanych pośrednio lub bezpośrednio z zachowaniem, w tym promocją zasobów dziedzictwa kulturowo-przyrodniczego, zostały zaplanowane m.in. w Budżecie Gminy Miejskiej Piechowice na rok 2015 oraz w Wieloletniej Prognozie Finansowej[84]. Planowane wydatki obejmują następujące dziedziny i zadania:

- Zadania w zakresie upowszechniania turystyki – 40 000,00 zł (Dokumentacja projektowa Czesko-Polski Szlak Grzbietowy)

- Kultura i ochrona dziedzictwa kulturowego – 379 960,00 zł
  - Domy i ośrodki kultury – 326 260,00 zł
  - Biblioteki – 38 700,00 zł

- Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami – 15 000 zł

- Rezerwaty i pomniki przyrody – 2 800,00 zł

- Utrzymanie zieleni w miastach – 132 100,00 zł

[84] Uchwała Nr 43/VI/2015 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 marca 2015 r. w sprawie zmian budżetu Gminy Miejskiej Piechowice na rok 2015; Uchwała Nr 6/III/2014 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 marca 2015 r. Uchwała Budżetowa na rok 2015 Gminy Miejskiej Piechowice; Uchwała Nr 44/VI/2015 Rady Miasta Piechowice z dnia 26 marca 2015 r., w sprawie zmiany Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2015-2020; Uchwała Nr 7/III/2014 Rady Miasta Piechowice z dnia 30 grudnia 2014 r., w sprawie uchwalenia Wieloletniej Prognozy Finansowej Gminy Miejskiej Piechowice na lata 2015-2020.

BIBLIOGRAFIA:

- Bumażnik Jarosław, *Szklany Ogród otwarty*, Informator Piechowicki, wrzesień 2013, s. 2, 3.
- Bumażnik Jarosław, *Zagospodarowanie Parku Miejskiego*, Informator Piechowicki, czerwiec 2013, s. 6.
- Domsch Hilke, *Piechowice-Oferty turystyczne, Informacje, Jelenia Góra, s. 7.*
- Dziwiszewska Agnieszka, *Historia kościoła ewangelickiego*, Informator Piechowicki, Listopad 2013, nr 11/1
- Gasz Zdzisław, *Piechowice – Wielka i mała historia*, Piechowice 2012, s. 11.
- Gwosdz Krzysztof, *W kraju Pana Boga, Dziedzictwo kulturowe Sudetów*, [w:] Badania i Podróże Naukowe Karkowskich Geografów, T.III, Kraków 2007, s. 96-110.
- Karkonosze na zimę, Piechowice, , e-przewodnik, Wrocław, s.54-63
- Liebich Curt und Lotte, *Häuserbuch von Petersdorf im Riesengebirge*, Neustadt 1965.
- Liebich Curt, *Werden und Wachsen von Petersdorf im Riesengebirge*, Würyburg 1961.
- Łaborewicz Ivo, *Ludność stolicy po Powstaniu Warszawskim 1944 w obozie w Piechowicach*, [w:] Rocznik Jeleniogórski, t. XXXVI, Jelenia Góra 2004, s. 161-169.
- Masny Stanisław, *Michałowice. Wieś w śląskich Karkonoszach. Próba opisu miejscowości. Zebrane przez Gizelę Werner, z domu Thiel*, s. 75.
- Skowroński Janusz, *Karkonoski cmentarz pełen zagadek*, w: Odkrywca, Nr 12, 2012,s. 37,38.3, s. 8, 9.
- Suchodolski Jacek, *Architektura schronisk górskich w Sudetach*, Wrocław 2015.
- Szymczyk Maciej, *Historia Fabryki Papieru w Piechowicach*, Duszniki Zdrój 2005.

STRONY INTERNETOWE:

- http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2015.
- http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20130000121.
- http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WMP20120000882.
- https://www.mir.gov.pl/media/3337/KSRR_13_07_2010.pdf.
- http://piechowice.bip.pbox.pl/public/?id=54507.
- http://crystaljulia.com/historia/.
- http://dolny-slask.org.pl/515067,Piechowice,Palac_Pakoszow.html.
- http://www.palac-pakoszow.pl/palac.
- http://piechowice.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=263.

- http://piechowice.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2635&Itemid=1.
- http://www.kolej.one.pl/~halski/linie/tanvald/tanvald.html.
- http://www.przystanekd.pl/nr/kds2015.pdf.
- http://www.karkonosze.ws/centrum_nadawcze_rtv_sniezne_kotly_artykul_90.html.
- http://piechowice.pl/index.php?Option=com_content&task=view&id=22.
- http://noclegi.piechowice.pl/pl/noclegi/kat/agroturystyka.
- http://piechowice.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=47&Itemid=94.
- http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/otwarty-konkurs-ofert/oferty-realizacji-zadan-publicznych-2015/.
- http://www.umwd.dolnyslask.pl/kultura/dotacje-w-trybie-art-19-a/.
- http://wosoz.ibip.wroc.pl/public/popup.php?id_menu_item=2546.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Promesa_Ministra_Kultury_i_Dziedzictwa_Narodowego_2016.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151015_Obserwatorium_Kultury-popr-.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20150930Dziedzictwo_kulturowe_%E2%80%93_priorytet_1_%E2%80%93_Ochrona_Zabytkow_2016.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151008Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_2-Wspieranie_dzialan_muzealnych_2016.pdf
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151008Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_3-Kultura_ludowa_i_tradycyjna_2016.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Dziedzictwo_kulturowe_–_priorytet_4_–_Ochrona_dziedzictwa_kulturowego_2016.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151008Dziedzictwo_kulturowe-priorytet_5-Ochrona_zabytkow_archeologicznych_2016.pdf.
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Dziedzictwo_kulturowe_%E2%80%93_priorytet_6_%E2%80%93_Miejsca_Pamieci_Narodowej_2016.pdf
- http://www.mkidn.gov.pl/media/po2016/dokumenty/20151012_Dziedzictwo_kulturowe_%E2%80%93_priorytet_6_%E2%80%93_Miejsca_Pamieci_Narodowej_2016.pdf
- http://rpo.dolnyslask.pl/wp-content/uploads/2015/09/SZOOP_po-IK-UP_01_09czysta.pdf.
- http://www.cz-pl.eu/wnioskodawca-dokument-programowy.html;http://www.cz-pl.eu/wnioskodawca-podrecznik -wnioskodawcy.html.
- https://www.ewt.gov.pl/media/5542/Program_Interreg_Polska_Saksonia.pdf.
- http://www.eog.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-funduszach/poznaj-zasady-dzialania-funduszy/obszary-wsparcia/kulturowe-dziedzictwo/.
- http://visegradfund.org/grants/small-grants/.
- http://visegradfund.org/grants/standard_grants/.